Hymnologiske Meddelelser

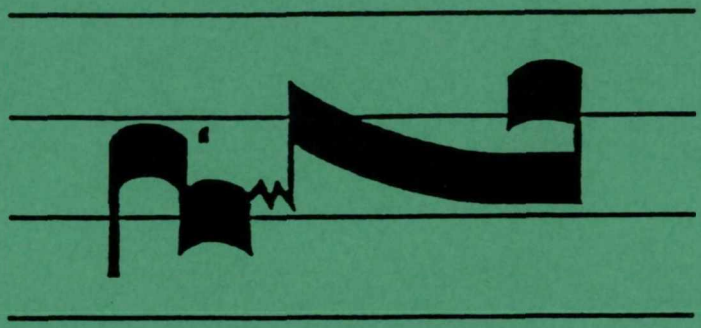

Nordisk salmekonference på Færøerne
1– 5 juni 2000

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

30. årg. maj 2001 nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

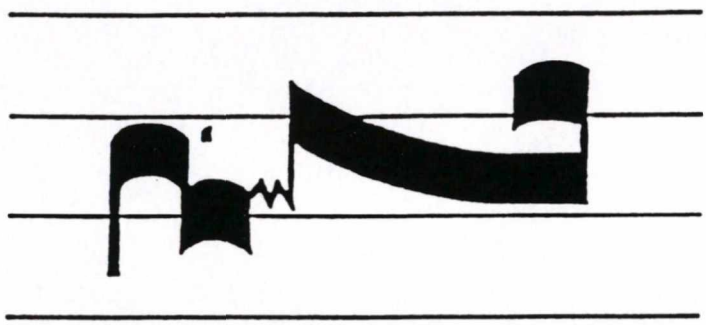

Nordisk salmekonference på Færøerne
1– 5 juni 2000

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

30. årg. maj 2001 nr. 1

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
30. årgang 2001 nr. 1

Indhold

Artikler

Jakup Reinert Hansen: Færøsk salmedigtning s. 3

Eydun Andreassen: Kristne elementer i den fær.balladelitteratur s. 27

Olavur Jøkledal: Salmesangsaften hos Plymouthbrødrene s. 37

Jørgen Kjærgaard: Dansk hymnologi ved årtusindskiftet s. 51

Karl-Johan Hansson: Det hymnologiska forskningsläget i Finland s. 57

Åge Haavik: Ny salme i Norge s. 69

Sigvald Tveit: Forskn.og utviklingsarb. innen hymn. i Norge i dag s. 77

Folke Bohlin: Hymnologisk forskning i de nord. Länderne s. 83

Anna J. Evertsson: Psalmer, människor och livssituationer s. 85

Sven-Åke Selander: Hymnologisk forskning i Sverige s. 89

Inge Löfström: Inte bara psalmförfattere. Anders Frostenson 95 år s. 95

Forfatternes adresser s. 98

ISSN 0106 - 4940

Nordisk salmekonference på Færøerne

Dette nummer af Hymnologiske Meddelelser har form som en konferencerapport fra den salmekonference, Nordisk Institut for Hymnologi (Nordhymn) og Nordiska Ekumeniska Rådet med støtte fra Nordisk Kulturfond afholdt i Tórshavn på Færøerne i dagene 1. – 5. juni 2000.

I konferencen, der blev ledet af formanden for Nordhymns styrelse, professor Sven-Åke Selander, Lund, deltog repræsentanter for alle de nordiske lande. Ved at gennemføre konferencen på Færøerne ønskede man at give et yderligere bidrag den nordiske samhørighed. Dette markerede også af, at møderne den ene af dagene blev afholdt i Nordens Hus i Tórshavn. Ved en ekskursion om søndagen fik konferencedeltagerne mulighed for i praksis at møde færøsk kultur og kirkeliv.

Tre af konferencens forelæsninger bringes i dette nummer af Hymnologiske Meddelelser. Det drejer sig om Jakup R. Hansens forelæsning om færøsk salmedigtning, Eydun Andreasens om Kristne elementer i balladelitteraturen og Olavur Jøkladals om Plymouth-brødrenes sangtradition. Gennem disse tre bidrag, der kan suppleres med Marianne Clausens artikel i Hymnologiske Meddelelsers første nummer i år om åndelig visesang og Kingo-sang på Færøerne, gives der en alsidig redegørelse for salmesang og åndelig sang på Færøerne i fortid og nutid.

Den ene af konferencedagene var helliget rapporter fra de nordiske lande, dels om igangværende salme- og sangforskningen, dels om planer for forskningsprojekter i de enkelte lande. Det er disse rapporter, der her bringes sammen med de tre konferenceforelæsninger. Som det vil ses af rapporterne, foregår der en ikke ubetydelig hymnologisk forskningsvirksomhed i de nordiske lande.

Sideløbende med den egentlige hymnologiske forskning, er der i alle de nordiske lande et udviklingsarbejde i gang med henblik på den aktuelle salmesang i form af fortsat salmedigtning og udgivelse af salme- og sangbøger. Det er tydeligt, at der er en stærk interesse både for at styrke salmens og salmesangens traditionelle rolle og samtidig at forholde sig konstruktivt og medarbejdende til et samfund og et kulturliv, der er i stadig forandring.

Selvom den del af forskningen er nationalt betinget, findes der en række områder, hvor et fællesnordisk samarbejde vil være naturligt og virke befrugtende tilbage på forskningen i de enkelte lande. Et godt eksempel på et sådant fælles forskningsprojekt er projektet "Dejlig er jorden", hvor det fælles udgangspunkt i en sociologisk undersøgelse af salmens og salmesangens stilling i et sekulariseret Norden har muliggjort nye og til dels overraskende resultater.

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

JÁKUP REINERT HANSEN

Færøsk salmedigtning

Småsangir og Sálmar

Det er med nogen ret, vi kalder det just forgangne århundrede for det første århundrede med færøske salmer. Er det svært at sige nøjagtig, hvornår de første salmer på modersmålet er blevet til, ved vi med sikkerhed, hvornår den første salmesamling udkom. I 1899 udgav den færøske forening i København en lille bog med den upretentiøse titel *Småsangir og sálmar* (Småsange og salmer). De anonyme udgivere skriver i forordet, at de oprindelig havde planlagt at udsende en sangbog eller kvadbog i snævrere forstand; men eftersom rammerne udvidedes, anså man det efterhånden for bedre "at vise folk et eksempel på, hvad der overhovedet nu om stunder digtes på det færøske sprog." Længere folkeviser blev derfor udsat til et senere bind, mens der til gengæld blev plads til oversættelser – og til salmer. Foruden 81 sange rummede bogen også 34 salmer, anbragt bagerst i et kapitel for sig og alle med melodihenvisning. 22 af disse findes endnu i den nuværende salmebog, hvorfor vi vil tillade os at betragte *Småsangir og sálmar* som den første spire til en egentlig færøsk salmesang.

Nogle af disse salmer havde været trykt i blade eller tidsskrifter, men der var også flere helt nye salmer. Nr. 1 er julesalmen *Gleðilig jól* fra 1891, og det er næppe tilfældigt, at det netop er Frederik Petersen (1857-1917) – den samme der åbner den verdslige del af bogen – som har fået denne hædersplads også som salmedigter. Frederiks far var lærer og degn hos provst Hammershaimb, der omkring 1850 havde offentliggjort sit forslag til en færøsk ortografi, og der var mere end almindelig venskab mellem de to familier. For at styrke den begavede Frederiks sprogfornemmelse overtalte provsten faderen til at sende sin søn på latinskole i Reykjavík. Frederik blev cand. theol. fra Københavns universitet i 1880, præst på de sydligste øer og Færøernes provst fra 1900 til sin død i 1917.[1] Professor Christian Matras har kaldt ham øernes bedste fædrelandsdigter og roser hans fyndige ord og storslåede naturbilleder.[2] *Småsangir og sálmar* rummer også Frederiks nytårssalme *Tíðin rennur sum streymur í á* fra 1892, men hans tredje og sidste salme, påskesalmen *Deyði, hvar er nú broddur tín* er skrevet i 1900. Salmerne er stærkt lyriske i deres beskrivelse af, hvordan det arme hjerte finder tryghed

[1]Edw. Mitens: Fríðrikur Petersen 1853-1953, Tórshavn 1953 s. 5-12.

[2]Chr. Matras: Føroysk bókmentasøga, kopieret udgave uden år s. 63.

81

Lag: Stille Nat, hellige Nat.

63. „Gleðilig jól! Gleðilig jól!“
ljóðar av himli einglalag.
„Armi syndari, óttast ei nú,
gleðiboðskapin hoyrir tú.
:,: Jesus er føddur í dag“. :,:

2. Faðir vár! Faðir vár!
tó tú høgt á himli býrt,
ikki gloymdi tú barnið títt,
elskaði syndiga hjarta mítt;
:,: veri um ævi tær dýrd. .,:

3. Frelsari mín! Frelsari mín!
náði tín hon er mítt skjól.
Paradís-portrið er opnað mær;
aldri kann eg fulltakka tær
:,: fyri gleðilig jól. :,:

Frederik Petersen (1857-1917)
fra "Salmar til Kirkjubrúks" 1929
(Emil Joensen)

og hvile i Jesu Kristi nåde. Ifølge Matras er de blandt det bedste, der overhovedet er digtet på færøsk, med deres personlige følelse og digteriske kraft hævder de sig blandt de bedste nordiske salmer.

Efter jul og nytår fortsætter samlingen med fastesalmer, og dem er der flere af. Den første er Oliver Haraldsens meget sungne *Aftur føstuklokkan ljóðar*. Oliver (1871-1963), der var fårehyrde i sin hjembygd Miðvágur og også skrev sange til fædrelandet, har fået 4 salmer med allerede her, men blev aldrig rigtig anerkendt i de officielle salmebøger. Til gengæld har hans smukke aftensalme *Móðir, legg meg niður til at sova* været meget brugt som aftensang i barnekammeret.

Ham, der rigtig gør sig bemærket som fastens digter, skriver allerede her sit navn på færøsk: Jóannes Patursson (1866-1946). Den senere kongsbonde fra Kirkjubø, politiker og selvstyrebevægelsens ukronede konge, har i sine memoirer skildret den tætte sammenhæng mellem det kristelige og det kulturelle, der fandtes på hans fædrene gård. Han sov som barn i "Den lille stue" i samme seng som farfaderen Petur: "Der stod en træstol foran sengen, og her måtte jeg hver aften, når jeg klædte mig af, lægge mit tøj sammenfoldet, som bedstefar havde lært mig. Han lærte mig at signe mig, før jeg selv var i stand til at bede Fadervor. Der var dansestue i en stue tæt ved "Den lille stue". Søndag aftener, når dansen gik, var det skønt at falde i søvn, mens trampene og sangen fra dansen hørtes ind gennem væggen til min seng."[3]

På gården i Kirkjubø læste man en prædiken i "Den store stue" hver bededagsmorgen (onsdag morgen) i fasten, før nogen begyndte dagens arbejde. Man tog heller ikke på fiskeri, før der var læst. Jóannes beretter, at det var faderen, der med sin kraftige stemme både sang for og læste. Før læsningen sang man de vers af bededagssalmen *O, menneske, begræd din synd saa svar*, der svarede til dagens tekst, og efter læsningen en af de i Kingos salmebog forordnede salmer.[4]

Mange år senere gendigtede Jóannes lidelseshistorien på rim i *Yvir Kedron Jesus stígur*, men allerede i 1899 har han – kun godt 30 år gammel – skrevet en salme at synge efter læsningen alle de syv bededage. Med endnu 5 salmer er han den digter, der er bedst repræsenteret i samlingen, og til forskel fra flere af de andre har han endnu mange salmer at digte. *Bonden*, hvis digtning bærer præg af kvadenes rytme og rim, er ellers allerede fra sin ungdom kendt

---

[3]Jóannes Patursson: Tættir úr Kirkjubøar søgu, Tórshavn 1966 s. 16.

[4]Patursson s. 17.

som et brushoved, satirisk, agitatorisk, hårdhændet og ikke særlig nuanceret i sit syn på danskerne. Man fornemmer på litteraturkritikeren Rikard Long, at han har lidt svært ved at forstå, hvordan en sådan mand kunne blive salmedigter.[5] Men med sin baggrund i den lutherske orthodoksi føler Jóannes sig lige fuldt hjemme under begge regimenter. Under det verdslige regimente føler han sig kaldet til at gøre sin gerning både på kongsbondegårdens jorder og på de politiske talerstole. Under det åndelige regimente ser vi en helt anden side: den kristne, der i ydmyg selvransagelse og under Guds ord bestandig føler sig som en synder. I denne "troende protestants"[6] salmer forenes det hele: den barske politiker, den kærlige og myndige husfader, degnen og salmedigteren, den personligt troende i sejr og nederlag.

Hvis udgiverne havde tænkt sig at disponere de 34 salmer efter kirkeåret, ser vi nu, hvor lidt der var at tage af, for efter fasten kommer allehelgen og derefter morgen og aften. Der er kun en morgensalme, S. M. Zachariassens *Vár faðir, hoyr! Eg biði teg*. Símun Mikael (1853-1931) var lærer på den lille ø Fugloy og kraftigt engageret i afholdssagen. I forordet til samlingen beklager udgiverne, at de ikke har henvendt sig til flere digtere på Færøerne; især tænker de på en skolelærer, som de har hørt, ligger inde med flere gode salmer. Mon ikke det er Símun Mikael, de har i tankerne? Han er her repræsenteret med tre salmer, og der kom senere flere udmærkede salmer til; men allermest huskes han dog, fordi det lykkedes ham at oversætte Elias Blix' nynorske. Aftensalmerne *Dagsins eyga sloknar nú* og *Nú sólin aftan fyri fjall* er så vellykkede, at man ikke skulle tro, de var oversat.[7] Den sidstnævnte bruges som aftensalme og begravelsessalme, og de første vers har dertil været meget populære som aftenbøn.

Derefter følger den aftensalme, alle kan, Dione Isaksens eneste ene *Nú dagurin at enda er*. Og så kommer A. C. Evensens første salme *Nú hvíld er yvir land og bý* – en meget fri gengivelse af Ingemanns *Fred hviler over land og by*, med inddragelse af færøske billeder. Evensen (1874-1917), der blev præst på Sandoy få år senere, var uden tvivl en af bogens udgivere, ja han havde måske selv taget initiativ til den. Hans store bidrag i arbejdet for det færøske sprog var netop at udgive: tidsskrifter, ordsamlinger og færøske læsebøger.[8] Han

---

[5]Rikard Long: Kveikt og kannað, Tórshavn 1979 s. 102.

[6]Chr. Matras: Nøkur mentafólk, Tórshavn 1973, anvender udtrykket s. 49.

[7]Flere Blix-oversættelser findes i S. P. Zachariasen ed.: Simon Micahel Zachariasen 1853-1932: Ein yrkjari á útoyggj, Klaksvík 1972.

[8]Matras: Bókmentasøga s. 90.

oversatte Johannesevangeliet til færøsk og var den første præst, der virkelig kæmpede for at få tilladelse til at prædike på færøsk. Han har to andre oversættelser med, Nordal Bruns *Andanna andi* og *Eg legði alt á Jesus* fra Ira D. Sankeys *Sacred Songs and Solos*. Denne trendy slager fra det åndelige klima i København ved århundredeskiftet er den eneste i samlingen, der er forsynet med noder.

Lad os for fuldkommenhedens skyld nævne de to stud. theol.-er: Absalon Joensen (1872-1950) med en lille julesalme og Gulak Jacobsen (1870-1953) med to salmer, der stadig synges, landbrugskonsulent Rasmus Effersøe (1857-1916) med en lille Wallin-oversættelse og samlingens eneste kvindelige salmedigter, arkivaren Maria Mikkelsen (1877-1956), der havde oversat Chr. Richardts *Hin harða krossin til ta síðstu hvílu.*

34 salmer gør ingen salmebog, men hermed var det dog bevist, at det kunne lade sig gøre at digte om sin tro på modersmålet. Maurentius Viðstein husker mange år senere, at det netop var afdelingen med salmer, der gav den lille bog et både færøsk og hjemligt præg, og at det netop var salmerne, der gjorde, at den vandt indpas i mange hjem, hvor den ellers måske aldrig var kommet.[9] Man får i den forbindelse lyst til at citere Sigurd Aa. Aarnes, der i en artikel behandler en sag med mange parallelle toner: den nynorske salmebog:

> Det er i dag vanskelig å sette seg inn i hvor radikalt – ja, for enkelte fromme sjeler likefrem vanhelligende – det i sin tid blev opplevd å bryte med den flerhundreårige traditisjonen med dansken som nordmenns religiøse språk. Vi har å gjøre med et langvarig språklig supremati på det religiøse området, som lenge ble opplevd som like selvfølgelig som latinen i den katolske kirke og kirkeslavisken i dagens Serbia. Nå sto jo naturligvis ikke dansken våre forfedre *så* fjernt, men poenget er at det danske kirkespråket lenge ble omfattet med en religiøs pietet som *ligner* den latinen og kirkeslavisken ble og ennå blir omfattet med.[10]

Færøsk ligger længere fra dansk end nynorsk fra bokmål, men der var stadig meget lang vej igen, før en færøsk salmebog med folkets godkendelse og kongelig autorisation kunne se dagens lys.

---

[9]Maurentius Viðstein: Eitt lítið sindur um føroyskan sálmaskaldskap, 1. del, i: Kristiligt Ungmannablað 1942 s. 103.

[10]Sigurd Aa. Aarnes: "Gud signe vårt folk der det sigler og ror" - noen refleksjoner omkring den nynorske salmetradisjonen, i: Kirke og Kultur 2000 nr. 1, s. 58.

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

Jólasálmar og Morgun- og kvøldsálmar

Da den næste salmesamling udkom, var sigtet et andet og de to redaktører ligeså. Den første var Símun av Skarði (1872-1942), der med baggrund i en læreruddannelse og et kursusophold på Askov højskole havde grundlagt Færøernes folkehøjskole sammen med en ligesindet og var blevet skolens første forstander. Símun havde udgivet egne salmer og også prædikener i nogle jule- og nytårsbøger 1903-5. Den grundtvigske sammensmeltning af det menneskelige og det kristelige prægede ham for livet. I hans salmer og oversættelser mødes kirken og skolen, menneskenes børn og fuglenes unger. Hvor Gud er, er der næsten altid sol og højtid. Den anden var Jacob Dahl (1878-1944), først lærer, så cand. theol., sognepræst for Sydstrømø – herunder Tórshavn – fra 1912 og øernes provst fra 1918. Med sin oversættelse af hele det Nye Testamente, alter- og ritualbog anses provst Dahl for det færøske kirkesprogs fader. Dertil udgav han en række opbyggelige skrifter og to årgange prædikener.

Da højskolen flyttede til Tórshavn i 1909, begyndte Jacob Dahl, skønt endnu ikke præsteviet, at holde færøske eftermiddagsgudstjenester der. Her skulle også synges færøske salmer, og snart besluttede Símun og Jacob sig for at samle materiale til en hel salmebog. Loven om menighedsråd fra 1912 åbnede mulighed for færøsk salmesang i kirken, når en salmebog var blevet autoriseret, og allerede samme år indsendte de to en samling på i alt 119 salmer til kirkeministeriet med anmodning om godkendelse. Provst Dahls søn, Sverri, har udtalt, at formålet først og fremmest var at lade kirkeministeriet vide, hvilket standpunkt den kommende Tórshavnpræst havde til sprogsagen;[11] men han har næppe ret. For i 1913 lod J. Dahl og Símun av Skarði trykke det lille hefte *Jólasálmar og Morgun- og Kvøldsálmar* med den oplysning i forordet, at disse 33 salmer alle hører til den samling, der er planlagt til brug for kirkefolket på Færøerne. Heftet blev udsolgt i løbet af 14 dage, udkom i 2. oplag i 1914 og i 3. oplag i 1921; men den store samling kom slet ikke. Ministeriets embedsmænd kunne ikke færøsk og besluttede derfor at bede om en vurdering fra Færøernes daværende provst, Frederik Petersen, som var kendt for sin banebrydende færøske digtning. Frederik havde stor sympati for at bruge færøske salmer til kristelige møder, men tvivlede på, om de egnede sig til gudstjenestebrug. Efter hans død i 1917 blev samlingen – nu udvidet til 197 salmer – igen sendt til ministeriet, men heller ikke denne gang lykkedes det at få den godkendt. Gudmund Bruun (1891-1956), der var født og opvokset på Færøerne, hvor hans far var præst, og som

[11] Sverri Dahl: Salmebogen, utrykt foredrag 1961.

gennem mange år som præst og provst på Fyn trofast holdt månedlige færøske gudstjenester i København, har omtalt sagen i en artikel om færøske salmer:

> Man har ofte set Kirkeministeriet lastet i den Anledning; men Sandheden var, at der klæbede store Mangler ved Forslaget. Efter løst Skøn syntes det ikke at kunne tilfredsstille Gudstjenestelivets Behov et helt Kirkeaar igennem, navnlig da adskilligt af Materialet ikke var lødigt nok til at kunne leve ret længe, og Udgiverne havde ikke ved en Inddeling af Stoffet vist, hvordan man tænkte sig Psalmerne anvendte. - Desuden handlede en uforholdsmæssig stor Part af Psalmerne om Emner, der stod i Forbindelse med Troens første Artikel, mens Kirken og Sakramenterne kun i ringe Grad var omhandlede, skønt netop dette var nødvendigt i et Folk, hvor Sekterne har saa stor Indflydelse som deroppe.[12]

Hvordan kunne Bruun være så godt orienteret? Han var ikke bare hymnologisk særdeles vel funderet og havde selv forsøgt sig med at digte og oversætte til færøsk, han havde også i 1918 gennemgået samlingen og givet sin skriftlige vurdering af hver eneste salme. Men også samlingen fra 1912 havde han set og allerede da vendt tommelfingeren nedad. Det afsløres i et privat brev til Jacob Dahl dateret 2. januar 1914, hvor han takker for det lille hefte, som han netop har modtaget. Han taler her lige ud både om salmesamlingen og om sine egne aspirationer, når det gælder færøsk salmedigtning. Man har set et smukkere færøsk end det, denne 22 årige danske stud. theol. skriver, men indholdet i hans brev er så oplysende, at vi her vil gengive et længere afsnit i dansk oversættelse:

> Men dernæst takker jeg også for de salmer, jeg fik. De fleste kender og husker jeg fra i fjor, da provsten sendte manuskriptet til den nye salmebog til mig og bad mig sige min mening om den. Jeg må sige, at det, I nu har taget med i det lille hefte, er noget af det bedste, salmebogen rummede, og noget af det, jeg er mest glad for at have på tryk. Ellers var jeg for resten ikke helt fornøjet med salmebogsforslaget. Det meste af det, der var taget med, mener jeg, kan bruges, men jeg savnede for meget. Bogen repræsenterede i for høj grad det "grå over grå", digteren Rasmus Effersøe lovpri-

[12]Gudmund Bruun: Fæsøske Psalmer, i: Kirke og Folk 1929 nr. 9 s. 284.

ser.[13]"Har er bara grátt út yvir grátt... Jeg savnede i særdeleshed både syndens sorg og nådens glæde; og det, det danske sprog træffende har kaldt bedrøvelsen efter Gud, fik næste ikke udtryk; påskens glans og pinsens kraft kom aldeles ikke til orde. Noget både af det oversatte og af det oprindelige var godt, bedre end jeg havde forventet; men meget kunne slet ikke bruges. For eksempel kan jeg nævne, at alt fra min hånd – måske bortset fra *Høvdingi vár* – ikke har plads i en salmebog, og at en oversættelse som Maria Mikkelsens af *Et kors det var* nærmest var uanstændig, en "barberet Puddel" som finanslovene i 80'erne. Sådan som salmebogen er, mener jeg ikke, den kan autoriseres, det vil være at ofre for stor religiøs værdi på det nationale alter.

For øvrigt mener jeg ikke, der kan gøres noget bedre nationalt arbejde for færingerne end at skabe en god religiøs litteratur og frem for alt en god salmebog. Det er noget af det, jeg helst vil vie mine kræfter til. Jeg er derfor også tit begyndt at oversætte noget godt til færøsk, men sjældent og uglad kommer jeg frem med det. Thi jeg ser altid, hvor slet det er gjort, og jeg vil ikke være med til at tage gode danske salmer fra færingerne og give dem dårlige færøske i stedet - det religiøse må være hovedformålet, når det gælder om at skabe religiøs litteratur. Jeg har mange hele eller halve salmeoversættelser liggende, men det mest skal få lov at ligge, hvor det ligger... Når jeg har oversat en salme, siger jeg altid til mig selv: "Dette skal færinger altså leve på," og så går den som regel i kakkelovnen.[14]

Den tidligere omtalte Maurentius Viðstein var ikke klar over, at det lille hefte med Julesalmer og Morgen- og aftensalmer var udkommet i 1913 og 1914. Men han kunne huske, da det "som en lysende og forjættende solstråle" udkom i 1921, og tilføjede om Jacob Dahl og Símun av Skarði, at deres energi og kærlighed til deres livs gerning kunne sammenlignes med den stærke tro, der er i stand til at flytte bjerge.[15] Símun havde selv tre oversættelser og to originalsalmer i heftet (julesalmen *Nú ringja kirkjuklokkur so hátt* og morgensalmen *Nú*

---

[13]Bruun refererer til Rasmus Effersøes populære sang "Føroyingar, sum her nú koma saman." Fjerde strofe lægger udlændingene de ord i munden, at alt er gråt i gråt på Færøerne - ikke mindst vejret:
Mangur útlendskur, eg hoyri, sigur:

[14]Brevet findes i J. Dahl arkivet, Færøernes Landsbibliotek.

[15]Maurentius Viðstein: Eitt lítið sindur um føroyskan sálmaskaldskap, 2. del, i: Kristilig Ungmannablað 1943 s. 6.

SÁLMAR TIL KIRKJUBRÚKS

SAVNAÐ HEVUR

EMIL JOENSEN

SERPRENT AV »UNGDÓMSSANGBÓK«

HITT FØROYSKA KRISTILIGA UNGMANNAFELAGIÐ Í
KEYPMANNAHAVN GAV ÚT

KEYPMANNAHAVN
MCMXXIX

skínur sólin bjarta), og Jacob Dahl havde ligeledes tre oversættelser og en original (morgensalmen *Morgunstund, á heimsins grund*). Jacob Hansen (1881-1967) havde allerede skrevet tre af sine gode salmer (jul: *Einaferð í fornu tíð*, aften: *Góða mamma, eg vil sova*, og morgen: *Nú vakni øll úr svøvni glað*), mens vi genkender de fleste andre salmer fra Småsange og salmer. Sammenligner vi igen med den nuværende salmebog, ser vi, at alle disse 33 salmer bortset fra en synges endnu – på 15 år var kvaliteten øjensynligt højnet ikke så lidt.

Sálmar til Kirkjubrúks

Nu forlader vi for en stund Færøerne. Som Gudmund Bruun havde sagt, var det ikke kun hans agt at sidde og kritisere, men også at skabe selv. Allerede i 1916 kunne han for den færøske menighed i København udgive bogen *Føroyskir Kirkjusálmar* (Færøske Kirkesalmer), bestående af 37 salmer, han havde udvalgt og brugt ved færøske gudstjenester i Abel Kathrine kirke fra 1. søndag i advent den 28/11 1915 kl. 2 til 13. søndag efter trinitatis den 17/9 1916 kl. 2. 10 af salmerne var hans egne, mens de navnkundige J. Dahl og Símun av Skarði var repræsenteret med 8 salmer hver. Det meste var oversættelser; men nu var der i det mindste gjort et forsøg på at finde passende salmer til bestemte søn- og helligdage i kirkeåret.

At det netop var kirkesalmer, siger ikke så lidt om redaktøren. Bruun forenede i sit arbejde et højkirkeligt gudstjenestesyn med den grundtvigske arv. Sidstnævnte er også grunden til, at han som sin gamle læremester ledte ihærdigt i gamle kilder efter materiale, der var tjenligt i nutidens kirke. Hans hovedværk er samlingen *Vallaraljóð* (Pilgrimssang), som hans venner i St. Ólavs færøske menighed i København bekostede i trykken i 1939. Desværre var det kun et udvalg af alt det, han havde liggende, og formålet var bl.a. at fremstille disse salmer i deres endelige form, som færinger herefter frit kunne bruge. Han havde kun medtaget lidt af sin egen produktion, men mest salmer, som kunne kaldes fælleseje i de nordiske kirker; det fandt han mest påkrævende, nu hvor færinger havde fået en masse vækkelsessange. Bogen var disponeret med *kirken* som ordnende princip. "Fedranna kirkja í Føroya tjóð (Fædrenes kirke i Færø folk) er vores åndelige moder," hedder det i Bruuns forord, "og gennem den står vi i forbindelse med andre enkelte kirke i verden og med den hellige, almindelige kirke. Uden den ved vi intet om Kristus, intet om Gud."[16] *Fedranna kirkja*, som er en af hans bedste salmer, er frit oversat efter J. A. Eklund og et helt kompendium i færøsk kirkehistorie. Den er inspireret af Skúvoy kirke, hvis indvielse han deltog i i 1937, og tilegnet denne kirke. Hans epistelsalme

[16]Gudmund Bruun: Vallaraljóð, København 1939 s. 3-4.

til 2. søndag i advent, *Statt upp úr svøvni*, og hans evangeliesalme til 3. søndag efter trinitatis, *Eg fátækur snúgvi mær, faðir*, er ligeledes perler i færøsk salmelitteratur. Især skylder man ham dog tak for alle de oversættelser, hvormed han har givet færingerne del i det fælleskirkelige arvegods. Bortset fra afsnittene med morgen- og aftensalmer har han vist beriget alle dele af den færøske salmebog med indtil flere salmer.

I 1918 tog Emil Joensen (1891-1975) initiativ til at stifte *Den færøske kristelige undomsforening* i København. Han blev selv præst i den danske hovedstad og var hele sit liv foreningens primus motor. I 1929 udgav foreningen ikke mindre end to sang- eller salmebøger, som dog var den samme bog i forskellig udformning og til forskelligt brug. Den største, *Ungdómssangbókin*, har 184 salmer og åndelige sange, mens nr. 185-227 er anbragt i en særlig afdeling under overskriften *Sange*. Bruuns salmesamling, som man havde brugt i ungdomsforeningen, var blevet for lille, siger Emil i forordet. Bogen var dog ikke kun tiltænkt foreningens medlemmer:

> Men som vi i ungdomsforeningen glæder os til bogen, håber jeg, at den med alle sine fejl dog også vil blive godt modtaget og brugt hjemme på Færøerne, særlig blandt de unge... Det er mit håb, at denne lille bog må fremelske en ny sang for Herren på modersmålet på Færøerne og vække og styrke det åndelige og kristelige liv mellem færinger, både ude og hjemme.[17]

Udgiveren satte sig et højt mål: at Jesu frelsende evangelium måtte blive sunget ind i den opvoksende ungdom og i det færøske folk, og at kærligheden til hjem og fædreland måtte vokse gennem disse sange.

Den mindste udgave fik titlen *Sálmar til Kirkjubrúks* (Salmer til brug i kirken) og fremstod som et særtryk af *Ungdómssangbók*. Her havde man kun medtaget de 184 salmer og åndelige sange, men til gengæld var der bag i bogen blevet plads til Kyrie, Gloria og Litani i Gudmund Bruuns oversættelse.

Hvis man dermed tror, at Bruun ville være fornøjet, må man tro om igen. I en anmeldelse kalder han den mindste bog "en nogenlunde tilfredsstillende samling."[18] For det første mener

---

[17]Min oversættelse.

[18]Bruun 1929 s. 281.

han, bogen bærer præg af at være hurtigt arbejde - der er for mange forkerte oplysninger. For det andet har udgiveren ikke haft adgang til J. Dahls og Símun av Skarðis store samling hjemme på Færøerne. Og for det tredje skæmmes bogen af at være tænkt både til kirke- og foreningsbrug. På den anden side kan den tilfredsstille det ønske om en færøsk salmebog, som efterhånden er vokset fram, og så må man håbe, at Ungdomssangbogen kan udsætte salmebogssagen så længe, at der kan blive den nødvendige tid til en påkrævet sortering af det store materiale, der nu foreligger.[19]

De to nye bøger var langt større end de småhefter, der hidtil havde været i handelen, og kunne derfor også anvendes i flere tilfælde. Udgiverens ønske blev da også opfyldt: Ungdomssangbogen var den første rigtige sang- og salmebog, som kom til anvendelse i de færøske skoler.[20] Mange lærte nu som børn og unge dens salmer udenad og har siden ikke altid været så glade, når disse siden kom i nye eller ændrede udgaver og oversættelser. Sin største betydning fik Ungdomssangbogen dog måske derved, at den præsenterede nogle nye digtere. Vi gør ingen uret ved især at fremhæve det nye navn Mikkjal Dánjalsson á Ryggi. Mikkjal (1879-1956) var i 1919 blevet omvandrende lærer bl.a. i Emil Joensens hjembygd Bøur, så der er ikke noget mærkeligt i, at han sendte Emil et stilehefte med 15 salmer, der alle blev optaget i bogen. Det er mere uforståeligt, at Mikkjal indtil da havde været så forsigtig med at offentliggøre sine salmer. Kun enkelte var trykt tidlige; men nu stod han straks i fuld blomst som salmedigter med salmer som *Eg veit ein góðan seyðamann*, *Eydnan er ei at líta á*, *Jesus besta navnið* er og *Tað sótu seyðamenn á vakt*.

Mikkjal havde ikke lærereksamen, kun to vintre på danske højskoler, Frederiksborg i Hillerød 1900-1901 og Askovs udvidede kursus 1901-1902.[21] Her blev han stærkt påvirket af Askovs forstander Ludvig Schrøder, der angst for, at den unge slægt skulle gå til i grublen og drømmesyge, som modvægt ville tale det driftige menneskelivs poesi. I 1906, det år, selvstyrepartiet blev stiftet, begyndte Mikkjal under pseudonym som politisk digter, og fra 1912 fandt han sin niche med sine sange om det, han i et foredrag kalder "poesien i færøsk arbejdsliv." Nu voksede hans skildringer af arbejdslivet frem under pennen, og han steg i agtelse. Men der skulle en Ungdomssangbog til for at afsløre, at han også længe havde syslet

---

[19]Bruun 1929 s. 285.

[20]Johs. Andr. Næs: Jólaklokkan aftur ringir, Tórshavn 1992 s. 171.

[21]Se hertil min artikel: Eitt serføroyskt sálmaskald, i: Heini F. Petersen og Jákup R. Hansen: Mikkjalsbók, Tórshavn 1994 s. 29-38.

med at skrive salmer. Og det bør overvejes, om det ikke i virkeligheden er ham, der gør den store forskel, således at ikke kun det tunge og grå, men også en lysere og lettere kristendom vinder fodfæste i færøsk salmedigtning. Han digtede over 100 salmer og oversatte et lignende antal. Også han er en af dem, man kan finde alle vegne i alle salmebogens afsnit, selv om der nok skal være noget om, at han befinder sig allerbedst i 1. trosartikel. Han er vel endnu den eneste rigtig store, selvstændige og originale salmedigter på Færøerne. Ved at bruge færøske billeder i sine salmer har han, med Christian Matras' ord, givet det universelle et hjemligt udtryk, evangeliet har fæstet rod i færøsk muld.[22]

Et andet navn forekommer så tit i Ungdomssangbogen, at vi ikke kan undgå at nævne det. Det er Victor Danielsen (1894-1961), og så er der straks delte meninger. For Victor tilhørte ikke folkekirken, og de åndelige sange, han havde oversat, var ikke tænkte til brug i kirken. I en epilog til Plymouthbrødrenes sangbog *Songbók Guds Fólks* 1986 skriver Pætur Háberg lidt om, hvordan Brødrenes sang har udviklet sig. Han fortæller, at Victor begyndte sit oversættelsesarbejde på opfordring, fordi man mente, at de salmer, forsamlingen sang, burde være på færøsk. Og det gik meget hurtigt: bogen *Sálmar* så dagens lys ved juletid 1920 med 85 sange, nye og stadigt større udgaver udkom de følgende år, i 1923 sågar et tillæg på 50 sange. Háberg citerer M. A. Jacobsen for, at Victors sprog i det store og hele er godt og naturligt og passer udmærket til det enkle og ensformige indhold. Matras citeres for at mene, at Plymouthbrødrenes sange ved at synges også af folk i andre kirkesamfund har haft stor sproglig betydning. Songbók Guds Fólks har været den officielle titel siden 1932.

Men selv om mange tog disse sange til sig, og de udgjorde hele 15% af de *Salmer til Kirkebrug*, Emil Joensen havde udgivet, var det langtfra alle hans kolleger, der var enige med ham. Den senere provst og danske kirkeminister Carl Hermansen – et i danske salmebogskommisioner noget belastet navn – var i sine unge dage præst i Tórshavn. Han har i 1924 skrevet en artikel om den færøske salmebogssag, som også – med hans egne ord – kan læses som en anmeldelse af V. Danielsen: *Nýggir sálmar* fra 1923.

> Det er et meget talende bevis paa trangen til færøske salmer, ikke alene at disse salmer har vundet saa stor en udbredelse, men at de har vundet den til trods for, at de gennemgaaende er af en langt ringere kvalitet end de salmer der er kommet fra kirkens side; provst Dahls, Símun av Skarðis og A. C. Evensens salmer og salmeover-

[22]Matras 1973 s. 21.

sættelser er ikke almindeligt godtkøbskram, som flertallet af salmerne i "Nýggir sálmar" (jfr. f. ex. den rædselsfulde nr. 172). Nuvel, men naar folk ikke maa faa det bedste, er det intet under, at man nøjes med det næstbedste, og derfor er V. Danielsens salmebog sikkert i dag den mest udbredte færøske bog.[23]

Hvor Hermansens kritik gik på poetisk kvalitet, så Bruun en endnu større fare i teologien:

> Der er vokset en ny Slægt op, som for en Del føler det unaturligt i Kirken at skulle høre et Sprog, man ellers aldrig anvender, selv om man forstaar det fuldt ud, og mange ældre Folk føler helt bortset fra partipolitiske Synspunkter det samme. Aarsagen er vel den, at *Baptisterne* har faaet en færøsk Psalmebog, som er saa god, at Folkekirkens Medlemmer ofte har brugt den ved deres Møder. I "Kirkjubø" Kirke har den enddog været anvendt ved Højmessegudstjenesterne. Derved er der opstaaet en *folkekirkelig Fare*, idet Baptisternes Psalmebog, hvis Ophavsmand er en forhenværende Lærer, begavet og ildfuld, fortrinsvis er præget af den subjektive Vækkelseskristendom og ofte tolker et helt andet Trosliv end det lutherske. Denne Psalmebog kunde navnlig blive en folkekirkelig Fare ved at faa Indpas i K.F.U.M. og K.F.U.K.[24]

I Kirkjubø drev faren over igen, for i 1925 udgav den lokale ynglingeforening bogen *Ymsir sálmar, savnað saman hevur Jóannes Patursson* (Forskellige salmer, samlet af J. P.). Indholdsoversigten viser denne bogs tætte tilknytning til gudstjenesten og frem for alt de kirkelige handlinger: Nr. 1 Indgangssalme, nr. 2-5 Dåbssalmer, nr. 6-14 Messesalmer, nr. 15-20 Bryllupssalmer, nr. 21-25 Begravelsessalmer, nr. 26 Årstidssalme, nr. 27 Bordvers, nr. 28-29 Søsalmer, nr. 30-37 Bededagssalmer og nr. 38 Fædrelandssalme. Der var to oversættelser af J. Dahl, alle de øvrige stod Bonden selv for.

Missionssangbøger

Ungdomssangbogen blev udsolgt i løbet af fem år og udkom i 1939 i 2. udgave, nu forøget til 320 numre. Den kirkelige indremission, der havde begyndt sin virksomhed på Færøerne ved

---

[23]Carl Hermansen: Den færøske Salmebog, i: Færøsk Kirketidende 1924 nr. 8.

[24]Bruun 1929 s. 284.

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

århundredskiftet, udgav i 1937 sin første sangbog med det lange navn *Sangbók útgivin av Kirkjuliga Heimamissiónsfelag* (Sangbog udgivet af Kirkelig Indremissionsforening). Når der gik så mange år, før bevægelsens første sangbog så dagens lys, kan det skyldes, at missionærerne, der var udsendt af Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark, havde medbragt sine egne bøger, Hjemlandstoner og De unges Sangbog. I hvert fald sang man sine egne sange ved møderne, fortæller missionær Alfred Petersen i forordet. Der er fulgt en masse nye salmer, sange og melodier med denne bevægelse. Især melodierne er så forskellige fra det vante, at man knapt ved, hvad denne nye tid vil bringe:

> Man kan sige så meget om dette spørgsmål. Her vil vi dog kun nævne, at vores bevægelse har vakt folk til åndeligt liv, og at dette liv har bevist sin ret som liv på den måde, at mænd og kvinder, unge som ældre, er begyndt at synge Gud en ny sang på vores eget modersmål, enten ved at digte nyt eller ved at oversætte de sange, man har fået så kær.[25]

Den første tredjedel af bogen er om den treenige Gud og indeholder også sange til begyndelse og afslutning. Derefter bliver det tydeligt, at bogen ikke er udgivet med gudstjenesten i tankerne, men til vækkelsesbevægelsens eget arbejde, for nu følger sange om forkyndelsen i Guds rige, om frelsens tilegnelse (vækkelse, omvendelse, helliggørelse), håbet om det evige liv, ungdomssange, indvielsessange, sømandssange, bordvers og børnesange. "Den nye sang" har gerne et enkelt omkvæd, der gentages efter hvert vers. Registret over salmedigtere viser kun de færinger, der har digtet eller oversat, og ikke de udenlandske originaldigtere. Mellem de 44 navne er der 3 kvinder, Borghild Matras og Ingrid Gregersen ikke så helt ringe digtere endda. Også flere af bevægelsens ledende mænd er blandt digterne; men kun en af alle disse 44 skulle sidenhen blive talt blandt salmebogens digtere: lærer H. M. Jacobsen (1901-1960), der tegner sig for 24 originalsange i bogen. Hans sange udmærker sig ved en salmetone, bygger tit på en bestemt bibeltekst og er da skrevet til en bestemt dag i kirkeåret. Det er tydeligvis ikke i et let sind – for det havde han vist ikke – Hans Mikael finder kraft til at leve livet, men i dyb og personlig tro på frelseren, uden hvis nåde det hele havde set mørkt og håbløst ud.

Efter 2. verdenskrig spaltedes bevægelsen i to fraktioner, der udgav hver sin sangbog i henholdsvis 1948 og 1953. Den største af missionsbevægelserne, Hin kirkjuliga Heimamis-

[25]Min oversættelse.

siónin, kunne med Edmund í Garði (1928-1994) som det nye, store navn, præstere næsten 500 sange og salmer. Bogen bragte noder til 18 sange, talte to præster i sangbogsudvalget og forekom i det hele taget mere bred og kirkelig.

Salmehefter

Måske var det virkelig således, at disse forskelligartede sangbøger kunne dække det største behov og var medvirkende til, at salmebogsarbejdet blev udsat. Der skete i hvert fald ingenting med den officielle salmebog. Men det betød ikke, at en mand som J. Dahl havde opgivet sine ambitioner eller visioner. Han oversatte hele tiden. Da hans svoger, lærer og organist ved Tórshavns kirke Jógvan Waagstein udgav melodisamlingen *Gomul Føroysk Sálmaløg* (Gamle færøske Salmemelodier) 1931, havde provsten oversat de 14 salmer og bidraget med en originalsalme. Han havde endnu et par oversættelser i 2. udgave, der var forøget med endnu 15 melodier. Hvis der ikke fandtes oprindelige, gamle færøske salmer, kunne de melodier, Waagstein havde optegnet rundt omkring på øerne, i det mindste give en antydning om, at færingerne havde deres egen salmetradition. I forordet til 2. udgave udtrykker Waagstein sin glæde over, at disse melodier nu er kommet ind i kirken og anvendes, hvor færinger samles til gudstjeneste, og at folk stort set har taget dem til sig.

Men selv om man ikke havde en færøsk salmebog, kunne man jo alligevel synge færøske salmer til gudstjenesten. Fra 1927, da det blev tilladt at holde fuld højmesse på færøsk, lod Dahl salmehefter trykke til mange lejligheder: til højtiderne i Tórshavns kirke, til dåb og nadver, til konfirmation, til kirkevielse og visitatser ude i bygderne. Han betragtede aldrig sig selv som salmedigter,[26] og alle hans mange oversættelser vidner måske først og fremmest om et stykke arbejde, der nødvendigvis måtte udføres, hvis færingerne skulle få del i den fælles lutherske og nordiske salmeskat. Også hans navn findes overalt i salmebogens afsnit, under mere end 90 oversættelser. Han oversætter Luther, Kingo, Brorson, Grundtvig og Ingemann, islandske Valdimar Briem, engelske Annie Coghill og August Toplady – det er svært at få øje på noget entydigt forbillede.

Hans egne salmer derimod er kun få. De præges stort set alle af et meget mørkt syn på tilværelsen, hvad enten det nu skyldes, at det var hans eget inderste, der her trådte frem i sang,

[26]Regin Dahl ed.: Jákup Dahl: Sólin og sóljan, København 1948. Regin, oplyser i forordet til denne lille samling med faderens fineste stykker i poesi og prosa, at hans far kun offentliggjorde 2 salmer i det litterære tidsskrift Varðin, sandsynligvis fordi de var en del af ham selv, s. 7.

eller det var de mørke stunder i hans liv som præst og privatperson, der inspirerede ham til at digte. "Hvis bare Herren er med dig, går det alt på bedste måde," siger han i omkvædet til sin kontrafaktur af Ambrosius Stubs salme *Uforsagt, ihvor min lykke*,[27] alt í besta lagi fer. og så ophober han i øvrigt på sin karakteristiske facon livets vilkår: frygt, tvivl, smerte og sorg, mørke, byrder, tårer, synd og død. Bedst er han, når han som i begravelsessalmen *Nú aftnar dagur, og tað verður síðla* tager sin fine og nænsomme naturlyrik til hjælp – det mildner det overordnede indtryk. Det lykkedes for provst Dahl at se næsten alt det gjort til virkelighed, han fra sin ungdom havde følt sig kaldet til at kæmpe for: autoriserede udgaver af Nye Testamente, Ritual- og Alterbog, færøske postiller o.s.v. Men salmebogen havde man stadig ikke set noget til, da han træt og udslidt døde på sin 66 års fødselsdag, den 5. juni 1944. Sin tro våbendrager, Símun av Skarði, havde han mistet to år i forvejen.

Sálmabók Føroya Fólks og Sálmabók Føroya Kirkju

I 1943 redigerede Jákup Joensen, der blev provst efter verdenskrigens afslutning og senere Færøernes første vicebiskop, det lille hefte *Um jólahalguna, Sálmar* (Salmer til julens højtid), til brug i de færøske kirker. Der var 23 julesalmer, 4 advents- og nytårssalmer og 22 andre salmer. På det lyseblå omslag var der gjort plads til at skrive kirkens navn, og efter dette blev der nok sunget færøsk i julen i mange kirker.

Lagtingets særlige fond *Føroyskt Kirkjumál* (Færøsk kirkesprog) havde siden 1934 virket som et kirkeligt forlag, og det blev i dette regi, Joensen i 1949 nedsatte den første egentlige salmebogskommission. Blandt medlemmerne var provst Dahls søn, Sverri, der havde taget vare på faderens salmearkiv, nu på ca 1000 salmer.[28] Der var kommet meget nyt materiale til: Christian Matras, den første professor i færøsk sprog, havde bestræbt sig på at iklæde Kingos baroksalmer – især fra Åndeligt sjungekor – en færøsk nationaldragt.[29] Romantikere som Jógvan Nolsøe (1884-1966) og Hans A. Djurhuus (1883-1951) repræsenterede med sine salmer og digte et smidigere færøsk sprog og et lysere syn på tilværelsen. Nolsøe oversatte bl.a. kendte salmer som Grundtvigs *Herren rækker ud sin arm*, Brorsons *Min Immanuel, min*

---

[27] Salmen *Óttast ei, um mangan stígur*, ender med de to linjer:
Um bert Harrin við tær er,

[28] Dahl: Salmebogen.

[29] Thomas Kingo: Songkórið andliga. Úrval. Chr. Matras týddi, København 1939.

Gud, Lina Sandells *Blot en dag* og Sarah Adams *Nearer, My God, to Thee*.[30] Realskolelærer Djurhuus havde i forvejen været så produktiv, både hvad angår poesi og prosa, gennem hele århundredets første halvdel, at man sagde, han havde skrevet lige så meget som alle andre færøske forfattere tilsammen. Egentlige salmer i snævrere betydning har han ikke mange af, og salmebogskommissionen synes at have været ret så restriktiv, når det gjaldt en så romantisk digter.[31]

Efter 10 år var kommisionens arbejde færdigt. Mens den lagde sidste hånd på værket, afstedkom et brev fra nogle færøske præster samlet til konvent en del debat. De foreslog, at man ikke udgav den færøske salmebog som et selvstændigt værk, men lod den indbinde med den danske *Salmebog for Kirke og Hjem*, der fortsat var i brug over hele landet. Især i Kirkjubø var man meget forarget og nægtede straks tilladelse til at trykke Jóannes Paturssons salmer, hvis dette blev tilfældet.[32]

Titlen *Sálmabók Føroya Fólks* (Det færøske folks Salmebog) lyder som en allusion til *Songbók Føroya Fólks* (Det færøske folks Sangbog, en pendent til den danske højskolesangbog), som færinger brugte og bruger til fællessang allevegne, til bryllupper og fester, i skoler og på folkemøder. Titelbladet siger, at den udkom i 1960; men i Tórshavn holdt man f. eks. menighedsmøde så sent som den 25. juni 1961 for at træffe afgørelse om, hvor vidt bogen skulle indføres i Tórshavn kirke.[33]

Bogens sider var små, 8 x 13 cm, og satsen stor, hvorfor der ikke var plads til at sætte versene op i poesiform. Over hver salme var der henvisning til en eller flere melodier, hovedsagelig i danske koralbøger, mens man kun kunne finde oplysninger om digtere og oversættere ved en sindrig kombination af bogens registre. Hvad værre var: der var kun 431 salmer. Inkarnationen, advent og jul var godt dækket ind med 41 salmer, mens passionen, der skulle dække hele den lange faste- og påsketid, kun havde 33 salmer. Der var intet afsnit om mission og tjeneste, kærlighed til Gud og næsten eller kamp og sejr. Der var et afsnit om

---

[30]Jógvan Nolsøe: Streingir, Tórshavn 1963.

[31]Axel Tórgarð: Sálmar og sangir, i: Varðin 1983 s. 228: "Det er ikke utænkeligt, at andre salmer ville dukke op, hvis man ledte mere omhyggeligt i det store materiale, der ikke er udgivet, men ligger spredt rundt omkring." (Min oversættelse)

[32]Sagens akter, der findes i salmebogskommissionens arkivalier, var desværre ikke tilgængelige ved foredragets udarbejdelse, hvorfor dette citeres efter hukommelsen.

[33]Dahl: Salmebogen.

troens fred og glæde, men ikke om *troens fryd og glæde*. Det kunne mærkes, at hovedparten af salmerne var blevet til i de decennier, der havde set stor timelig fremgang, men også tyngende økonomiske kriser, arbejdsløshed og to verdenskrige.

I de kirker, hvor *Sálmabók Føroya Fólks* helt erstattede *Salmebog for Kirke og Hjem*, betød det, at man fik en række udmærkede og hjemlige færøske salmer, men også, at menigheden fra dag til anden skulle vinke farvel til de danske salmer, de havde lært som børn og unge, og bryde med den sangtradition, der havde båret færingernes kristne tro i 300-400 år. Nogle af disse kendte salmer fik de nu i færøsk oversættelse, men ikke alle oversættelser var lige gode som originalen, og ikke alle gode salmer var blevet oversat. Derfor fortsatte man længe i mange kirker med at synge i den danske bog hver anden søndag, til fastens hverdagsgudstjenester, og nogle steder forekommer det endnu i dag, at danske salmer benyttes til begravelse. Fasten var så underrepræsenteret, at særlige fastesalmehefter udkom i 1967 og 1980.[34]

Der gik kun 20 år, så nedsatte man en ny salmebogskommision, der i november 1990, i samme måned som Færøerne blev et selvstændigt bispedømme i Den danske Folkekirke, kunne præsentere resultatet af sine anstrengelser: *Sálmabók Føroya Kirkju* (Den færøske kirkes Salmebog). Meget af det, man med rette havde kritiseret den første salmebog for, var nu ændret, ikke kun med hensyn til layout, men især, fordi antallet af salmer var blevet forøget til 592. Næsten 400 salmer fulgte med fra den gamle bog, og de helt store navne, digteren Mikkjal á Ryggi og oversætteren Jacob Dahl, dominerede stadig med henholdsvis 22% og 20%. Visse af de ældre, frem for alt H. A. Djurhuus, var blevet taget til nåde og havde fået nye salmer med, og der var kommet yngre digtere og oversættere som David Johannesen, salmebogskommisionens formand Axel Tórgarð, S. A. Weihe og Steingrím Niclasen. Men 122 af de i alt 203 nye salmer havde man hentet i den færøske indremissions sangbogs 3. udgave fra 1975. Her havde der øjensynligt været størst produktivitet i perioden mellem de to salmebøger, og denne salmebogskommission viste da også allerede ved sin sammensætning, at vækkelsesbevægelserne nu blev taget alvorligt. Skal man nævne noget navn, må det blive indremissions store digter, skoleinspektør Edmund í Garði, der i sine salmer forener en ydmyg og taknemmelig undren over at have fået evangeliet forkyndt med et kald til bringe det store budskab videre.

---

[34]Begge havde titlen *Føstusálmar*, det første var med 15 salmer redigeret af præsten Z. Brimnes, det andet med 59 salmer udgivet af Klaksvík kirke.

Stamtræet

Som afslutning vil vi forsøge at tegne den færøske salmebogs stamtræ, vel vidende, at træer normalt ikke bliver særlig høje i det tempererede og blæsende færøske klima. Rødderne er ikke tegnet med, men de strækker sig langt ned, gennem danske og nordiske, lutherske og fælleskirkelige lag muld. Selve træstammen skal som hos den danske hymnolog Anders Malling betegne tre principper: "1) luthersk teologi, 2) troskab mod originalteksten, 3) hensyn til traditionen, idet en ny salmebog bygger videre på den gamle og ikke betegner et oprør mod den."[35]

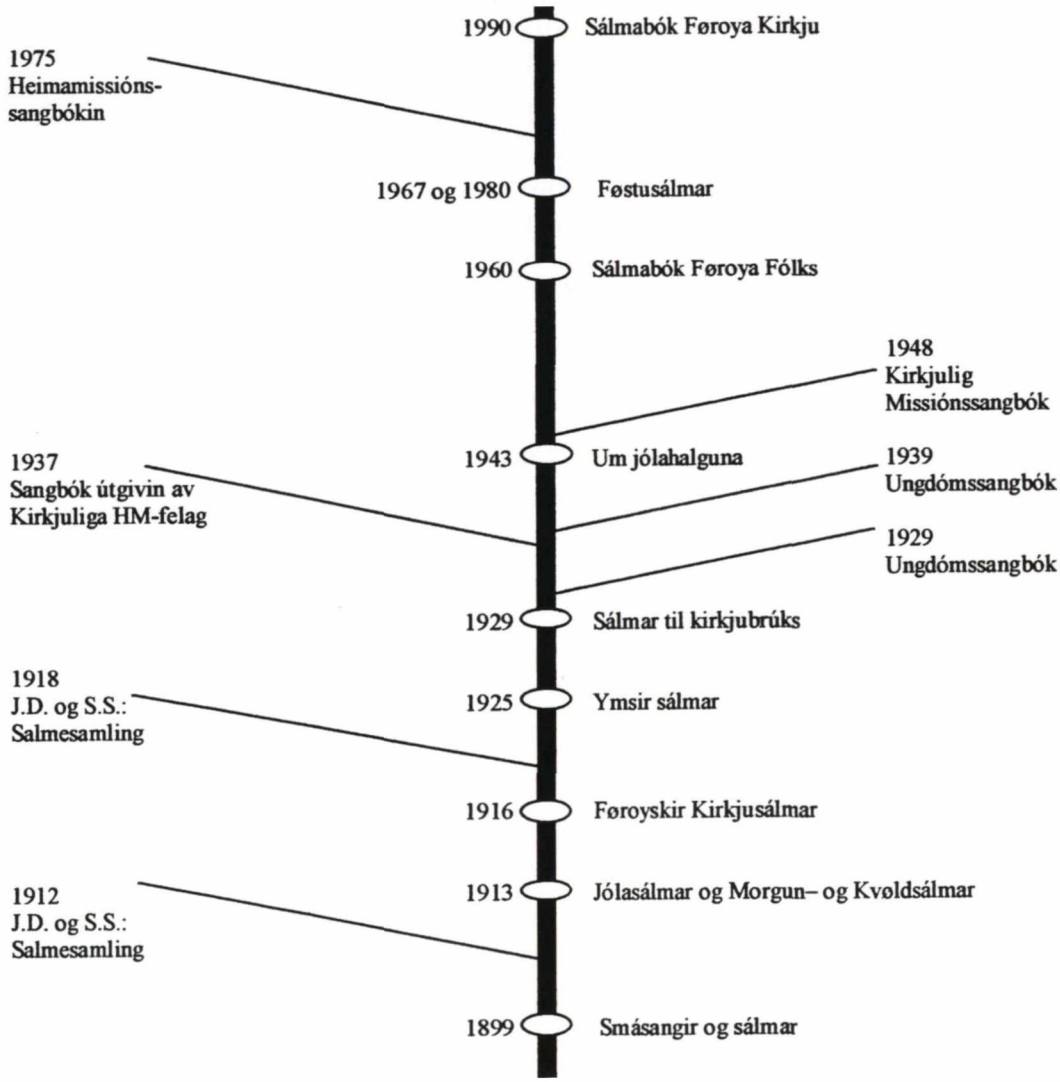

Vores færøske træstamme fremstår da som en oversigt over de bøger, fra små hefter til fuldstændige samlinger, der er blevet udgivet med ordet *Sálmar* i titlen og med henblik på gudstjenestlig brug. Blandt grenene finder vi f. eks. salmesamlinger, der aldrig nåede i trykken og derfor ikke direkte kan betegnes som salmebøger, selv om mange af disse salmer alligevel banede sig vej ind i gudstjenesten. Her har vi også placeret de mange sangbøger, der er blevet udgivet i de frivillige, kirkelige organisationer i København så vel som på Færøerne. Stamtræet vil ikke give sig ud for at være nogen komplet oversigt over alle de salmer, der er trykt og udgivet. Dertil er den hymnologiske forskning endnu for ufuldkommen. Børne- og ungdomssangbøger, skolesangbøger, spejdernes sangbøger o.s.v. er ikke taget med, selv om man kan finde salmer i så mange – også uventede – sammenhænge. Kun sjældent forekommer det dog, at salmer først trykkes i sådanne bøger og derfra finder ind i salmebogen. På den anden side burde en salmebog være så god og rummelig, at hele menigheden inclusive børn og unge i den kunne tilegne sig den rette lære og give sin tro udtryk under livets skiftende tider og kår.

Biskop Henning Høirup har i en leksikonartikel om salmens begreb denne interessante bemærkning:

> I alle Lande, hvor Kristendommen har slaaet Rod, er der opstaaet Salmer og Salmedigtning, præget af Mødet mellem Evangeliet og Folkekarakteren. En rig Salmedigtning har næsten overalt ledsaget Gennembruds- og Fornyelsesepokerne i Kirken.[36]

Det får man bekræftet ved at tænke på reformationen og Luther, orthodoxien og Kingo, pietismen og Brorson, metodismen og Wesley o.s.v. Men bør vi så også slutte, at den færøske salmebog er et produkt af, at evangeliet her har mødt folkekarakteren? Er den et vidnesbyrd om, at kirken på Færøerne har set gennembrud og fornyelse? Gudmund Bruun synes ikke at være af den opfattelse, når han i 1929 omtaler den færøske salmedigtnings pionerer, "...som ved at skabe et brugbart Psalmebogsstof i Løbet af en Menneskealder *(der endda ikke har været særlig religiøst præget)* har vist, at deres Ønske er Alvor."[37] Men har så ikke

---

[35] Anders Malling: Dansk Salme historie, Bind VIII, København 1978 s. 5.
[36] Henning Høirup: Salmer og Salmedigtning, i: Aage Bentzen, Søren Holm og N. H. Søe ed.: Illustreret Religionsleksikon, København 1949-50, Bind III s. 254.

[37] Bruun 1929 s. 285, min fremhævelse.

vækkelsesbevægelserne, Blå Kors, Ydre Missionskredsene, Sømandsmission, KFUM og KFUK sat sit præg på den færøske folkekirke op gennem hele det 20. århundrede? Det kan ikke nægtes; men man skal helt frem til Sálmabók Føroya Kirkju fra 1990, før det kan siges, at den rolle, det frivillige kirkelige arbejde har spillet, også kan genfindes i kirkens salmebog.

I hvilket omfang er de færøske salmer da et udtryk for mødet mellem evangelium og folkekarakter? Den første bog, vi med rette kan kalde en færøsk salmebog, fik navnet *Det færøske folks Salmebog*. Med nogle ganske få undtagelser prøvede færinger overhovedet ikke på at skrive salmer, så længe der ikke fandtes et færøsk skriftsprog. Den vågnende nationalfølelse medførte, at der var nogen, der forsøgte at digte, når man nu havde fået et brugbart skriveredskab, og at der var andre, der fandt disse digte og salmer så værdifulde, at de burde udgives, for at flere kunne få gavn og glæde af dem. I næste stadium ændres nationalismen til politisk bevægelse, og nu er der flere, der stiller sig bag kravet om, at man selvfølgelig bør synge færøske salmer i kirken. Men skal dette ønske kunne iklædes kød og blod, må nogen jo føle sig kaldet til at digte eller i det mindste oversætte. Også her har hjertet naturligvis været med, også i denne omgang skrives der ægte salmer, født i nød eller lykke.

Det meste af det, man i dag henregner til den færøske salmeskat, er unægtelig blevet til i en meget kort periode. Salmedigterne er overvejende født mellem 1850 og 1900 og deres salmer skrevet mellem 1890 og 1940. Der er således et sammenfald mellem salmedigtningen og den periode, man på Færøerne plejer at karakterisere som den litterære guldalder. Blandt salmedigterne genkender man flere af dem, der også på anden vis, kulturelt og politisk, var de store navne. Man fik et færøsk skriftsprog, man blev bevidstgjort om egen identitet, kultur og egenværd. Var selve det at skulle gennemtænke og formulere den kristne tro på sit eget modersmål et så stort gennembrud og en så stor fornyelse i dette lille folk, at det måtte manifestere sig i en salmebog?

EYDUN ANDREASSEN

Kristne elementer i den færøske balladelitteratur

Med undtagelse af 8 såkaldte legendeviser er de færøske ballader verdslig digtning, men i den kristne kultur, som verdsligheden jo er en del av.

Balladen som digtform regnes som en nordisk digtgenre, der af fagfolk omtales som nordiske middelalderballader. Færøsk balladedigtning er en del af denne fælles nordiske balladedigtning: I standardkatalogen over nordisk balladedigtning (The Types of the Scandinavian Medieval Ballad) er der registreret 837 balladetyper, men antallet nedtegnede balladevarianter fra mundtlig tradition i hele Norden er formentlig flerfoldige tusinde. Nedtegningsperioden på Færøerne er 1700-tallet og især 1800-tallet, hvor den er mest intensiv. I 1801 boede der 5000 mennesker på Færøerne. 100 år senere, i 1901, da indsamlingsperioden stort set var overstået, var folketallet 15000 i over 100 bygder. Vi kan derfor danne os et indtryk af denne mundtlige digtnings betydning på Færøerne ved at sammenholde ballademængden med folketallet. I standardudgaven af færøske ballader (Corpus Carminum Færoensium) findes 237 balladetyper, men antallet enkelte ballader og balladevarianter, som er nedtegnet bare i dette lille område er antagelig langt over tusinde. Det påstås, at de færøske ballader består af over 70.000 strofer, og efter som de er optegnet i mundtlig tradition hos en befolkning på kun 5000 mennesker, er det et ganske betragtelig antal.

I dette korte foredrag vil jeg berøre 3 områder indenfor emnet religiøse spor i balladedigtningen. Selv om genren henregnes til perioden nordisk middelalder, er de fleste kendte tekster fra en noget senere tid. Som ideologi kan vi derfor ikke eksplisit sige noget om middelalderlige holdninger ud fra balladerne, men eftersom de jo er poesi, og poetisk sprog har en bevarende evne, kan vi temmelig sikkert finde holdninger og ideologi i balladerne, der tilhører en ældre tid end hvad tilfældet er med traditionsstof overleveret i prosaform.

1. Generelle holdninger til religion, Gud og kirke i kæmpevisetraditionen,
2. en bibelsk allegori og
3. to yngre viser med religiøst indhold.

1. Generelle holdninger til religion, Gud og kirke i kæmpevisetraditionen

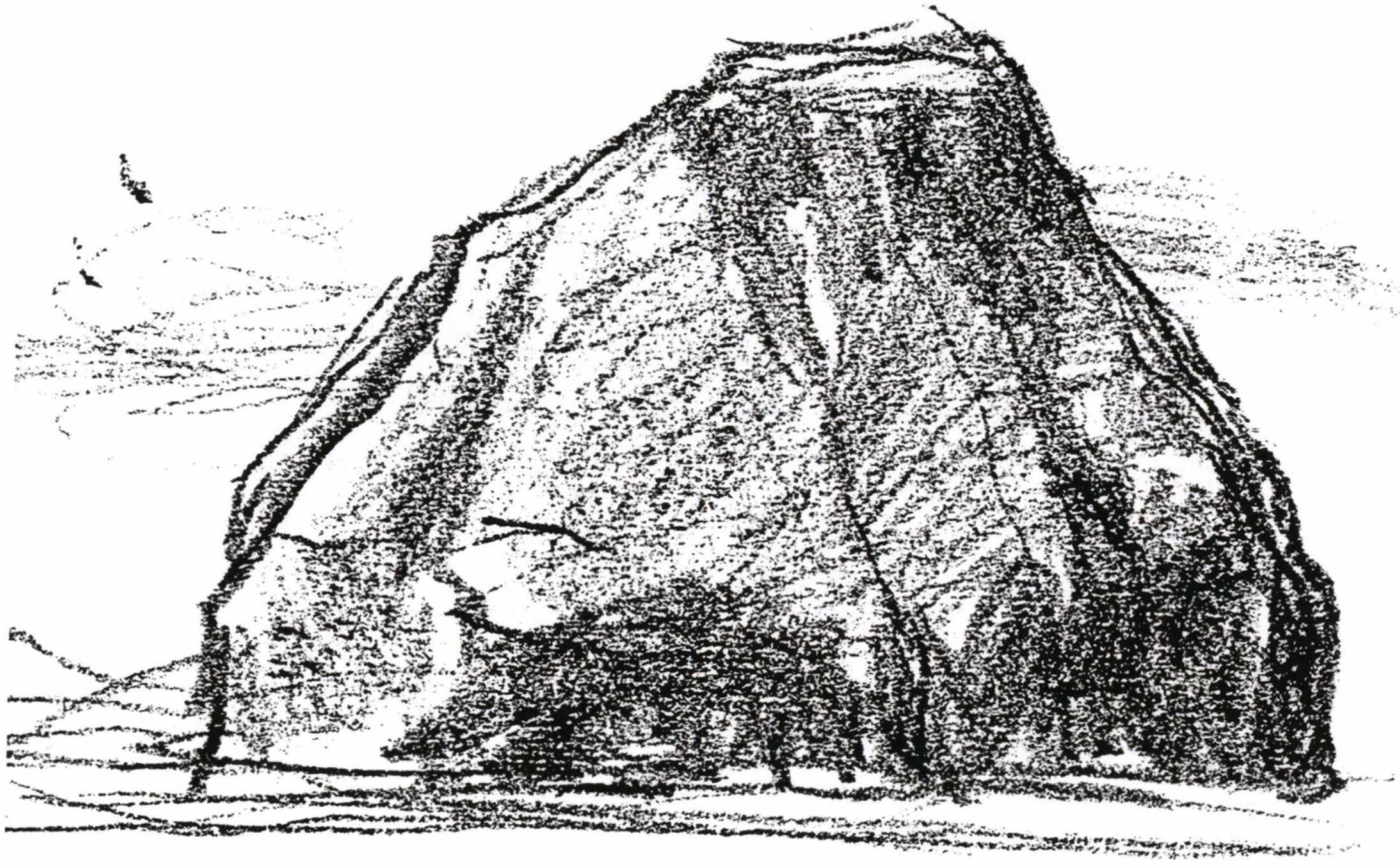

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

Kæmpeviserne er den mest frekvente balladegenre på Færøerne. I hele Norden er der registreret 267 kæmpevisetyper. De findes i samtlige nordiske lande, men lidt over 100 kæmpeviser findes kun på færøsk og er digtet her. Den anden store nordiske balladegruppe er ridderviserne med Danmark som intensitetsområde.

Kæmpevisernes tema er kamp mellem helte eller mellem en helt og et overnaturligt væsen, gerne en trold eller kæmpe. Hovedtemaet er heltes dåd: de kæmper for ære, magt, manddom og kvinde og de skal vinde deres plads mellem andre berømte helte. Begivenhederne beskrives i voldsomme vendinger og personerne karakteriseres med umilde følelser. Kærlighed og ømme følelser er ikke udprægede for denne litteratur.

Der refereres ofte til Gud, himmerige og jomfru Maria. Navnet Jesus forekommer ikke. Det er en klar opfattelse af Gud, at han er på heltens side i kampen. Den underliggende problematik er kamp mellem det gode og det onde, som kommer til udtryk i personernes egenskaber: helten – hovedpersonen – er god og hans kamp retfærdig. Hans modstander er ond og repræsenterer uretfærdighed. Hans ønske om magt gennem at vinde kampen er uretmæssig.

Egentlig savner balladelitteraturen en begrundelse for heltens godhed og modstanderens ondskab. Det er et karakteristisk træk, at helten er "naturlig god", han er født god og han er født helt. Derfor er han stærkere og dygtigere end modstanderen, og ingen kan komme i denne position uden at være født til den.

Enkelte gange forklares denne heltestatus som guddommelig i betydningen givet af Gud. I hele den nordiske balladelitteratur forekommer vandrestof, dvs. enkelte udtryk, hele strofer og ofte hele rækker af strofer, der forefindes identisk i mange af balladerne. En sådan række af vandrestrofer i kæmpeviselitteraturen forklarer heltens medfødte status som helt. Stroferækken, som altså forekommer i flere ballader, beskriver heltens fødsel, opvækst og udvikling: Så snart det lille drengebarn er født lader moderen det bære til kirke og får det døbt af en præst. Så hedder det videre i de færøske viser:

> Hann vaks upp hjá síni móðir, gud gav honum vekst,
> hann vaks meira í ein mánað enn onnur børn í seks.
> *(Han voksede op hos sin moder, Gud gav ham vækst.*
> *han voksede mere i en måned, end andre børn i seks)*

Strofen er også kendt i norske kæmpeviser, og efterfølges af beskrivelser af drengens ungdomsbedrifter, hvordan han overvinder sine legekammerater og river træer op med rod i skoven. Dette er forberedelser til hans endelige kamp og balladens hovedemne: at overvinde en næsten lige så stærk og dygtig modstander, men en som altså ikke har Gud med sig og ikke af fødsel repræsenterer det gode.

Disse holdninger i kæmpeviselitteraturen har paralleller i anden folkelig tradition. I sagntraditionen er på samme måde kampen mellem det gode og det onde et tema. Det gode er i sagnverdenen repræsenteret af menneskene og det onde af forskellige overnaturlige væsener. På færøsk kaldes de *huldufólk* og har ellers mange navne på de andre nordiske språk. De er paralleller til de vældige og voldsomme kæmper i balladerne. Huldufólk beskrives som grå og de lever under jorden. Deres verden er et spejlbillede af menneskers verden, med en hovedundtagelse: de er ikke kristne og mister deres magt i møde med kristne ikoner. En del sagn fortæller om mænds kamp med mænd af den overnaturlige slags. De slås med vekslende held, indtil kirken kommer til syne. Da taber de overnaturlige deres styrke og den kristne vinder. Ikke fordi han er stærkere eller dygtigere, men fordi han er kristen og har Gud på sin side. Dette forhindrer dog ikke, at mange præster ifølge traditionen havde magiske kundskaber, som de også vidste at bruge, når alt andet slog fejl.

Mere konkret end som almen ikonisering møder vi den kristne tro i enkelte ballader, hvor det dels, som ovenfor, drejer sig om at have Gud på sin side i kampen mod det onde, og dels drejer sig om et konkret forhold til troens indhold. I balladen om trolden Brúsajøkil er det de to brødre, Ormar og Ásbjørn, der skal slås mod denne trold. Ormar drager først afsted i kamp, men taber. Balladen begrunder dette på en ganske utvetydig måde:

So siglir hann Ormar, norð fyri Heljaroy,
hvørki kom honum Gud í hug, ei heldur tann heilaga moy.
(Så sejler Ormar nord for Heljaroy,
ham kom hverken Gud i hu ej heller den hellige mø)

Hans broder Ásbjørn drager efter for at fuldbyrde kampen og hævne sin broder. Det lykkes for ham, og balladen forklarer denne succes med samme strofe, dog med en væsentlig ændring:

So siglir hann Ormar, norð fyri Heljaroy,
bæði kom honum Gud í hug, og so tann heilaga moy.
(Så sejler Ásbjørn nord for Heljaroy,
han kom både Gud i hu og så den hellige mø)

Detaljerede undersøgelser viser, at balladerne også er fulde af metaforiske referencer. Trolden Brúsajøkil f. eks. bor nord for Heljaroy. Heljar er genitivform af hel, altså dødsriget. At han bor nord for denne ø kan muligvis også konnoteres til det folkelige færøske udtryk at ønske nogen "niður og norður" altså ned og nord, som er et udtryk for helvede. (Udtrykket svarer omtrent til "hvor peberet gror.")

I balladen om *Gongurólv* får vi et tydelig eksempel på kristendommens syndbegreb. Gongurólv og hans søster lever i mange år under en tyrannisk faders herredømme (i skikkelse af en kæmpe), hvor det mere end antydes, at faderen forgriber sig seksuelt på datteren. Hun beskrives både som datter og hustru. Samtidig plager og undertrykker han sønnen på det groveste, og holder begge børnene isolerede fra omverdenen "í trøllabotni". Til slut er undertrykkelsen fuldstændig og resulterer i, at søsteren bliver gravid med sin broder. Balladen slutter med at drengen overlister sin fader og kommer til Olaf den hellige i Trondhjem, hvor han erkender at hans synd er så stor, at han kan ikke leve med den. Han beder om skrifte og bliver døbt. Da han kommer op af døbefonten igen, lader han sit liv af egen vilje.

Endelig kan jeg her nævne, at i balladelitteraturen finder vi gentagne almene og rent spoglige referencer til troen i kraftudtryk som Gud give og Gud være lovet (der også er hyppige udtryk i dagligsproget), uden at de har nogen signifikant religiøs mening.

2. En bibelsk allegori

Almene holdninger som disse i litteratur og digtning – kampen mellem det gode og det onde, hvor Gud og kirken repræsenterer det gode – er næppe overraskende, og er vel det mest almindelige tema i al kristen litteratur. Mere overraskende er det, at jeg i en enkelt ballade har fundet et digterværk, som til næsten fuldkommenhed kan læses som et allegorisk digterværk over centrale dele af Bibelens beretninger om Jesu fødsel og opvækst. Vi har her at gøre med enten et yderst originalt digterværk eller et digterværk,

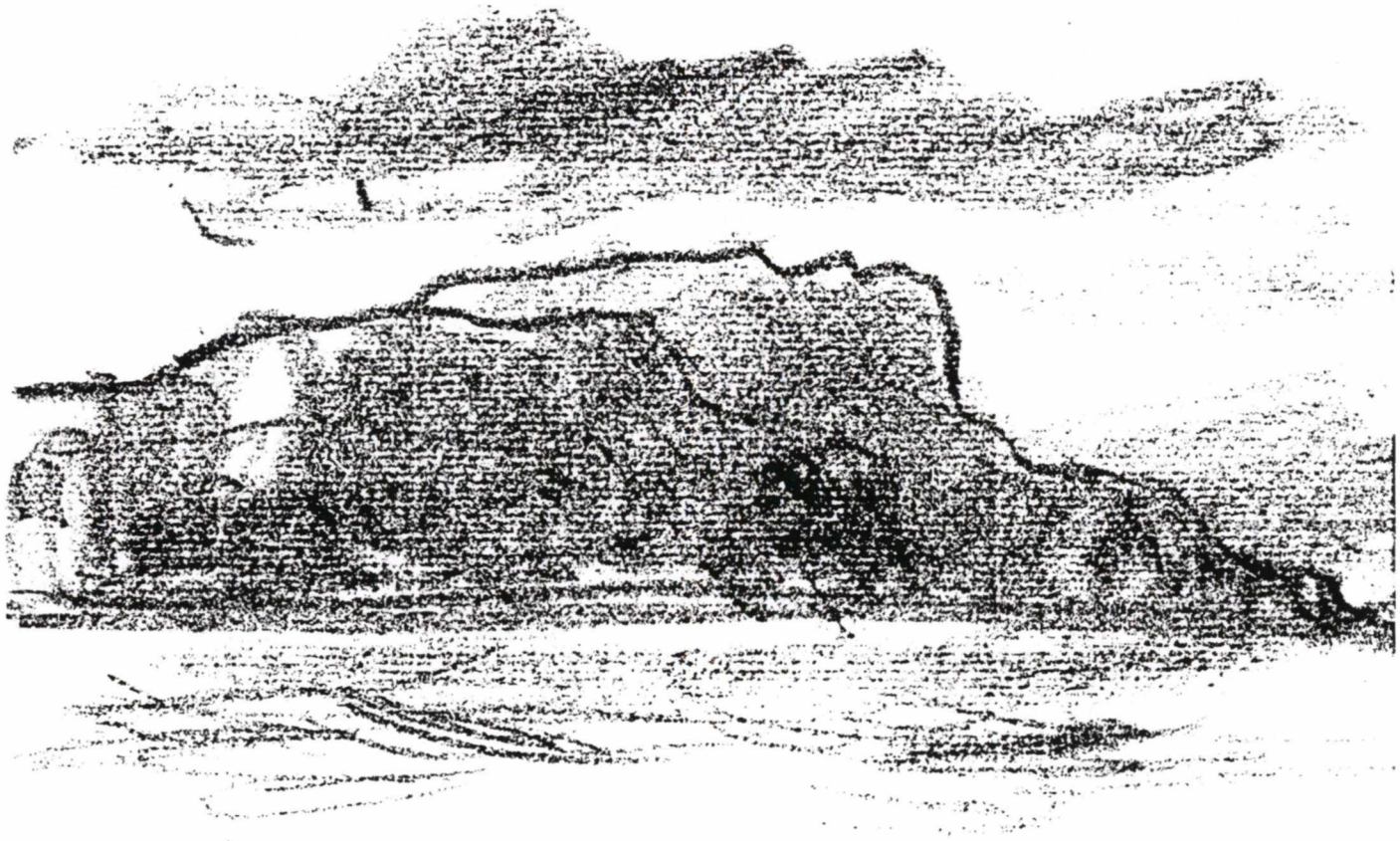

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

hvor fortællestruktur og symbolik i Bibelens beretninger ubevidst har sneget sig ind og struktureret balladedigterens fortælling uden at det nødvendigvis er sket som resultat af en bevidst digtervilje. Jeg ved det ikke, men enten det ene eller det andet er tilfældet, er der tale om stor kunst med overraskende dimensioner.

Balladen heder Regin smiður, og er første del af en triologi om Sigurd Fofnersbane. Det er samme emne som i den tyske Niebelungen Lied, og som i Norden bl.a. også findes i Vølsunga saga og en del Edda-digte. Også i Danmark, Norge og Sverige findes ballader med tematisk slægtsskab med denne tyske digtning, men betydeligt kortere end den færøske, som består af 5-600 strofer. Balladen er formentlig digtet på Færøerne, men den har store lighedstræk med anden nordisk Sigurddigtning.

Balladens hovedperson er Sjúrður Sigmundarson, som på andre nordiske sprog hedder Sigurd (dansk) eller Sjur svein (norsk). Jeg vil give et komprimeret handlingsreferat med henvisninger til paralleller i bibelhistorien. Historien begynder før Sigurd er født. Hans far Sigmund dør i kamp med Hundings sønner. Før han dør på kamppladsen fortæller han sin unge brud Hjørdis, at hun er gravid, at hun skal føde en søn, som hun skal kalde Sigurd, og desuden at denne søn skal hævne sin faders død. I Bibelen er det som kendt Lukas, der fortæller historien om Jesu fødsel, hvor en engel fortæller Maria, hvad der skal ske. Parallellen til Jesu fødsel er tydelig, når engelen siger, at hun skal blive gravid og føde en søn, og hans navn skal være Jesus. Han skal blive stor og kaldes søn af den højeste, og Gud Herren skal give ham Davids trone. Han skal blive konge over Jakobs slægt, og der skal ingen ende være på hans kongemagt.

Endnu tydeligere bliver parallellen af at balladen lader skinne igennem, at Hjørdis faktisk ikke vidste, at hun var gravid, da hendes mand fortæller hende det. Hun kan ikke have vidst det, for balladen understreger, at drengen først blev født fulde ni måneder efter faderens død. Efter kong Sigmunds død gifter hans dronning sig igen, og den unge Sigurd kommer derfor til at vokse op som den nye mands søn, uvidende om sin biologiske far.

Straks efter fødselen lader moderen Sigurd døbe. I Bibelen fortæller Lukas, at straks efter drengens fødsel tog forældrene ham med til Jerusalem for at bære ham frem for Herrens åsyn, og der udførte de alt det, som var foreskrevet af Herren. Det var dette Hjørdis også gjorde.

Balladen fortæller udførligt om Sigurds opvækst, idet det gang på gang understreges, at han ikke er nogen helt almindelig dreng. Under moderens kærlige hånd vokser han raskere og modnes hurtigere end alle andre drengebørn, som han desuden jævnlig banker og slår, når de leger eller øver sig i våbenbrug, sådan som det forventes af heltes og høvdinges sønner. Til sidst bliver det dog for meget for de andre drenge. De nægter at lege med ham mere og antyder, at han nu er ved at blive stor nok til påtage sig sin egentlige opgave: "langt hellere burde du hævne din faders død end slås så drabelig mod os!" siger de. Dette er første gang, Sigurd hører om sin biologiske fader, og han går til sin moder for at høre den rette sammenhæng.

Fastholder vi parallelliteten, ser vi, at i begge historier åbenbares drengenes sande identitet, når de nærmer sig puberteten, altså umiddelbart før de bliver mænd og skal tage fat på deres livsgerning. For Jesus sker det gennem episoden i templet i en alder af 12 år. Også Sjúrður skønnes at være kommet i denne alder, da sandheden om hans herkomst åbenbares.

Begge drengene har en todelt livsopgave, eller rettere deres opgave tolkes på to måder. Begge er de selv klare over, hvad deres opgave egentlig er. I balladen skal Sjúrður hævne sin faders død og derigennem genoprette den rette kongemagt, som i mellemtiden er blevet overtaget af faderens banemænd. Men det er ikke drengens hovedopgave. Den døende fader havde yderligere sagt, at sønnen skulle dræbe ormen på Glitrarheden og befri den guldskat, ormen vogtede. Dette er hans egentlige livsoppgave.

For Jesu vedkommende troede jøderne, at den Messias, de længtes efter, skulle befri landet fra romerne. Han skulle være jødernes konge. Det ville Jesus også være, men som bekendt i en anden forstand. Sigurd skulle overvinde ormen, der havde stjålet vølsungernes guldskat. Jesus skulle også overvinde ormen – djævelen – og bringe den tabte skat, Guds frelse, tilbage til jøderne og alle andre folkeslag.

De allegoriske symboler fortsætter i balladen, de såkaldte attributter, som det hedder i middelalderens allegoriske digtning. Det er i middelalderen allegorisk digtning har sin store blomstringstid, og det er i middelalderen, vi har den religiøse opfattelse, at alt på jorden er genspejlinger af Guds værk. En af de tydeligste attributter som balladen og bibelhistorien har fælles er treenigheden. En sådan konstruktion genfinder vi i balladen, hvor Sigurd har to hjælpemidler: et sværd og en hest. Særlig sværdet er interessant. Det er faderens gamle sværd, der gik i stykker i den afgørende

kamp med Hundings sønner. Sigurd skal først have det smedet sammen igen, og det kan kun den navnkundige smed, dværgen Regin smiður. Smeden er imidlertid bror af den selvsamme orm, der ligger med guldskatten, altså djævelen. Og som Jesus blev fristet med verdslig magt af djævelen, forsøger balladens djævel, repræsenteret ved ormens broder, at friste Sjúrður til verdslig magt, hvis bare smeden får lov at drikke ormens blod, der har magiske kræfter og kan gøre ham til hele verdens behersker.

Faderens sværd er Sjúrðurs afgørende våben i kampen mod ormen. Men Jesus havde også et sværd, nemlig ordet som i hele middelalderen symboliseres ved netop et sværd, ja i Johannes åbenbaring skildres Gud endog med et sværd udgående fra hans mund. Det hører naturligvis med til historien, at nævne sværdets lighed med et kors.

En lang række andre træk i balladen kan trækkes frem som understreger digtets allegoriske karakter. Og enten det er en bevidst digterisk handling, vi har med at gøre, eller en mere indirekte og ubevidst påvirkning, er ligheden slående. Enten den bibelske påvirkning er direkte eller indirekte, kan vi fastslå kristendommens gennemgribende påvirkning på denne type verdslig og folkelig digtning.

Til slut vill jeg nævne den del af balladedigtningen, der i egentlig forstand kan kaldes kristen eller åndelig, nemlig legendeviserne. På Færøerne er der optegnet 8 legendeviser, der alle uden tvivl er oversættelser fra et skandinavisk sprog. Alle legendeviserne er korte . Det drejer sig bl.a. om 1) en jomfru Maria vise der fortæller om bebudelsen. Jomfru Maria akcepterer den, og ønsker at det skal ske, som Herren befaler. Den aften, hun føder Jesus, er alt stille og solen og månen skinner, 2) en vise om St. Jakob, der drager ud for at kristne den hedenske kong Garcia. Kongen vil lade sig omvende, hvis Jakob kan bringe hans afdøde søn tilbage fra dødsriget. Den hellige Jakob udfører dette mirakel, sønnen bringes tilbage fra helvede og giver en detailleret beretning om helvedes straf og pinsler. Derefter lader kongen og alle hans mænd sig omvende og bliver døbt, 3) en vise om kong Herodes og den hellige Stefan. Stefan ser en klar stjerne på himmelen og fortæller Herodes, at frelseren er født. Herodes nægter at tro dette, før den stegte hane på hans bord vågner til live og basker med vingerne. Stefan vækker hanen til live, og Herodes overbevises. Han forsøger så at finde Jesusbarnet, men det mislykkes, 4) en legendevise der fortæller, at St. Niklas vækker to munke på pilgrimsrejse op fra de døde, efter at de er blevet dræbt af en bonde, som de havde

overnattet hos, 5) en vise hvor en hedensk konge truer St. Gertruds ejendom. Hun får sin afdøde gudfader ud af graven, og reddes fra faren. Derefter lover hun at faste om fredagen og holde gudstjeneste om søndagen, 6) og endnu en vise der fortæller om et møde mellem Kristus og Maria Magdalena. Kristus beder om vand, men Maria Magdalena svarer, at hun ingen krukke har. Han vil drikke af hendes hånd, hvis hun er jomfru. Det sværger hun på, men Kristus foreholder hende, at hun har fået tre børn, et med hendes fader, et med hendes broder og et med præsten. Hun vil skrifte, men han påbyder hende at leve i flere år i ødemarken som straf. Efter dette ophold, møder hun igen Kristus, og fortæller, at hun ikke havde noget imod opholdet. Derefter får hun hans nåde, 7) og endelig en legendevise der handler om en pige, som på vej til kirke bliver voldtaget og dræbt. På dødsstedet begynder undere siden at ske. Morderen opsøger efter sin udåd pigens faderens gård, bliver genkendt, og faderen dræber ham.

De færøske legendeviser har ligesom de fleste andre nordiske legendeviser, et umiskendeligt katolsk præg, med mirakler, skriftemål o. lign. Kun den sidstnævnte af de færøske legendeviser har været brugt som danseviser, såvidt vides, men den er en af de mest populære også i vore dage. Alle legendeviserne udtrykker basale holdninger og elementære bibelske beretninger eller kendte legendeberetninger. Men de udtrykker også en realitet omkring visse typer af forbrydelser, der har forekommet før som nu, og som folk har taget afstand fra. Også i enkelte andre balladetyper behandles f. eks. voldtægt, der altid har døden til følge. Således er deres funktion måske af ligeså stor almen social karakter som religiøs.

OLAVUR JØKLEDAL

Salmesangsaften hos Plymouthbrødrene

I Thorshavns bymidte ligger brødremenighedens forsamlingssal ved navnet "Ebenezer" Sverrisgøta. Salmesangen bruser til det 15 stemmer store pibeorgel: "Øll dýrd veri Guds". Salmen findes i menighedens salmebog "Songbók Guds Fólks" der repræsenterer 1192 sange. Til lejligheden, nordiske hymnologers sammenkomst i Ebenezer denne fredag aften, er der udarbejdet et sangblad, dels med tekst og dels med tekst og noder, så gæsterne har mulighed for at følge med og dels være med i fællessangen.

Velkommen nordiske gæster. Jeg vil fortælle lidt om sanghistorien i vores menighed. Det bliver svært at gøre det på så kort tid, dertil bliver den berettet sådan, som jeg opfatter og oplever den.

Vi er allerede i gang med en gennemgang af menighedens salmesangs-tradition. Sangen "To God be the glory" er skrevet af Fanny J. Crosby (amerikansk) 1820-1915. Hun er repræsenteret med 37 salmer i "Sangbók Guds folks". Og den er oversat til færøsk af Jákup Olsen, der har 15 salmer i sangbogen.

Øll dýrd veri Guds (To God be the Glory)

Orð: Fanny J. Crosby (Amer.), 1820-1915
Lag: William H. Doane, 1832-1915
Týtt: Jákup Olsen, (1900-1977)

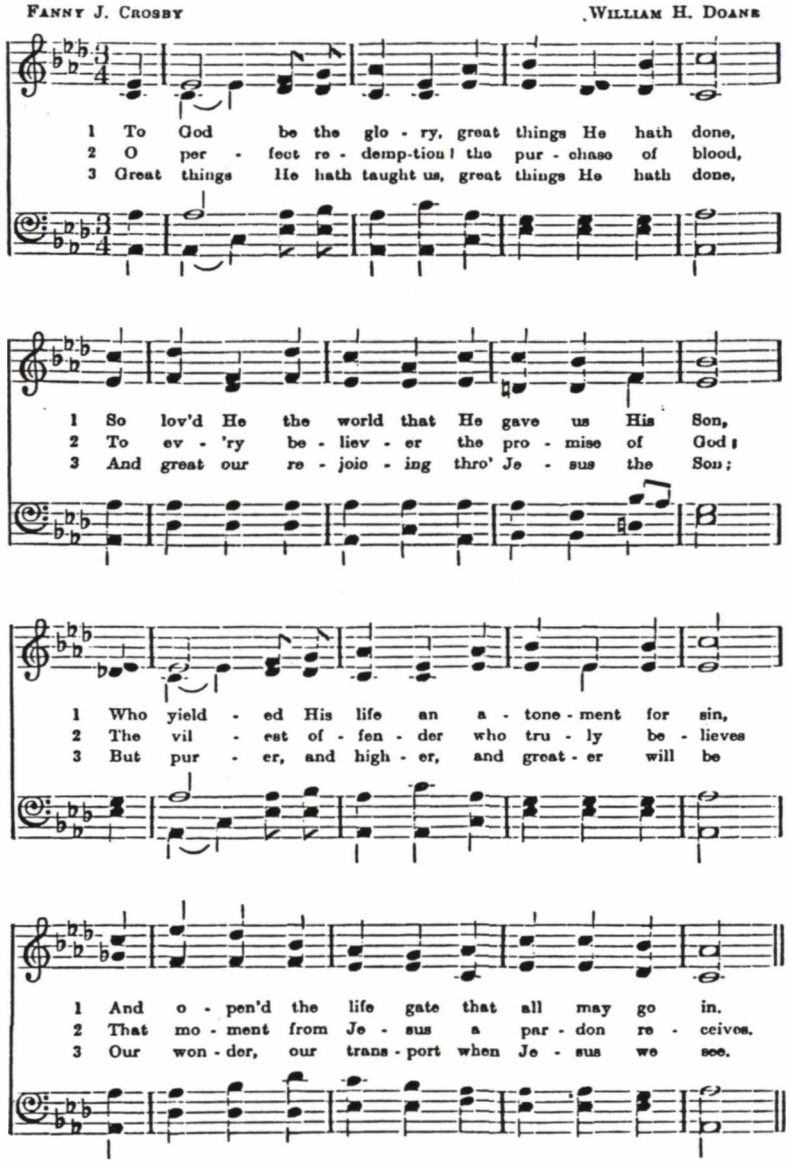

Øll dýrd veri Guds, hann stór verk rikar av,
hann elskaði heimin, og Son sín hann gav,
sum ofraði lívið til bót fyri synd
og einum og hvørjum lat upp lívsins grind.

Harrans prís hevjið hátt! Hoyrið jørðin hans rødd!
Harrans prís hevjið hátt! Fólk um londini stødd!
Til Faðirin kom gjøgnum Sonin, hann gav,
og gev honum dýrd, - Hann stór verk rikar av.

To God be the Glory—*Continued*

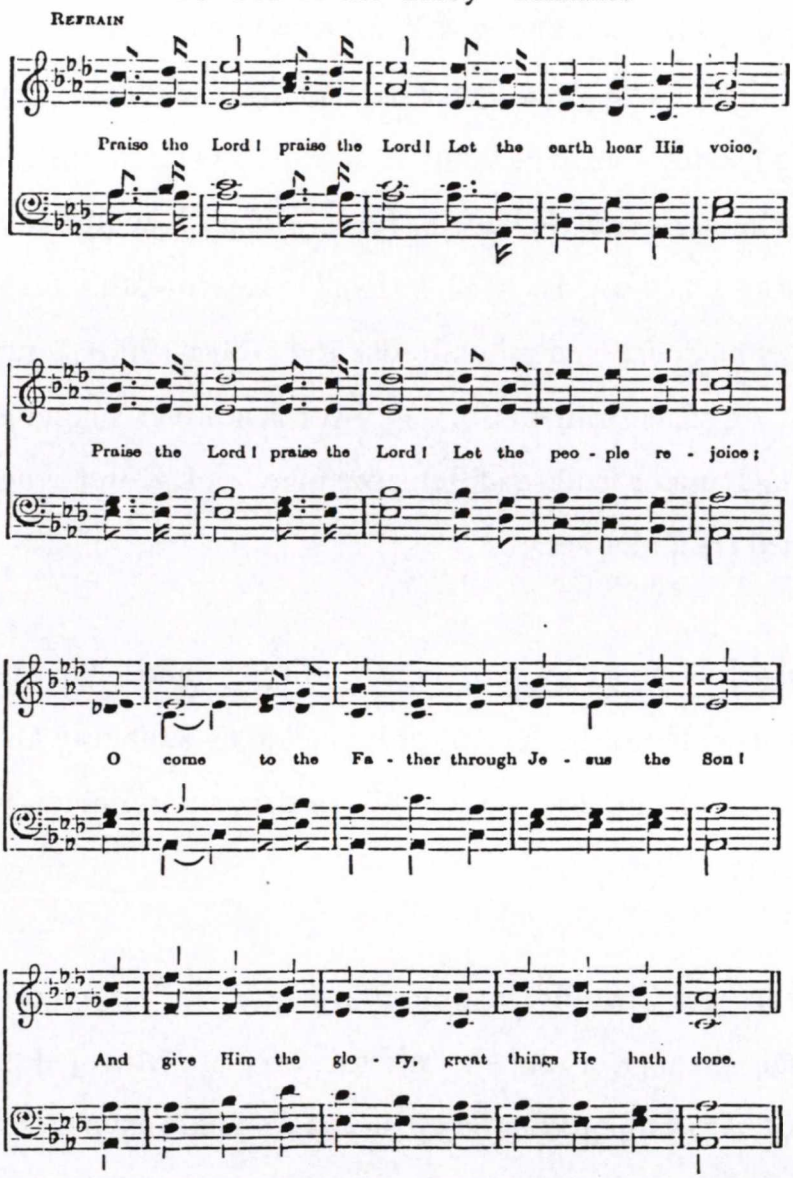

Á fullkomna frelsa, dýrt goldin við blóð,
og honum, ið trýr, eini tíðindi góð;
tí um so av syndarum størstur ein var,
ta stund, ið hann trýr, fyrigeving hann fær.

Hann stórleika vísir, og stórverk hann ger,
og stór er vár gleði í Jesusi her;
men reinari, hægri og mætari tá
skal verða vár undran, tá Jesus vit sjá.

Næste salme skal vise udviklingen gennem 130 år. Koret synger første vers af salmen: "Hvilken ven vi har i Jesus" på dansk, og siden går vi over til færøsk, hvor vi synger som fællessang teksten: "Á hvør vinur er ei Jesus". Oversat fra engelsk af Victor Danielsen – "What a Friend we have in Jesus" (tekst: Joseph Scriven, Canada 1820-86, melodi: Charles C. Converse 1832-1918). De kan forestille Dem, hvordan denne salme har klinget på dansk ved århundredskiftet (1800-1900) sammen med et beskedent harmonium, og så ændringen til i dag, hvor den bliver sunget af 5-800 mennesker og i vore dage under ledelse af det store pibeorgel. Koret synger første vers, og alle synger med fra andet vers.

William Gibson Sloan – født og opvokset i en lille by i Skotland – kom til Færøerne som missionær i 1865. Han lærte sig dansk, fordi bibelen og salmerne kun fandtes på dansk på det tidspunkt. En af salmerne fra den tid var den, som vi netop har sunget: "Hvilken ven vi har i Jesus".

Sangen: "Sum hjørtur hyggur tráandi", inspireret af salme 42: "Som hjorten skriger efter rindende vand, således skriger min sjæl efter dig, o Gud. Min sjæl tørster efter Gud, den levende Gud; når skal jeg komme og stedes for Guds åsyn", er skrevet af Henry Francis Lyte og oversat af Victor Danielsen. Melodien og korsatsen er af Olavur Jøkladal.

Á, hvør vinur er ei Jesus (What a Friend We Have In Jesus)

Orð: Joseph Scriven (Canada), 1820-1886
Lag: Charles C. Converse, 1832-1918
Týtt: Victor Danielsen, 1894-1961

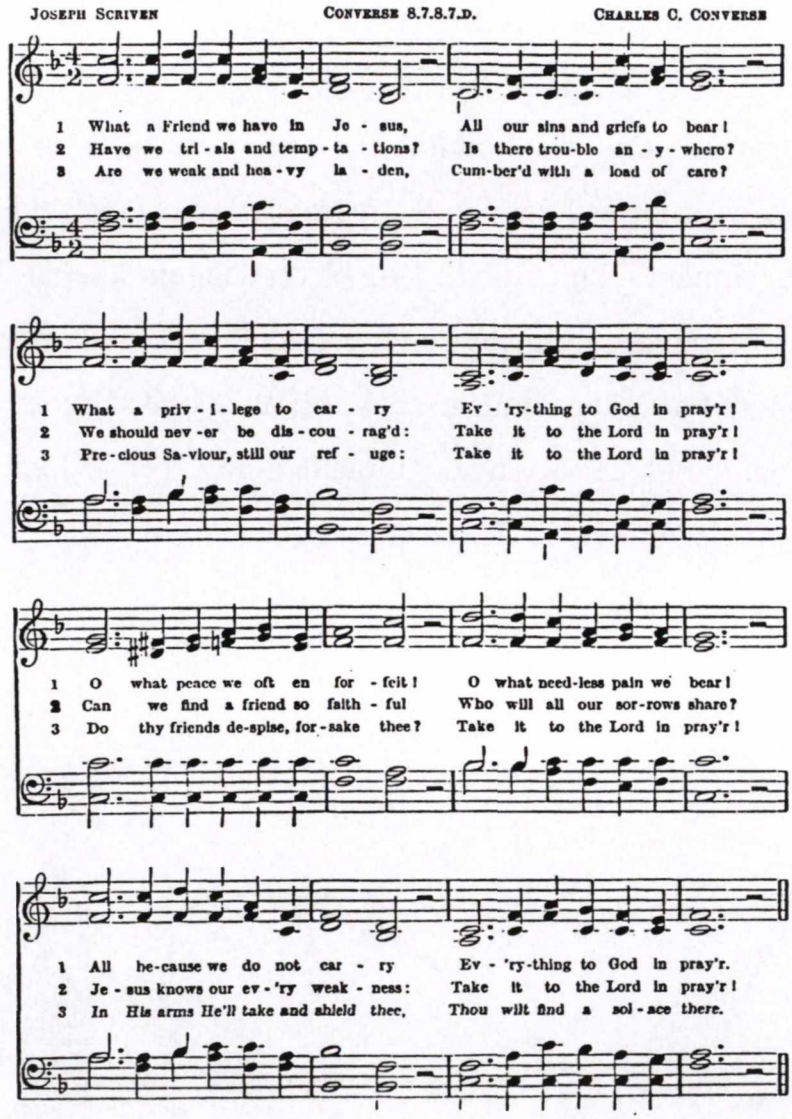

Hvilken ven vi har i Jesus,
alt han ved og alt formår,
tungest byrde han os letter,
når til ham i bøn vi går.
Ak, men tit vor fred forstyrres,
ofte bliver sorg vor løn,
blot fordi vi ikke bringer
alle ting til Gud i bøn!

Á, hvør vinur er ei Jesus,
hann, sum sorgir várar bar!
Stóri forrættur at bera
alt til Gud, og hvíla har!
Á, tann frið, vit mangan sakna,
á, eitt tómt og ónýtt stríð,
tí vit ei av fullum hjarta
søkja Gud – og eina tí!

Vores menigheder bærer præg af purisme. Der er sparsomt med udsmykning i "Ebenezer". Det eneste vi har til pynt, er indskriften bag mig på væggen, et bibelvers: "Jeg er vejen og sandheden og livet". Og dernæst er der orgelpiperne i tin, der skinnende afviger lidt fra normerne.

I særdeleshed kommer denne puristiske hodning frem ved vores morgenmøder "Herrens mindes måltid", der fejres hver søndag morgen, da vi synger uden noget instrumentalt akkompagnement – kun vokalt. Dog bliver sangen ikke altid unison (enstemmigt), men ofte firstemmigt improviseret, beroende på hvilke melodier, der er tale om. Ofte er det kendte kor- eller koralsatser. Vi vil nu synge salmen "Tann kærleiki, hann til min bar", hvilken vi synger som fællessang. Tekst: Jane E. Hall, oversættelse: Victor Danielsen, melodi: Thomas Campbell.

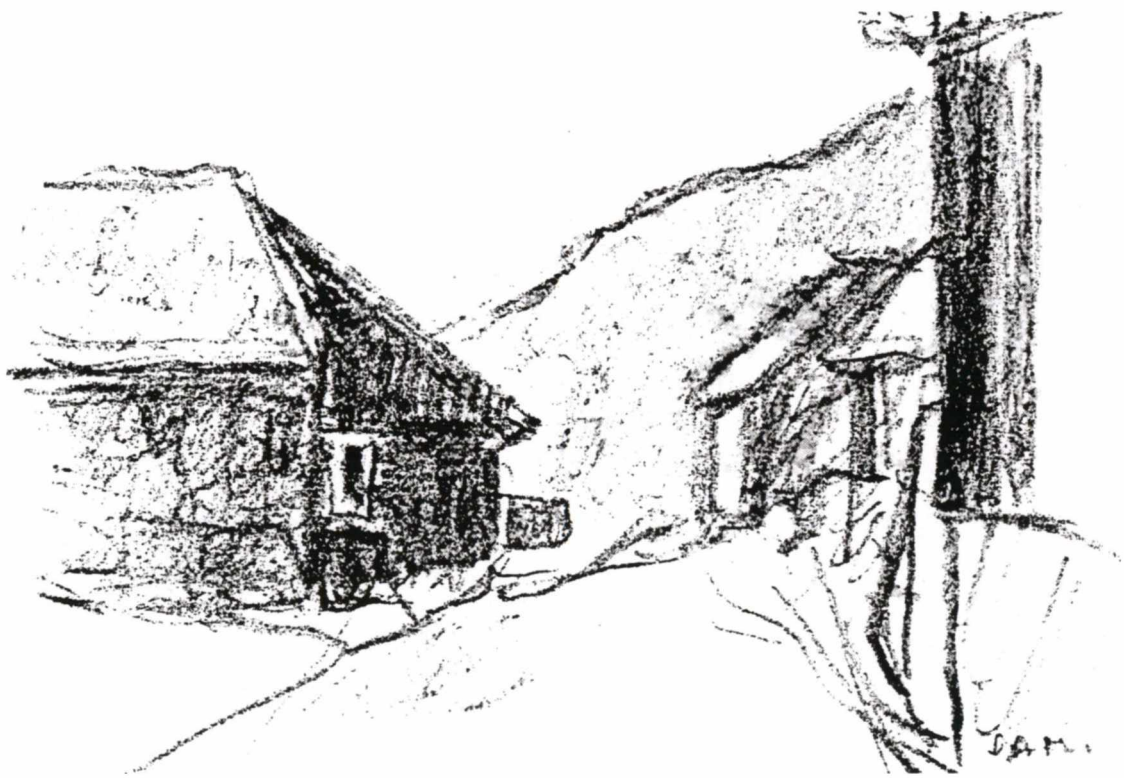

Tann kærleiki, hann til (The Love That Jesus)

Orð: Jane E. Hall (USA), 1834-1896
Lag: Thomas Campbell, 1777-1844
Týtt: Victor Danielsen, 1894-1961

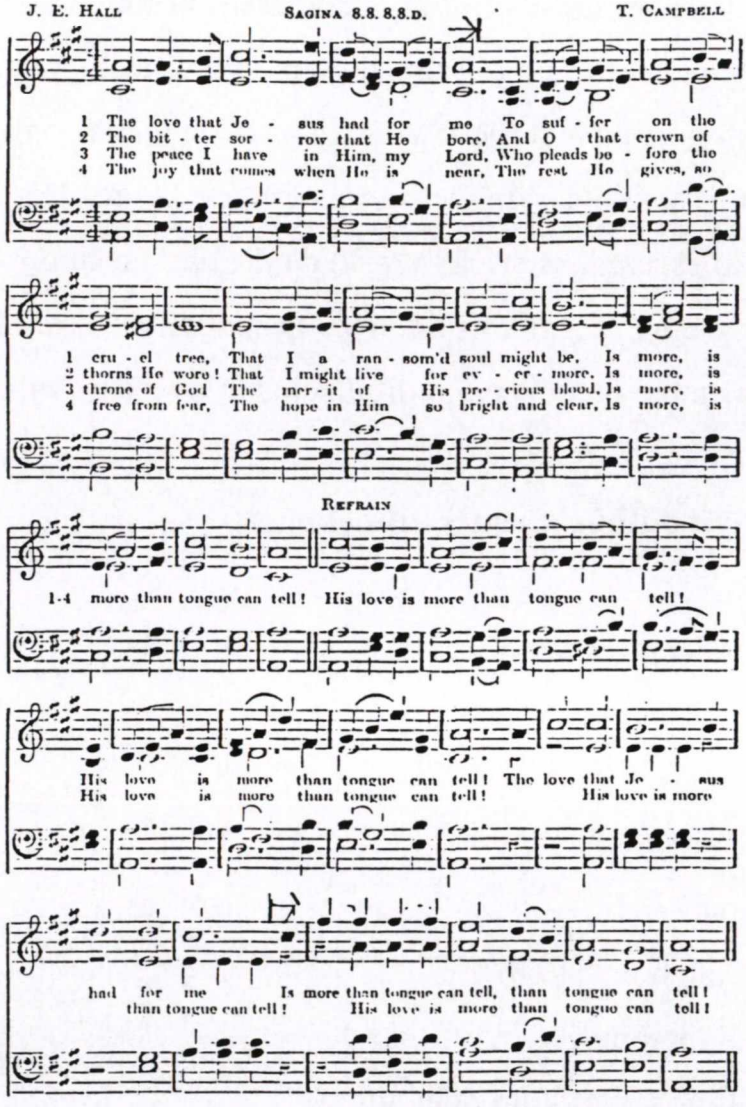

Tann kærleiki, hann til mín bar,
at líða so á trænum har,
tí eg fortaptur, dømdur var,
er meir, er meir enn sigast kann.

Ja, tað er meir, enn sigast kann,
ja, tað er meir, enn sigast kann,
tann kærleiki, hann til mín bar,
er meir, er meir enn sigast kann!

Hvønn frið, tú hjarta mínum bert,
hvør vinur, Harri, tú mær ert,
ja, hvat títt dýra blóð er vert,
er meir, er meir enn sigast kann.

Tann gleði, ið hann ber við sær,
tann hvíld, ið er, har hann er nær,
tann vón, hann hevur givið mær,
er meir, er meir enn sigast kann.

Victor Danielsen er en af de personligheder, der har haft mest betydning for færøsk sprog. Han har oversat 870 salmer og har selv skrevet 27. For udgivelse af de første salmebøger i 1920 stod Jens af Reyni, i Tórshavn. Jens af Reyni udgav i 1944 "Sálmar okkara" - en gennemgang af salmedigtere i vores salmebøger fra forskellige lande. Han havde tidligere på året mødt Victor Danielsen i Klaksvik, hvor han havde opfordret Danielsen til at skrive salmetekster på færøsk, hvortil Danielsen svarede, at han syntes ikke om at skrive tekster på færøsk, da det danske sprog var så "fint". Men dette skulle ændre sig efter meget kort tid, hvor Danielsen nu skrev flere salmer på færøsk og siden gav en hel nation en værdifuld skat af oversatte salmer.

En oversigt over Plymouthbrødrenes salmebøger

1920: "Sálmar"
1922: "Sálmar" (udvidet udgave)
1923: "Nýggir Sálmar"
1926: "Songbok fyri børn"
1932: "Guds Fólks Songbók"
1933: "Útvaldir sálmar"
1939: "Evangelisk Songbók" (1946)
1942: "Nýggir andaligir songir"
1946: "Nýggir andaligir sóngir" (udvidet udgave)
1949: "Nýggir andaligir sóngir" (udvidet udgave)
1952: "Songbók Guds Fólks"
1976: "Songbók Guds Fólks" (1986)

I tiden inden folkekirken fik sin egen færøske salmebog, blev "Guds Fólks Sangbók", for eksempel brugt ved degnegudstjenester i Kirkebø, hvor degnen Jóannes Patursson havde ret til at vælge salmer til sin gudstjeneste, men mod dette blev der fra højere sted fremsat forbud.

Jóannes Patursson, der var lagtingsmand, brugte også senere i Lagtinget "brødremenigheden" som argument for at indføre færøsk sprog i folkekirken. Indremissionen ønskede også at bruge Victor Danielsens salmebog. Petur Martin Rasmussen skriver:

Og i hvert fald Dahl – og muligvis også hans partifæller – var bekendt med, at der var kommet en ansøgning fra en missionsmand til provstiet om tilladelse til at bruge denne salmebog til hans indremissionsmøder. A. Samuelsen henviste talerne – uden at sige det direkte – til at tage "baptisterne" til eksempel og holde frilufstmøder og møder i menighedshuset, hvor de kunne tale på færøsk og synge færøske salmer.

I det samme værk skriver Petur Martin Rasmussen om hvorfra denne anmodning kom (s. 361-62):

Den første anmodning om at få lov til at bruge færøsk i kirkelig sammenhæng i Eysturoy, provst Petersen's pastorat, kom så tidlig som i 1922 fra en mand i Oyndarfjørdur, Jákup Eidesgaard, der holdt indremissionsmøder i sin hjembygd. I en skrivelse til provst Dahl oplyser han, at han af og til holder møder i skolen, og at han fornylig har fået Plymouthbrødrenes sangbog, som han synes godt om. Han vil gerne vide, om han må have lov til at bruge denne ved møderne i skolen. Svaret er et afslag. Dahl's begrundelse er, at de omtalte møder er på folkekirkelig grund og skolen desuden "må siges at høre under folkekirken", og at det ikke er muligt for ham at give denne tilladelse.

Petur Martin Rasmussen skriver videre på side 337 i behandlingen af sprogspørgsmålet i 1936 også, at:

Socialdemokraten P.M. Dam.... ville tage "baptisterne" til eksempel. Der talte færinger færøsk, danskere dansk og nordmænd norsk, og de synger færøske salmer

Victor Danielsen havde sine rødder i indremissionen og dette har haft sin indflydelse på hans videre virksomhed. Han skrev tit salmer til danske koralmelodier. Et eksempel er en salme, som vi finder i Chr. Barnekows koralbog nr. 39. Danielsens salme: "I deydaskuggans landi".

Í deyðaskuggans landi

Orð: Victor Danielsen, 1894-1961
Lag: J.P.E. Hartmann (Danmark), 1805-1900

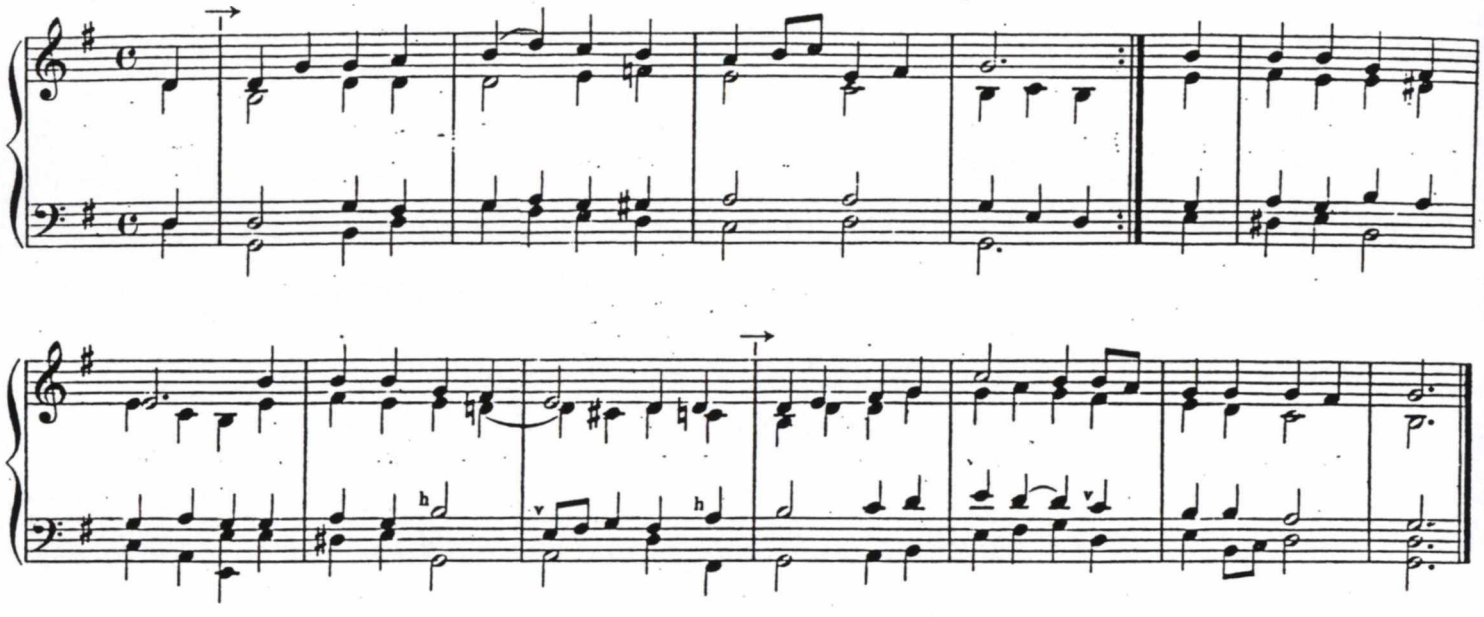

Í deyðaskuggans landi, har skygdi ljósið bjart,
tá fast í trælabandi tú, sál mín, bundin vart!
Tá deyð var vón og troyst, og stongdar allar gøtur,
kom hjálp og friður søtur, varð gátan myrka loyst.

Ei var tað egin styrki ei var tað vitskaps ráð,
ei manna kraft og yrki, ið kundi hjálpa tá;
tað var hitt gleðiljóð: ein Frelsari er føddur!
Har fann mín fótur møddur ta søktu trygd og ró.

Nú ljósur er mín vegur, eg ferðist trygt avstað;
tí eyga mítt, tað hevur Guds stóru frelsu sæð.
Hvør svari fyri seg – hvør veit, hvat hann man meina –
mær tørvaði hitt eina, at finna, Jesus, teg!

Bibelen på færøsk

Vi kan ikke omtale oversættelse af salmer, uden at komme ind på bibeloversættelsen. Victor Danielsen brændte for det færøske sprog og for at få de hellige skrifter oversat til modersmålet. Ny Testamentet udkom i Victor Danielsens oversættelse i 1937. Og i 1949 var hele bibelen på færøsk. Det er ikke mit ærinde i denne forelæsning, at komme ind på bibelstriden, men at fortælle lidt om oversættelsen. Mange sprogforskere og dem, der var positive over for at fremme det færøske sprog, var ganske tilfredse med oversættelsen.

Victor Danielsen forsøgte at gøre sproget så levende og så tæt på talesproget som muligt. Til trods for dette, er vi vidner til en oversættelse, der både er letforståelig og samtidigt på et æstetisk højt niveau.

En smagsprøve på stilen har jeg lyst til at drage frem her, Et stykke fra Brevet til Hebræerne det første kapitels tre første vers. Først på dansk og siden på færøsk, så de nordiske tilstedeværende venner kan følge med i indholdet.

Det er tit blevet hævdet af sprog-folk og andre, at der ikke er nogle genitivformer tilbage i nutidigt færøsk sprog. Personligt tror jeg, at dette må være sandheden med modifikationer, idet vi finder disse genitivformer (hvørsfall) brugt i daglig tale i forbindelse med stednavne og i mange faste vendinger. Således kan denne påstand med rette tilbagevises. Victor Danielsen gør meget brug af disse former i det udsnit af de hellige skrifter, jeg nu skal læse – læg især mærke til det tredje vers.

Dansk oversættelse

Efter at Gud fordum mange gange og på mange måder havde talt til fædrene ved profeterne
Har han nu ved dagenes ende talt til os ved sin Søn, hvem han har indsat som arving til alle ting, ved hvem han også har skabt verden.
Han er hans herligheds afglans og hans væsens udtrykte billede og bærer alt med sit mægtige ord. Og han tog sæde ved Majestætens højre hånd i det høje, efter at han havde fuldbragt renselse for vore synder.

Færøsk oversættelse

Eftir at Gud fordum mangan og á mangan hátt hevdi talad til fedrarnar vid profetunum, hevur Hann vid endan á hesum døgum talad til okkara vid Syninum, Sum Hann hevur sett til arvinga alra luta, og sum Hann eisini hevur skapt heimin vid. Hann er ljómi dýrdar Hansara og imynd veru Hansara, og Hann ber alt vid ordi máttar Sins; til settist Hann, táid Hann hevdi gjørt reinsan fyri syndir okkara, vid høgru hond hátingnarinnar á hæddini.

Líggjas á Váli har digtet og oversat en del sange. Bl.andet: "Eg aldri gangi eina" oversat fra engelsk. Også kan nævnes Victor Danielsen's: "Mær leingist at siggja stadin" med melodi af Knút Háberg og i arrangement for mandskor af Heri Eysturlid. Teksten: "Hvør elskuligt titt bústad er" skrevet af Hans M. Miklagard (1915-45) er bygget over salme 84: "Hvor elskelige er dine boliger, Hærskarers Herre! Af længsel efter Herrens forgårde vansmægtede min sjæl, nu jubler mit hjerte og kød for den levende Gud!" Dette må siges at være en perle i salmebogen. Melodien er af Jens Guttesen.
Jens Guttesen har også skrevet melodien til Petur W. Hágberg's "Harri Herskaranna". Petur W. Háberg har dels udgivet to samlinger "Historier om sange" og redigeret den seneste udgave af "Songbók Guds Fólks" fra 1976.

Hvør elskuligt títt bústað er (Sálmur 84)

Orð: Hans M. Miklagarð, 1915-1945
Lag: Jens Guttesen, 1916-1996

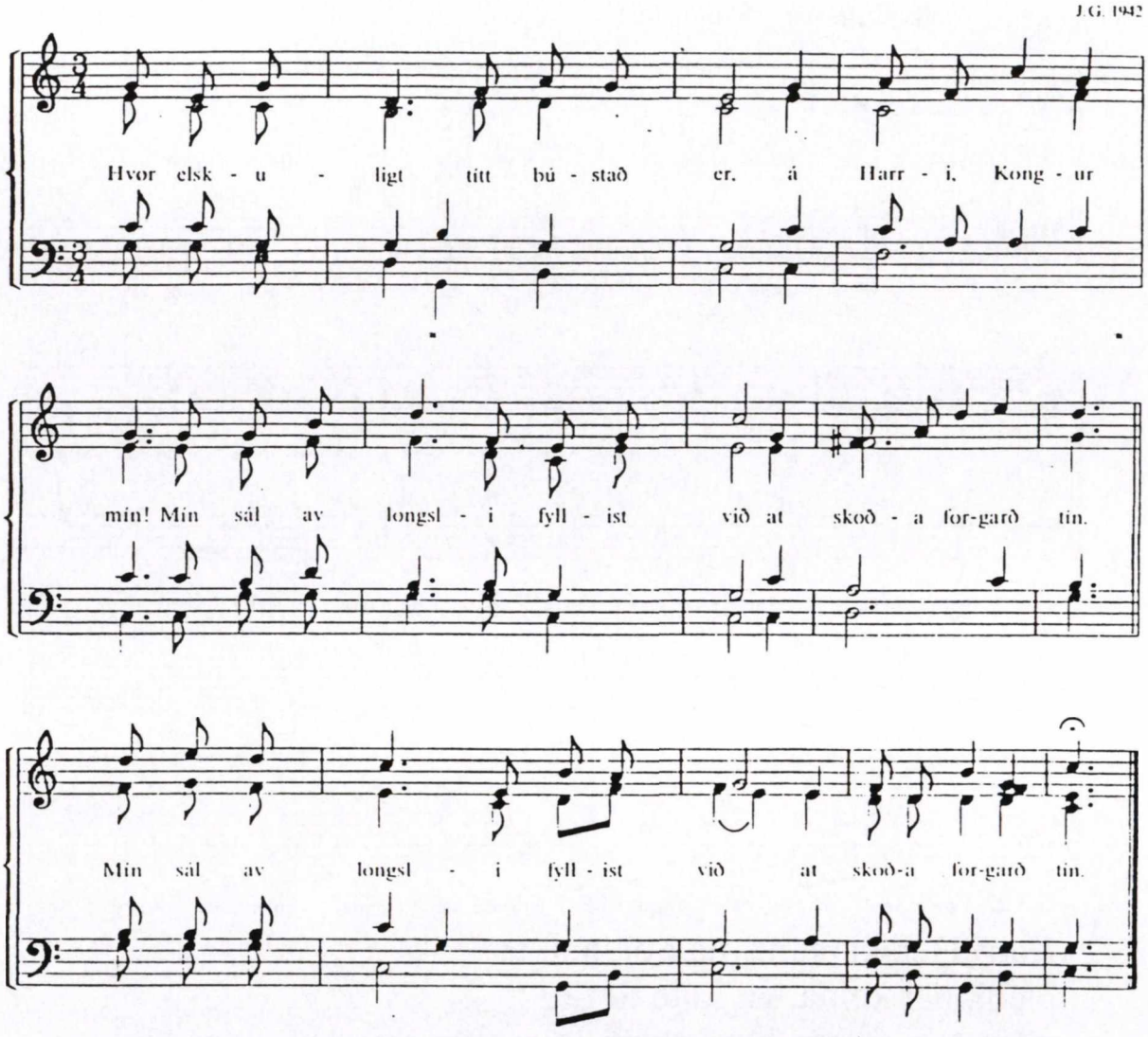

Hvør elskuligt títt bústað er, á Harri, Kongur mín!
Mín sál av longsli fyllist við at skoða forgarð tín.

Tann sælur nær hjá tær kann stá, í húsi tínum býr,
hvørs kraft tú, Gud og Harri, er, á lyfti tíni trýr.

Frá kraft til kraft tey fara fram, sum líta navn títt á,
og aldri viltist hann av leið, ið halgidóm tín sá.

Ja, tínum skjóli trygt hvønn dag vit liva, styrkjast í,
inntil ein dag har uppi klárt lívssólin skínur fríð.

Harri Herskaranna

Orð: Petur W. Háberg, 1914-1984
Lag: Jens Guttesen, 1916-1996

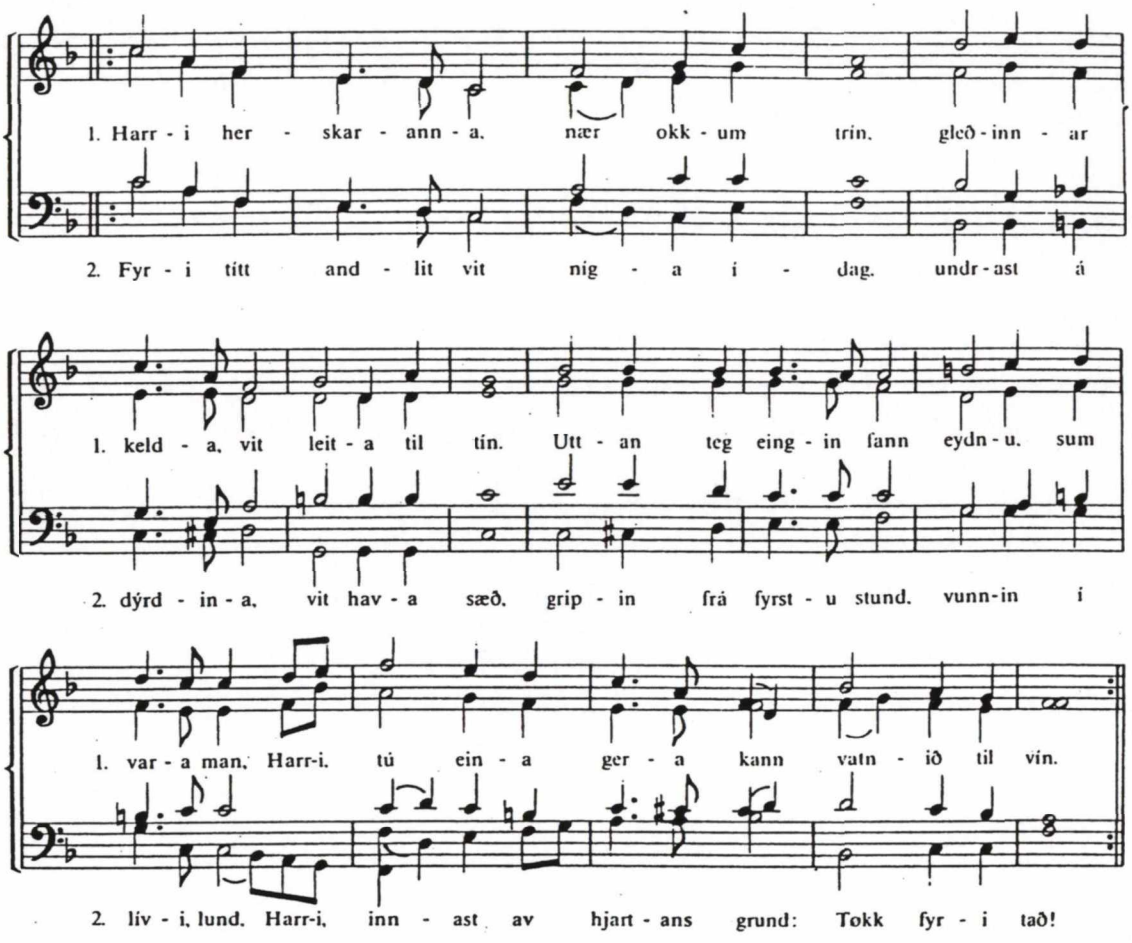

Harri Herskaranna, nær okkum trín,
gleðinnar kelda, vit leita til tín,
uttan teg eingin fann eydnu, sum vara man,
Harri, tú eina gera kann vatnið til vín!

Fyri títt andlit vit níga ídag,
undrast á dýrdina, vit hava sæð,
gripin frá fyrstu stund, vunnin í lívi, lund,
Harri, innast av hjartans grund: Tøkk fyri tað!

"Heilagur, heilagur, heilagur er
Harri Herskaranna!" Fagnaðin ber
stóra serafalið hásætið høga við!
Harri – vit fyri fullan frið prísa tær her!

JØRGEN KJÆRGAARD

Dansk hymnologi ved årtusindskiftet

Hymnologisk forskning og salmearbejde i Danmark 1990-2000.

Dansk hymnologi befinder sig i dobbelt forstand i et sekelskift. Videnskabeligt er hymnologien på vej ud af en fagmæssig isolation, og den anvendte hymnologi i kirkens praksis står overfor den endelige bearbejdelse af det officielle forslag til ny salmebog for Den danske Folkekirke.

Videnskabelig hymnologi

Dansk hymnologi har indtil for nylig været et niche-fag. Få kirkefolk og endnu færre forskere har beskæftiget sig med hymnologiske emner. Men i løbet 1980-erne skete der et nybrud. I takt med, at nye salme blev digtet - og sunget - i kirkelige ungdomsorganisationer og efterhånden også ved kirkens gudstjenester, mærkedes en stigende interesse for salmen - historisk og aktuelt.

På universitetet blev professor dr. phil. Christian Thodbergs arbejde med Grundtvigs prædikener og salmer gennem 80-erne en igangsættende faktor; ligeledes en række seminarer over de danske oversættelser af Luthers salmer.

Flere og flere studerende har i deres specialestudier taget salmeforskningen op. Ikke mindst på det hymnologiske felt har universitetsteologien i 90-erne vundet større affinitet til kirkens hverdag.

En række videnskabelige arbejder indenfor hymnologien er publiceret i løbet af de seneste ti år:

1. Lektor v. Odense Universitet dr. phil. Steffen Arndal forsvarede i 1989 sin disputats om H. A. Brorson og tysk pietistisk vækkelsessang.
2. Lektor, cand. theol. Jørgen I. Jensen, Københavns Universitet, udgav i 1991 en stort anlagt musikbiografi om komponisten Carl Nielsen, hvori han også skildrer komponistens overvejelser og drøftelser af salmemelodikken.
3. Sognepræst Jens Lyster, Notmark, udgav i 1994 i samarbejde med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, en videnskabelig udgave af Hans Christensen Sthens En liden Vandrebog. Jens Lyster er tillige dansk referent til Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie.
4. Forskningslektor Peter Thyssen, Aarhus, fremlagde i 1996 en ph.d-afhandling om komponisten

Thomas Laubs reformprogram for den danske kirkesang.

5. Kirkemusik-forskningen har også beskæftiget sig med salmesangen. Professor, dr. phil. Henrik Glahn, København, udgav i 1994 en række originale pietistiske salmemelodier med historisk kommentar, og udsendte samme år et forarbejde til en registrant over danske salmemelodier fra Thomissøns Salmebog, 1569 og helt frem til 1973.

6. Docent ved Det Kgl. danske Musikkonservatorium, Ingolf Olsen, har i lydlig form, fremdraget en række originalmelodier til salmer af Brorson og Ambrosius Stub og, for Brorsonsangenes vedkommende, udgivet en CD-indspilning.

En række studiebøger over salmeforfatterskaber både fra traditionen og nyeste tid har søgt at imødekomme behovet for en bredere beskæftigelse med salmehistorien og salmernes tematik.

Jubilæer giver ofte anledning til reflektion over et forfatterskab og dets betydning. I 1994, 300-året for Brorsons fødsel, udkom således dels en artikel-antologi, dels afholdtes en Skandinavisk Konference i Løgumkloster, hvor symposieforedragene siden blev publiceret som særnummer af HM.

300-året for "Kingos Salmebog" sidste år resulterede i en række afhandlinger, publiceret bl.a. i HM, og afrundes med en konference over "Kingo og Dass 300 år efter" - arrangeret af Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde i september dette år.

Rammerne for dette indlæg tillader ikke nogen indgående redegørelse for de nævnte forskningsbidrag. Sammenfattende kan jeg dog karakterisere den danske hymnologiske forskning her omkring årtusindskiftet som optaget af især de kulturhistoriske sammenhængs-linier, hvor kunsthistorie, musik- og litteraturforskning i bredere forstand bringes ind som belysningsvinkler på det hymnologiske stof. Denne kirke- og kulturhistoriske tilgang til det hymnologiske stof har bevirket en udvidelse af perspektiverne i den hymnologiske forskning. Det er således karakteristisk, at detailundersøgelser af enkelte salmer, deres oprindelse og salmebogshistoriske forhold, nu i større grad er afløst af en beskæftigelse med salmernes receptionshistorie.

Den danske salmehistorie er præget af epokernes skiften. Hver ny teologisk og kulturel strømning afsatte sine spor i nye salmebøger - den lutherske ortodoksi i Kingos og visse sønderjyske salmebøger, pietismen i Brorsons og Pontoppidans salmebøger, den sene oplysningstid i Guldbergs Salmebog 1778; - rationalismen i Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798 - nationalromantikken i Ingemanns og Grundtvigs salmearbejde.

Men ånds- og kulturstrømningernes skiften resulterede ikke blot i nye salmebøger og indimellem i nye salmer - de betød også gentagne redaktioner af salmetraditionen, hvor ældre tiders salmer ofte blev gennemredigerede i den nye tids smag, og efter den pågældende eftertids teologiske og kirkelige behov.

Disse redaktioner fikseredes ikke sjældent, når en eftertid, der havde andre behov eller teologiske briller kastede sig over andre salmer - og lod den nærmeste fortids redaktioner ureflekteret gå videre i brug.

Netop denne skærpede opmærksomhed overfor receptionshistorien har spillet en afgørende rolle i arbejdet med en ny dansk salmebog, som jeg om et øjeblik vil omtale.

Praktisk hymnologi

Den praktiske hymnologi i Danmark har gennem det sidste tiår været præget af spørgsmålet om ny salmebog. Salmebogsfornyelsen groede frem af flere rødder:

I løbet af 1970-erne og 1980-erne begyndte man i det kirkelige børne- og ungdomsarbejde at eksperimentere med åndelig sang - dels gennem oversatte, amerikanske spirituals, dels inspireret af svenske salmer for børn og unge, omsat i dansk sprogdragt. Musik- og sangformer har der ligeledes været eksperimenteret med.

I samme periode brød en ny salmedigtning igennem, hvor såvel præster som enkelte professionelle lyrikere begyndte at genformulere kristendommens aktuelle spørgsmål poetisk. En betydelig række af salmeudgivelser i løbet af de seneste to tiår har markeret dette:

Her bør først og fremmest nævnes afdøde domprovst Karl Laurids Aastrups navn. Allerede i 1930-erne udgav han sine første salmer - i yderst beskedne hæfter, betalt af egen lomme, senere fik andre øjnene op for Aastrups salmer. Men først i 1991 fik en bredere offentlighed indblik i Aastrups samlede salmeproduktion - som omfatter talrige oversættelser af nordiske og tyske salmer. Værket blev offentliggjort i form af en smuk bog, der markerer en salmeindsats på 845 nr.! Aastrup er repræsenteret i den nuv. Danske salmebog med 4 orig. og 1 overs. - I det nye forslag til Dansk Salmebog med 26 numre.

Men også salmer af nulevende skribenter er i rigt mål blevet publiceret gennem de sidste 25 år: Biskop Johannes Johansen, sognepræsterne Holger Lissner, Lisbeth Smedegaard Andersen, Hans Anker Jørgensen, Jørgen Michaelsen. Digterne Jørgen Gustava Brandt, Sten Kaalø og Lars Busk

Sørensen - for blot at nævne de mest produktive, og salmeskribenter, hvis salmer er blevet brugt gennem diverse tillæg.

I 1976 udkom nemlig, på grundtvigsk initiativ, det første egtl. tillæg til Den danske Salmebog: 46 Salmer. (Aastrup, Grundtvig og enkelte andre).

Dette blev i 1978 fulgt af et bredere tillæg - 78-Tillægget - med salmer af flere nulevende danske salmeskrivere, og enkelte nordiske.

I 1981 udgav den kirkelige "højrefløj" deres tillæg: 121 Salmer - hvori en række oversættelser af ældre salmer med klassisk, dogmatisk indhold, samt gregorianske tidebønner og Davidssalmer.

1984 fulgte en folkekirkelig udgivelse til menighedens yngste: Salmer og Kirkeviser til børne- og Familiegudstjenester.

Dette bredspektrede salmearbejde medførte ønsker om en snarlig revision eller fornyelse af den officielle salmebog. Medvirkende årsager var også udarbejdelsen af en ny dansk oversættelse af hele Bibelen, med deraf følgende revision af Alterbogen - hvor en ny højmesseordning siden 1992 har rummet en fast læsning fra GT hver søn- og helligdag efter begge tekstrækker - dette er selvsagt en udfordring til den antologi, hvorfra man skal kunne udvælge gudstjenesternes salmer; in casu Salmebogen.

I kirkelige kredse taltes der fra tid til anden om, at en række af Den danske Salmebogs salmer aldrig blev sunget. Dette medførte en videnskabelig undersøgelse af salmevalget og melodivalget i den danske kirke gennem to kirkeår. Undersøgelsen blev offentliggjort i 1993 - og afslørede, stik imod forventning, at næsten alle Den danske Salmebogs 754 salmer havde været sunget ved gudstjenester og kirkelige handlinger gennem disse 2 år. Formodningen om, at op mod 200 af salmebogens numre aldrig blev brugt, var dermed tilbagevist. Den accelererende fordring på en ny salmebog kan beskrives med årstal:

1992 Ny Bibeloversættelse, Alterbog, Gudstjenesteordning og Ritualbog.
1993 Salmevalgsundersøgelsen.
1994 Musiktillæg til Gudstjenesteordningen.
1995 Salmer på dansk og tysk
2000 Danske salmer i engelsk oversættelse, udg. af Dansk Kirke i Canada/Amerika.

Det egentlige salmebogsarbejde

Allerede i 1990 nedsatte Kirkeministeriet en styringsgruppe, som skulle planlægge salmebogsarbejdet. Denne styringsgruppe nedsatte en arbejdsgruppe, med det formål at samle de mest indsungne blandt nyere salmer i et fælles Tillæg til Den Danske Salmebog. Dette Tillæg udgaves i 1994.

I januar 1993 nedsattes den egentlige Salmebogskommission, som har arbejdet med salmerne fra traditionen og med den nyeste salmedigtning. Vi har tillige gennemset de øvrige nordiske og den nye tyske, Evangelische Gesangbuch, samt gennemarbejdet mange nye salmeforfatterskaber og private udgivelser af salmer - samt 13 kg. indsendte tekster!

I 1996 udsendte Kommissionen en Statusrapport, hvor mere kontroversielle eksempler på kommissionens arbejde blev fremlagt for offentligheden, og en række arbejdsmøder er holdt "for åben mikrofon" i Danmarks Radio.

Tekstdelen af forslaget til ny dansk Salmebog blev præsenteret for offentligheden v. et pressemøde i Kirkeministeriet 1. marts 2000 - og følges senere i år af hhv. et enstemmigt og en flerstemmigt forslag til koralbog.

Jeg skal ikke gøre detaljeret rede for salmebogsforslaget her, men dog fremhæve, at det markerer sig på to felter:

1. Tilbageføring af ældre salmer, således at mellemperioders overbearbejdelser og redaktioner af salmerne til en vis grad er retoucheret bort.

Tilbageføring af ældre tiders salmer af til eksempel Kingo og Brorson, er begrundet i de redaktioner, udeladelser og forkortelser som de mellemliggende perioders salmebogsredaktører har foretaget. - Ofte er en salme bearbejdet hårdt, næsten til ukendelighed, eller stærkt stridende mod dens oprindelige tematik og forkyndelse.

Tilbageføringer er dog ikke gjort af musalt-konserverende grunde, men altid med det sigte, at gengive salmen dens sproglige og kristelige fylde.

Det samme er tilfældet på det melodimæssige felt. Netop af brugsmæssige hensyn er vi vendt tilbage til en række originale melodier - slet og ret fordi de senere melodier til den pgl. salme ikke er slået an, og har taget salmen næsten ud af brug.

2. Et betragteligt tilskud af nyere salmedigtning.

Blandt disse et betydeligt tilskud af 42 nye salmer fra andre lande, navnlig Sverige og Norge, og en enkelt islandsk - hvor Svein Ellingsen bidrager med 13 salmer i dansk oversættelse.

Hertil kommer en revision af salmebogens tekst- og bønnebog med mange nyskrevne bønner, samt ny overs. af Luthers lille Katekismus - og endelig en ny melodibog til Salmebogen.

Siden forslaget blev offentliggjort har det været genstand for en intens debat i medierne. Denne debat er nu ved at være igennem sin første fase - alle de indlæg, som var skrevet på forhånd! - og nu begynder der at fremkomme indlæg fra dem, som reelt har læst forslaget.

KARL-JOHAN HANSSON

Det hymnologiska forskningsläget i Finland

För tolv år sedan hölls ett nordiskt hymnologiskt symposium i Birkeröd. Jag deltog inte själv med men hade skickat in en rapport om finländsk hymnologisk forskning.[1] Där framhölls bl.a. att

* de nyligen avslutade finska och svenska psalmboksrevisionerna (1986) hade lett till ett nytt intresse för hymnologin, samtidigt som de också hade bundit mycket av resurserna till det praktiska arbetet. Den hymnologiska forskningen var för tillfället därför rätt svag, även om allt fler studenter för sina magistersavhandlingar hade börjat välja ämnen som berörde psalmer.
* många konkreta forskningsuppgifter väntade på att behandlas, bl.a. koralhandskrifterna från 1600-talet, melodistoffet i de officiella psalmböckerna samt mängden av folkliga koraler. Dessutom ansåg jag att den hymnologiska forskningen borde kartlägga de senaste psalmboksrevisionerna, hur de hade genomförts och framför allt inverkat på församlingssången.
* det fanns behov av en nyorientering inom hymnologin. Den teologiska, språkvetenskapliga och musikvetenskapliga inriktningen borde kompletteras med andra typer av forskning, t.ex. sociologiska, pedagogiska, allmänkulturella.
* den finländska hymnologin i hög grad var beroende av enskilda personers intresse och insatser, då det inte fanns någon samlande organiserad verksamhet. Därtill fanns det behov av gemensamma satsningar på nordisk nivå.

Det var för tolv år sedan. Vad har hänt sedan dess? Hur blev utvecklingen? Beträffande samordningen kan det inledningsvis konstateras att ett finländskt hymnologiskt sällskap grundades år 1996. Detta har varit en viktig inspirationskälla för enskilda hymnologer. På nordisk nivå har vi inlett ett långtgående samarbete inom NordHymn, med överläggningar och konferenser. Det omfattande projektet Dejlig er jorden är just nu på slutrakan, och nya planer finns på bl.a. ett projekt med Lutherpsalmer i nordisk kristenhet.

Hur fungerar den finländska hymnologiska forskningen i dag? För att ge svar på frågan skall jag börja med en närmast kvantitativ översikt av doktors-, licentiat- och magistersavhandlingar under de senaste tio åren. Jag skall också berätta om annan

[1] En rapport från symposiet ingår i Hymnologiske Meddelelser nr 3/1988.

forskning i form av publicerade böcker och artiklar. Med denna uppräkning vill jag rikta uppmärksamheten på de frågeställningar som för tillfället intresserar hymnologerna. En statistisk översikt av akademiska avhandlingar i hymnologi under 1990-talet ger följande bild:

doktorsavhandlingar: 5
licentiatavhandlingar: 5
magistersavhandlingar: 42[2]

Doktorsavhandlingar

Då doktorsavhandlingar inte bara berättar om forskningens inriktning utan också är viktiga akademiska lärdomsprov kan det vara skäl att presentera dem närmare, både titlar och en kort beskrivning av innehållet. Jag tar dem i kronologisk ordning:
Hansson, Karl-Johan (1992), *Palmcrons sångpsaltare. En svensk 1600-talshandskrift, dess ursprung, innehåll och plats i spänningsfältet mellan reformert och luthersk tradition.* Avhandlingen granskar en handskrift i Kungliga biblioteket i Stockholm, en parafrasering av Psaltarens samtliga psalmer, vissa i upp till fyra olika versioner. Melodierna är till största delen av Gustav Düben d.ä. Därtill ingår många hänvisningar till lutherska koraler. Handskriften visar ett tydligt inflytande från den reformerta psalmtraditionen, men pekar ändå på en ny luthersk stil på svensk mark. Manuskriptet blev aldrig tryckt, också om det hade beviljats tryckningstillstånd. Med en viss överdrift kunde det kallas en luthersk samling utifrån reformert förebild. Disputationen skedde inom praktisk teologi vid Åbo Akademi.
Moilanen, Eero (1994), *Melos ja Logos. Siionin virsien ja Siionin kanteleen melodinen toimintaperusta.* [Melos och logos. Det melodiska tillvägagångssättet i Sions psalmer och Sions harpa]. Avhandlingen är en analys av hur melodierna är utformade i två sångsamlingar från den finländska väckelsen på 1800-talet. Den är gjord inom ämnet musikvetenskap vid Tammerfors universitet.
Koski, Suvi-Päivi (1996), *Geist=reiches Gesang=Buch vuodelta 1704 pietistisenä virsikirjana. Tutkimus kirjan toimittajasta, taustasta, teologiasta, virsistä ja virsirunoilijoista* [Geistreiches Gesangbuch år 1704 som pietistisk sångbok. En

[2] Det har tyvärr varit omöjligt att få en komplett bild av magistersavhandlingarna, då sådana kan skrivas inom olika områden vid många olika högskolor och universitet. Det är därför möjligt att siffran kunde vara 50-60. Jag tackar professorerna Reijo Pajamo och Erkki Tuppurainen för hjälp med kartläggningen.

undersökning av bokens redaktör, bakgrund, teologi, psalmer och psalmförfattare]. Suvi-Päivi Koskis undersökning vid Helsingfors universitets teologiska fakultet är ett internationellt pionjärarbete. Freylinghausens opus med 683 psalmer och 174 melodier var pietismens mest inflytelserika sångsamling. Den utkom under 200 år i en mängd upplagor. Ingen har, överraskande nog, hittills närmare undersökt den. Koski belyser inte bara sångboken utan beskriver ingående Freylinghausens liv och teologi och visar hur boken, avvikande från tidigare dispositionspraxis, är uppbyggd från redaktörens dogmatiska grundsyn. Koski granskar också ett antal bortglömda sångböcker som har influerat Geistreiches Gesangbuch. Grundliga tabeller gör den till en guldgruva för forskare. Avhandlingens titel är kanske förvånande. Genom den markerar Koski sin position. Vissa forskare har ifrågasatt om Geistreiches Gesangbuch överhuvudtaget bör betecknas som en pietistisk sångbok. De mest representerade författarna är Martin Luther och Paul Gerhardt. Men Koskis slutsats är att samlingen otvivelaktigt bör betraktas som pietistisk.

**Vapaavuori, Hannu* (1997), *Virsilaulu ja heräävä kansallinen kulttuuri-identiteetti. Jumalanpalveluksen virsilaulua ja -sävelmistöä koskeva keskustelu Suomessa 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1886.* [Psalmsången och den vaknande nationella kulturidentiteten. Diskussionen i Finland från mitten av 1800-talet fram till år 1886 om gudstjänstens psalmsång och -melodier]. Om hymnologiska forskningar oftast har koncentrerats till enskilda sångsamlingar eller psalmskapare tar Hannu Vapaavuori ett nytt grepp när han i ett vidare perspektiv undersöker hur psalmsången fungerade i sitt sociala och kulturella sammanhang. En enhetlig församlingssång var ett okänt fenomen ännu under senare hälften av 1800-talet. Det fanns ingen normerande koralbok. Varje församling utvecklade sina egna melodier. Gudstjänstdeltagarna sjöng, åtminstone om man får tro Vapaavuori, som de ville och såg ofta som sin viktigaste uppgift att överrösta kantorn. Orglar var en sällsynthet. Utgångsläget för avhandlingen är den vaknande nationella identiteten under det ryska väldet. En medvetenhet om eget språk, egen kultur och historia börjar växa fram. Vapaavuoris huvudfråga är hur psalmsången bidrog till den vaknande identiteten och hur utvecklingen i sin tur kom att påverka psalmsången. I slutändan handlar det om spänningen mellan inhemskt och internationellt, i vilken mån finsk folklig tradition skulle ges företräde framom en allmäneuropeisk i strävan mot en enhetlig psalmsång. Vapaavuori visar hur den inhemska linjen segrade, vilket i sin tur är förklaringen till att dagens finska psalmtradition innehåller ett betydande inslag av folkliga melodier. Vapaavuori disputerade inom Teologiska fakulteten vid Helsingfors universitet.

*Sarelin, Birgitta (1998), *Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986*. Här sätts den senaste finlandssvenska psalmboksrevisionen under lupp. Sarelin granskar revisionen utifrån tre skeden 1) insamlingsperioden 1975-1983, 2) remissperioden 1984 och 3) belutsperioden 1984-1986. Vilka kriterier användes vid utmönstring och vilka vid de nya psalmer som togs med? Vilka principer låg bakom bearbetningarna? Sarelin har en modell med vilken hon granskar psalmerna 1) liturgi och fromhetsliv, 2) socialt ansvar och diakoni och 3) kultur och samhälle. Hon visar i sin undersökning vad som utmönstrades i dessa grupper och vad som togs med. Avhandlingen är en parallell till Bengt Olof Engströms studie om psalmrevisionen i Sverige (Lunds universitet 1997) men huvudsakligen inriktad på dokument (psalmförslag, protokoll, utlåtanden, kyrkomötesbehandlingar), inte på intervjumaterial. Sarelin berör huvudsakligen psalmtexter och bara i viss mån melodifrågor, detta trots att hon utbildad kantor. Avhandlingen presenterades inom ämnet praktisk teologi vid Åbo Akademi.

Allmänna drag

Det kan ha sitt intresse att ytterliga peka på några allmänna drag i de hymnologiska doktorsavhandlingarna under det senaste decenniet. Vilken inriktning har de vad granskad tidsperiod, geografiskt område, disciplin och fokuserat objekt beträffar?

Tidsmässigt kan noteras att avhandlingarna fördelas på en period av fyra sekler från mitten av 1600-talet till slutet av 1900-talet. *Geografiskt* handlar det om en ganska typisk fördelning inom finländsk hymnologi. Fyra avhandlingar berör nationella frågor och en studie har ett vidare perspektiv. Detta kan anses vara naturligt eftersom rätt få finländska hymnologer i dag forskar kring mer internationella frågor. Suvi-Päivi Koski är ett lysande undantag. En stor nackdel är likväl att hennes avhandling är skriven på finska, men den kommer snart att översättas till tyska.

Innehållsligt berör tre av avhandlingarna huvudsakligen textfrågor, en fokuserar på både texter och melodier och en undersökning granskar musikaliska aspekter. Fyra av avhandlingarna presenterades inom ämnet teologi och en inom musikvetenskap. Vad *fokusering* eller problemställning beträffar handlar fyra av avhandlingarna om särskilda sångsamlingar, medan en berör mer allmänna kulturella företeelser. I *språkligt* avseende har undersökningarna sina begränsningar med tanke på den internationella forskningen. Tre är skrivna på finska och två på svenska. I synnerhet Suvi-Päivi Koski kunde ha använt sig av tyskan, särskilt när avhandlingen berör ett tyskt

och internationellt fenomen. En fördel med nationella språk är å andra sidan att avhandlingarna väcker ett större intresse på hemmaplan. Detta aktualiserar likväl en fråga som borde övervägas också på nordisk nivå: vilket språk skall den nordiska hymnologin använda när det gäller forskningsämnen av internationellt intresse?

På tal om doktorsavhandlingar i hymnologi kunde ytterligare några angränsande undersökningar nämnas. *Peter Peitsalo* disputerade våren 2000 vid Sibelius-Akademin med en avhandling om Jan Pieterszon Sweelincks koralbearbetningar. Sweelinck, som var organist och en ivrig förespråkare för den reformerta sångpsaltaren, representerar 1600-talets Nederländerna. Peitsalo gav samtidigt ett finländskt bidrag till den internationella forskningen. På kommande är också en avhandling av *Heikki Tukiainen* om väckelserörelsernas inflytande i de finska psalmböckerna av år 1886 och 1938. Den torde framläggas nästa år. Avhandlingen kan sägas gå i traditionell stil. Den har en historisk-teologisk inriktning, berör finska förhållanden, är inriktad på konkreta sångsamlingar och berör väckelserörelser. Det kan noteras att en väckelserörelse i Finland oftast betyder ett inomkyrkligt fenomen, då man inte som t.ex. i Sverige bröt sig ut ur kyrkan. Detta gäller t.ex. de fyra stora rörelserna: pietismen, den evangeliska rörelsen, laestadianismen och bedjarrörelsen. Också en nyare väckelserörelse, den s.k. femte väckelsen (=nypietism), har stannat kvar inom kyrkan.

Licentiatavhandlingar

En finländsk licentiatavhandling trycks i regel inte utan betraktas mer som ett förstadium till en kommande doktorsavhandling. Detta gäller också för det senaste decenniets fem hymnologiska arbeten. Jag nämner titlarna och berör kort innehållet.
**Ahonpää, Väinö-Artturi* (1991), *Yxi Tarpelinen Nuotti-kirja. Tutkielma vuoden 1702 suomenkielisen koraalivirsikirjan ilmestymisestä ja musiikillisesta sisällöstä* [En studie i 1702 års finska koralpsalmbok, dess utgivning och musikaliska innehåll]. Avhandlingen presenterades inom ämnet musikvetenskap vid Helsingfors universitet. Koralboken 1702 utgör melodiupplagan till den s.k. gamla finska psalmboken (1701), en motsvarighet till 1695 års karolinska psalmbok och 1697 års koralpsalmbok i Sverige. Ahonpää behandlar notation, taktfrågor och melodiernas ursprung och avslutar med en översikt av melodiernas särdrag.[3]

---

[3] Ahonpääs arbete är tämligen anspråkslöst och följer ganska slaviskt min egen undersökning av 1697 års svenska koralpsalmbok (1967).

Sarelin, Birgitta (1992), *Bevara och förnya. 1943 års psalmbok i revisionsprocessen 1975-1986*. Undersökningen är gjord inom ämnet praktisk teologi vid Åbo Akademi men kan förbigås då den är ett förstadium till den ovan presenterade doktorsavhandlingen.

*Järvinen (*numera *Kontio), Sinikka* (1995), *Veisuun mahti. Kansanmusiikin tyylipiirteiden sovellus omassa musisoinnissa* [Psalmens makt. Hur stildrag inom folkmusiken tillämpas i det egna musicerandet]. Avhandlingen är gjord inom ämnet folkmusik, den konstnärliga linjen, vid Sibelius-Akademin i Helsingfors och handlar om psalmsången som en del av den folkliga musiken och om folkliga koralvarianter. Kontio fortsätter sitt arbete med sikte på en konstnärlig doktorsexamen.

Niinimäki, Pirjo-Liisa (1999), *Tuomas Ragvaldinpojan sävelmävalikoima. Tutkimus 1700-luvun arkkiveisuista, arkkiveisusävelmistä sekä niiden rakenteista* [Tomas Ragvaldssons melodiurval. En undersökning av 1700-talets skillingtryck, deras melodier och uppbyggnad]. Avhandlingen är, som titeln avslöjar, en granskning av 1700-talets skillingtryck med fokus på den svårt invalidiserade Tomas Ragvaldsson (1724-1804), som utgav många personliga dikter, skillingvisor och psalmer, präglade av en kyrklig pietism. Vissa av hans sånger utgavs i över 20 upplagor. Avhandlingen är gjord inom ämnet etnomusikologi vid Tammerfors universitet.

Ravolainen, Kaija (1999), *Laulajan asema kirkon hierarkiassa 300-luvulla* [Sångarens plats i den kyrkliga hierarkin på 300-talet]. Avhandlingen ligger i det hymnologiska gränslandet men kräver en särskild presentation. Ravolainen, som arbetar med anknytning till Sibelius-Akademin i Helsingfors, har gett sig ut för att spåra ursprunget till kantorsfunktionen och granskar sångarens ställning i den kristna kyrkan under dess tre första sekler. Hon är den enda i Finland men också en av de få som internationellt sett och ur ett musikaliskt perspektiv sysslar med fornkyrkans musikhistoria. En hel del forskningar har gjorts kring den tidigaste sången (von Harnack, Müller, Faivre, Sparksman, Foley m.fl.). Ravolainen har som syfte att undersöka i vilken mån den kyrkliga lagstiftningen och beslut från kyrkliga möten ger information om hur sångarens funktion föddes och utvecklades. Utifrån detta granskar hon tusentals sidor av dokument med utgångspunkt i Mansis Collectio och annan litteratur. Avhandlingen består av tre delar och behandlar den kyrkliga hierarkins utveckling i Rom, sångarens ställning och uppgifter samt sången plats i gudstjänsten. Arbetet är i huvudsak beskrivande. De långa (och ibland) onödigt omfattande citaten ger mera intryck av översiktlig presentation än av kritisk ventilering. Redovisningen av den kyrkliga hierarkin är också (onödigt) omfattande - även om den ger en god grund för den fortsatta beskrivningen. Musiken kommer i skymundan. Detta berör Ravolainen också i sina slutsatser. Hon anser att det

på basen av materialet inte har varit möjligt att utreda sångarens ställning och uppgifter. Hon har likväl ingående beskrivit olika sidofenomen kring frågeställningen (t.ex. sångarens ställning i hierarkin både i öst och väst) och även gjort en viktig kartläggning av den tidiga utvecklingen som den framställs i dokumenten. En fortsättning med sikte på doktorsavhandling är på gång. Här om någonstans borde ett annat publiceringsspråk än finska (t.ex. tyska) övervägas.

På kommande vid Jyväskylä universitet är en licentiatavhandling av *Gudrun Viergutz* om Daniel Friderics andel i 1625 års upplaga av Piae Cantiones.

Karakteristiska drag

Vill man ännu försöka karaktärisera de fem licentiatavhandlingarna mer översiktligt kan det noteras att fyra behandlar typiska finländska företeelser och en ett synnerligen internationellt ämne. Tre fokuserar på enskilda sångsamlingar och två på mer övergripande fenomen. Språkligt är alla skrivna på finska eller svenska. Tidsmässigt möter vi två 1700-talsföreteelser, en från 1800- och 1900-talen, en från senare hälften av 1900-talet och en från kyrkans tidigaste århundraden. Det kan ännu observeras att bara en av avhandlingarna är skrivna inom ämnet teologi, de övriga inom musikvetenskapens olika delområden, vilket kan betecknas som en glädjande utvidgning av hymnologins fält.

Magistersavhandlingar

En magistersavhandling i Finland omfattar normalt 60-100 sidor, men kan fylla upp till 400, och ger maximalt 20 studieveckor eller poäng. I regel kräver den ett halvt år av heltidsarbete men ofta betydligt mer. Den utgör grundexamen för forskarkompetens.

Det har inte varit möjligt att få en exakt översikt av produktionen av magistersavhandlingar under 1990-talet, men den förteckning med 42 avhandlingar som jag har lyckats spåra visar på den senaste tidens trender inom hymnologin. En noggrannare kartläggning kunde kanske ge ytterligare 10-20 arbeten.[4] Teoretiskt sett kan hymnologiska avhandlingar skrivas i många olika ämnen: teologi, musikvetenskap,

[4] Jag har bl.a. inte haft tillgång till översikter från Helsingfors universitet, Åbo finska universitet och olika lärarutildningar.

litteraturvetenskap, kyrkomusik, musikpedagogik, pedagogik, sociologi. Jag räknar nedan inte upp alla uppspårade avhandlingar utan försöker i stället kategorisera dem utifrån de frågeställningar som behandlas:

Kyrkliga sångsamlingar (ej psalmböcker): 3
Koralböcker och koralharmoniseringar: 4
Psalmböcker, sångsamlingar och deras användning: 14
Psalmpedagogik: 4
Enskilda psalmer, författare, tonsättare, psalmsång: 14
Undersökningar med vidare hymnologisk anknytning: 3

I den första gruppen, kyrkliga sångsamlingar, ingår undersökningar som granskar söndagsskolans sångsamlingar (R. Hirvonen)[5] och sångsamlingar för barn (H. Perkola-Musikka, S. Puukko).

Avhandlingar om koralböcker och -harmoniseringar tar upp frågor om textens betydelse för harmoniseringen (M. Anttinen), harmoniseringen av folkliga koraler (A. Ristolainen), den finlandssvenska koralboken 1987 (I. Hokkanen) och harmoniseringen av 1500-talskoraler (M. Sirviö).

En stor del av de fjorton avhandlingar som berör psalmböcker eller sångsamlingar och deras användning har fokuserats till den senaste finskspråkiga revisionen. Flera granskar hur de nya samlingarna har mottagits i församlingarna och stiften (P. Raatikainen, E-L. Väisänen, H. Myllymäki, L. Takala, P. Hellevirta). Andra tar upp olika aspekter på den nya psalmbokens användning i gudstjänsten (S. Evans) eller i samband med begravningar (K. Nurmi). En undersökning (T. Heroja) berör diskussionen om den finskspråkiga psalmboksrevisionen i fyra kyrkliga tidningar. Tre avhandlingar sträcker sig utanför den senaste revisionen. Ett arbete behandlar den nordsamiska psalmboken (P. Karsikas), ett den tidigare finska psalmboken från år1937 (Katarina Engström) och ett den nya psalm- och koralboken för Nord-Elbe (N. Tilli). Tre avhandlingar berör väckelserörerelserns sång, den ena betydelsen av Sions sånger för väckelsen i Kainuu (T. Tolonen) och den andra (O. Krank) laestadianernas Sions

[5] Namnet inom parentes anger forskaren som skrivit avhandlingen.

vandringssånger [Siionin matkalaulut][6] och den tredje gammallaestadianernas sångsamling Sions sånger (S. Kirkinen).

Psalmpedagogik kunde man kalla de frågor som handlar om psalmers användning i skolan. De fyra avhandlingarna berör bruket av psalmer i lågstadiet i Esbo kommun (P. Granström), undervisning i psalmkunskap i skolorna i Åbonejden (R. Sipilä), psalmens ställning i skolans religionsundervisning (M. Vuorinen) och bruket av psalmer i samband med skolans morgonsamlingar (O. Väätäinen).

De fjorton avhandlingar som behandlar psalmsång i allmänhet samt särskilda psalmer, psalmförfattare och -tonsättare rör sig över ett tämligen brett fält: psalmsång under 1800-talet (M. Hakkarainen), olika översättningar till finska av Lina Sandells Blott en dag (E-P. Kanniainen), anglikanska melodier i den nya finlandssvenska psalmboken (A-C. Lindfelt), författaren Anna-Maija Raittilas psalmer (I. Kaukinen-Kauppi), Niilo Rauhala som psalmdiktare (L-K. Kallunki), kyrkomusikerna och tonsättarna Edvard Inkinen (H. Filppula), Viljo Mikkola (P. Uhinki) och Gustav Pettersson (Anna-Maria Böckerman), sångarens förhållande till psalmen (H. Kataja), en jämförelse mellan barnpsalmerna i äldre och nyare psalmböcker (M. Lindholm), den fyrstämmiga församlingssången i Lemi församling (P. Lintunen), psalmen Av himmels höjd i svensk psalmtradition i Finland (M. Ringwall), psalmval och användningen av psalmer i gudstjänsterna (P. Ylönen) och slutligen psalmen i Amboland och Kavango (M. Pentikäinen).

Bland undersökningar med en anknytning till hymnologi finns frågan om hur Sions sånger gett material för olika tonsättningar (E. Väätäinen) och om judisk sakralmusik (S. Iitti).[7]

Allmänna drag

En sammanställning av magistersavhandlingarna visar att de allra flesta fokuserar på nationella ämnen. Internationella är de som granskar Nord-Elbekyrkans nya psalm- och koralbok samt psalmen i Ambolandet och Kavango (det handlar om Finska missionssällskapet äldsta missionsfält och nära kontakter än i dag). Nutiden dominerar:

---

[6] Detta år (2000) har avhandlingar presenterats om den thailändska lutherska kyrkans psalmbok (S. Kivinen) och psalmboken för den lutherska kyrkan i Senegal (P. Pellinen).

[7] Detta år har en avhandling om förändringar kyriesången från 1600-talet till 2000-talet presenterats (T. Halonen).

39 av avhandlingarna berör 1900-talet och bara tre tidigare perioder. Då räknar jag också historiska utvecklingsstudier med till 1900-talet. Av 1900-talsundersökningarna berör 28 de senaste decennierna, flertalet de senaste psalmböckerna. Om den nya psalmböckernas mottagande och användning i församlingarna handlar många arbeten. Historien är nästan helt glömd. Någon vågar sig på 1800-talet och någon följer en psalms utveckling under längre perioder. Det som kan noteras är att den nordsamiska psalmboken finns med. Det har på senare år funnits ett växande intresse för samisk psalmsång. Men tydligt är att de blivande magistrar som har varit intresserade av hymnologi väljer aktuella, matnyttiga ämnen för ett visst syfte: att bli klara med sin examen. Intressant är ändå den breda spännvidden ämnesmässigt. Hur många som fortsätter och fördjupar sin hymnologiska forskning är oklart, men jag skulle gissa att det är få.

Övrig hymnologisk forskning

Officiella avhandlingar berättar inte allt om aktuell finländsk hymnologisk forskning. Många fler sysslar med frågor som berör psalm och församlingssång. Bland dem kunde nämnas *T Ilmari Haapalainen* som oförtrutet fortsätter sin forskning kring väckelserörelsernas musik och kring folkliga koralvarianter. Haapalainen är präst och flöjtlärare. Han disputerade 1976 i praktisk teologi vid Åbo Akademi med en avhandling om Kangasala-handskriftens (1624) melodier. Kyrkomusikern och läraren *Juhani Haapasalo* sysslar med frågor som berör koralharmoniseringar. *Suvi-Päivi Koski* arbetar vidare med Freylinghausen och pietistisk sång. *Ilkka Taitto* studerar kyrkosången under medeltiden. I detta sammanhang kan nämnas hans stora samlingsverk Documenta Gregoriana. Källor för den latinska kyrkosången i Finland. *Erkki Tuppurainen* har ägnat sig åt 1500-, 1600- och 1700-talen, åt handskrifter och melodiforskning. Han arbetar just nu med 1702 års koralpsalmbok. Det finns planer på att utge samlingen i modern notskrift och möjligen även i faksimil. Även andra samlingar, t.ex. några koralböcker (Strömbäck 1787, Nordlund 1850) kommer troligen att utges i faksimil. *Reijo Pajamo* ägnar sig vid sidan av administrativa uppgifter vid Sibelius-Akademin åt bl.a. koralböcker från 1700- och 1800-talen. Här kan nämnas att Pajamo har gett ut en bok med en grundkurs i hymnologi (1991). *Hilkka Seppälä* arbetar med ortodox kyrkosång ur olika synvinklar. Flera andra namn kunde nämnas. Bland publikationer med hymnologiskt innehåll kan nämnas Sibelius-Akademin översikt av avhandlingar inom dess kyrkomusikavdelning (red. Pajamo) i Helsingfors och Kuopio (1999).

Bedömning

Det är svårt att inifrån bedöma den hymnologiska livaktigheten. Jag blev själv ändå överraskad över allt som görs. Troligen finns det mer av psalmforskning i Finland än i övriga nordiska länder. En svaghet är att tämligen få undersökningar sträcker sig utöver nationsgränsen och att språket ofta utgör en barriär, också mot Norden. Ser vi framåt så verkar det att råda en viss stiltje på avhandlingsfronten. I en nära framtid torde bara *en* doktoravhandling vara på kommande och *en* licentiatavhandling, och det ser magert ut också för magistersavhandlingar.

Ett problem finns också i fråga om psalmsång. Intresset för psalmer tycks minska i skolorna, som hittills har haft avgörande betydelse för psalmfostran. Detta framgår bl.a. av det gemensamma nordiska projektet Dejlig er jorden. Här finns nya framtida forskningsområden.

Hymnologiskt sällskap

I min resumé för tolv år sedan efterlyste jag en samordning av den finländska hymnologin. Det skedde 1996 när *sällskapet för hymnologi och liturgi* bildades. Det har i dag ca 60 medlemmar. Det är tydligt är att sällskapet har betytt en hel del för utvecklingen inom hymnologin. Det arrangerar årliga konferenser, senaste år ett symposium om Ilmari Krohn och i oktober detta år ett seminarium i Kuopio om andliga folkmelodier. I november 2001 ordnas i Vasa ett psalmjubileum kring 1701 års psalmbok. Sällskapets årsskrift *Hymnos* har inspirerat hymnologerna. Skriften innehåller varje år ett dussintal artiklar på finska och svenska och måste bedömas som en mycket positiv företeelse. Också andra böcker, bl.a. årsskrifter från Sibelius-Akademin i Helsingfors och Kuopio samt festskrifter[8] och samlingen Liturgy and Music in Finland (1997/1999), har bidragit till den hymnologiska aktiviteten. Mina försök att få en översikt av finländska hymnologiska artiklar skrivna under det senaste decenniet gav drygt 100 träffar.

---

[8] Pentti Lempiäinen, Käytännöllinen teologia ja kirkko (1992); Reijo Pajamo, Virsin, lauluin, psaltarein (1998).

Facit

Jag återvänder till min bedömning av den finländska hymnologin i slutet av 1980-talet. I ljuset av dagens översikt kan jag konstatera att många av de förhoppningar som då uttalades verkar att ha uppfyllts i dag. Det är bara tråkigt att det mesta publiceras på finska och är utom räckhåll för det övriga Norden. Vi kunde säkert ha ett och annat att bjuda på av gemensamt intresse.

ÅGE HAAVIK

Ny salme i Norge

Ved slutten av et århundre og overgangen til et nytt – endog et nytt årtusen – er det naturlig å stanse opp et øyeblikk og se seg tilbake. Det er det naturlig å gjøre også i et hymnologisk perspektiv. "Det finns knappast nånting som – i bästa mening - är så starkt traditionsbärande som sången och psalmen," sier Anders Frostenson et sted. Det kan derfor være interessant å spørre: Hvordan var dette århundrets salmehistorie, og på hvilken måte ble salmen forandret og ny?

Med et norsk ståsted vil jeg peke på fire trekk. Det første er virkningene på salmen fra den brede og omfattende strømning som vi kaller *den liturgiske bevegelse*. Det andre er den endring av den formelle siden som har funnet sted ved at salmen er løst ut av det inverterte språks tvangstrøye. Det tredje er den betydning *det musikalske element* har fått. Det fjerde er påvirkningen på salmens innhold fra den såkalte *sosialetiske vekkelse*.

Før vi fordyper oss i disse fire momentene, kan det være nyttig for oversiktens skyld å rekapitulere nedslagsfeltene for det vi kan kalle den nye delen av salmehistorien i Norge. Det begynner med salmeboktillegget *Salmer 1973*, som ble brukt ved siden av enten Landstads reviderte salmebok eller Nynorsk salmebok (begge fra midten av 1920-tallet). Dette salmeboktillegget var en eksperimenterende bok, som ville utprøve nye sangformer innenfor rammen av liturgien. Salmeheftet var resultatet av en fornyelse av salmeinteressen innenfor engere kretser av spesielt interesserte, men det gav fornyelsen en veldig breddevirkning i norsk kirkeliv.

Som neste stasjon bør vi ta med *Forslag til Norsk Salmebok* (1981). Dette forslaget ble publisert som et nummer i serien Norges Offentlige Utredninger. NOU 1981:40 ble spredd i hele 35.000 eksemplarer og gav opphav til en aldeles uoverskuelig mengde med salmearrangementer av alle slag. I mange menigheter ble utredningen brukt som salmebok helt til den endelige salmeboken kom.

Et mellomspill som fikk en viss betydning i alle fall i skolen, var *Salmer og viser* (1983). Denne samlingen på 392 nummer presenterer materialet fra NOU for barn og unge, men bringer også et fyldig tilfang fra andre kilder. Her er ikke så rent lite nytt stoff, som bringes inn i norsk salmesang for første gang gjennom denne boken.

Norsk Salmebok ble godkjent til bruk i gudstjenesten ved kongelig resolusjon av 29. juni 1984 og tatt i bruk 1. søndag i advent i 1985. Norsk Salmebok er en felles salmebok til bruk både i de menigheter som har bokmål som gudstjenestespråk og i de som har nynorsk. Som alle salmebokskifter har selvsagt også dette vært fulgt av diskusjon. Men sett i historisk lys må en likevel kunne si at innføringen av Norsk Salmebok foregikk svært smertefritt. Ja, egentlig er det vel riktigere å karakterisere innføringen ved nærvær av glede og begeistring enn gjennom fravær av smerte. Tiden var moden, både i den forstand at de gamle salmebøkene definitivt var avlegs, og ved at skiftet var forberedt gjennom Salmer 1973 og NOU 1981.

I slutten av århundret har vi fått et tillegg til Norsk Salmebok, nemlig *Salmer 1997*. Dette supplerer Norsk Salmebok med nytt som er kommet til i tiden etter 1980, og ved stoff som gjennom bruken i en drøy tiårsperiode har vist seg som mangler. Boken inneholder 177 salmer i tradisjonell forstand (151 + 5 salmer med alternativ melodi + 21 samiske salmer) og et litugisk materiale av høyst variert karakter som bringer bokens totale nummerantall opp i 283.

Helt på tampen kom *Barnesalmeboka* (1999) med 333 salmer og sanger. Boken har et fyldig utvalg av den klassiske salmeskatten, og i tillegg til dette øser den av de ulike kilder av sang for barn, fortrinnsvis med feste i en liturgisk sammenheng.

Det er altså med utgangspunkt i disse salmesamlingene vi vil forsøke å fange inn hva som gjør salmen ny i siste fjerdedel av det 20. århundre sammenlignet med den tidligere salmehistorien.

1. Den liturgiske bevegelse er betegnelsen på en strømning som i sin opprinnelse kommer fra katolsk kirkeliv, men som i betydelig grad har gjennomsyret gudstjenestetenkning og gudstjenestearbeid også i evangeliske kirker. Som startpunkt for den liturgiske bevegelse regner en gjerne *Dom Prosper Guerangers* gjenopprettelse av klosterfellesskapet i Solesmes i

1833. Andre viktige elementer er pave Pius X's encyklika *Motu Proprio* i 1903 og utfordringene fra en liturgisk konferanse i Malines i 1909.

Kort og poengtert kan en si at den liturgiske bevegelse er et oppgjør med en gudstjenestetenkning og gudstjenestepraksis som på mange måter har den gotiske katedral som sitt synlige uttrykk. Det som kjennetegner den praktfulle gotiske katedral når den ses under liturgikkens synsvinkel, er for det første at formen er preget av en mangfoldighet som peker i alle retninger, og av en utsmykning som kan bli aldeles overgrodd. Men det er først når man kommer inn i katedralen, at man finner det viktigste elementet, nemlig at gudstjenesterommet inneholder et meget skarpt skille mellom klerus og folket. Messen er presteskapets sak. Den forrettes på et språk folket ikke forstår, uavhengig av folket, ja, faktisk også uavhengig av folkets nærvær. De mange kapeller og sidealtere synliggjør en gudstjenestepraksis som mer og mer gjør den enkeltes gudstjeneste til en privat sak, eller et anliggende for den private fromhet.

I motsetning til dette gjenoppdaget man at kirken er *Guds folk*, og at gudstjenesten er at Gud samler sitt folk. Gudstjenesten er kommunikasjon, samtale og gjensidig handling mellom Gud og hans folk, og dette er vevet inn i et drama som følger mønsteret for all kunst: spenning og avspenning, arsis og tesis. Dramaet utvikler seg fra en *åpning* til et *klimaks,* for igjen å falle til ro i en *avslutning.* En annen måte å beskrive denne helheten på er skjematiseringen mellom et sakramentalt og et sakrifisielt element: Gud gir, og vi tar imot i takk.

Gudstjenesten krever deltakelse. Derfor blir forståelse en nødvendighet. Det gudstjenestlige samvirke mellom prest og menighet kommer til uttrykk ved at alteret flyttes inn i kirkeskipet. Det blir ofte utformet som et bord, og messen forrettes "versus populum", det vil si at liturgen står "bak" alteret, vendt mot menigheten.

Hvilke konsekvenser har så dette for salmen?
A) Salmen inngår i det liturgiske drama med helt bestemte funksjoner på de ulike punkter i gudstjenesten.
B) I skjematiseringen mellom et sakramentalt element (det i gudstjenesten som er rettet fra Gud til mennesker) og et sakrifisielt element (det som har retning fra mennesker til Gud) er salmen først og fremst menighetens sak, menighetens "replikker" i den gudstjenestlige samtale..

C) Salmen må derfor være kort og poengtert. Lange refleksjoner og gjenfortellinger av bibeltekster går ut.

Til Det Norske Bibelselskaps 175-årsjubileum i 1991 ble det utgitt en jubileumsbok, *Bibelen i Norge*. Den tok for seg Bibelens nedslag og virkning på det norske samfunns- og kulturliv gjennom et årtusen. Et kapitel skulle handle om Bibelen i salmeboken. Det er et tema som det selvsagt var lett å finne interessant stoff til. Men mot slutten av artikkelen føltes det nødvendig å innføre et slags kontrapunkt som gav et annet vurderingsgrunnlag enn Bibelselskapets jubileumskonsept:

> DNB feirer jubileum. I 175 år har selskapet vært i arbeid med produksjon og spredning av Bibelen i vårt land og etter hvert også i andre land. Når man da skal se på Bibelens virkning i vårt norske samfunn, så faller det godt inn i rammen å se på salmediktningen som nedslagsfelt og salmeboken som en viktig videreformidler av bibelordet. Luther så utvilsomt rett da han som den gode pedagog han var, formulerte programmet "å få i stand salmer [...] for at Guds ord også ved sangens hjelp kan grunnfestes blant folk". Temaformuleringens uttrykk "salmetradisjonen som bibelutleggelse" er da klart positivt ladet.
>
> Det bør imidlertid heller ikke ved et jubileum forbli unevnt at i en annen sammenheng kan dette fortone seg annerledes. I arbeidet med fornyelse av liturgi og salmebok (1965-1985) var karakteristikken "bibelparafrase" om en salme langt på vei negativ.
>
> Det var flere grunner til dette. Dels skyldes det at ikke alle slike gjendiktninger er gjort med det syn for oppbyggelige poenger og det dikteriske mesterskap som en Kingo eller Brorson eller Landstad besitter. Men det finnes også årsaker som stikker dypere. Svært mange salmer av dette slaget blir nemlig prekener på vers eller rene gjenfortellinger av en av søndagens tekster. Disse er etter en fornyet forståelse av gudstjenestens vesen uegnet i liturgien, fordi de blir dubleringer av tekstlesning og preken. Og ettersom gudstjenesten var den vesentligste referanserammen ved redigeringen av Norsk Salmebok, måtte de av samme grunn vike plassen.

> En salme som er sterkt bundet til et tekstforlegg, vil også ha en tendens til å bli reflekterende, objektiverende. Den vil lett komme til å synge *om* noe, endog *om Gud.* Dermed forblir den i den horisontale dimensjon. Menigheten blir sittende og synge for og til hverandre. En slik form for salmesang oppleves som et forstyrrende element. Det er selvsagt verdifullt at salmesangen kan fungere som en meditativ fordypning i det bibelske budskap, som jo er en nødvendig forutsetning for all gudstjeneste. Men det må ikke fortrenge det forhold at salmesangen er den viktigste mulighet for at menigheten kan komme til orde i en direkte henvendelse til Gud - i bønn, klage og lovsang.

Så langt jubileet i 1991. Så kan man jo i forlengelsen av dette reflektere over vinnings- og tapskonto for *salmeboken* som sådan. Som andaktsbok for den enkelte kan det nok være grunn til å tro at dette liturgiske prinsipp gir tap. Jo bedre tilpasset salmene er den liturgiske kontekst, jo mer avhengige er de også av den. Den tekst som kan være den adekvate utløsning av situasjonen, og som sådan mettet med innhold, når den står i en sammenheng, i et forløp, knyttet til en handling, den kan blekne og i verste fall bli intetsigende, når den hentes ut av denne sammenhengen for å stå alene.

Her snakker vi om hvordan det er når saken settes på spissen. Heldigvis bærer vi med oss en stor salmeskatt som gir til begge kanter. Men det kan jo være at vi rører ved noe som i alle fall kan være et av momentene i den utviklingen vi har sett mot slutten av det tyvende århundre: at salmeboken åpenbart er blitt en *liturgisk* bok - om ikke i folks bevissthet, så i alle fall i deres praksis. Svært mange er glade i Norsk Salmebok. Men de er åpenbart fullt ut fornøyd med å finne den i kirken og bruke den der én time i uken.

2. For det andre er salmen endret med hensyn til den formelle eller språklige side. *Martin Opitz* (1597-1639) revolusjonerte diktekunsten i Europa. Ved å ta utgangspunkt i datidens forståelse av antikkens diktekunst strammet han inn den strofemessige form. Den folkelige diktnings varierende antall lettstavelser forsvant. Isteden kom en form med en stram skandering.

Men med det nye forsvant også den folkelige diktningens likefremme ordstilling. Opitz var tysker, og tyskens bruk av kasus gjør at man er lite avhengig av ordenes rekkefølge eller plassering i setningen for å få frem meningen. Selv i prosa er det en forkjærlighet for å

plassere verbet til slutt i setningen. Dette forsterkes selvsagt når man linje for linje skal oppfylle et rimkrav. For å oppnå den rytmiske fasthet i strofen er derfor et av de hjelpemidlene man griper til, inversjon eller omstilling av ordene. Utsagn av typen «Din rikssak, Jesus, *være skal*» er vi blitt så vant til, at hvis vi i det hele tatt reagerer på en så forunderlig uttrykksmåte, så oppfattes den av mange som en slags salmestil.

I så måte er salmen meget forandret. Fra og med *Ronald Fangen* (1895-1946) er idealet - som i den allmenne diktekunst - å beholde fastheten i strofen, men samtidig vinne tilbake dagligspråkets likefremme ordstilling. I *Svein Ellingsens* og de beste av hans samtidiges salmer er den nye stilen gjennomført – av og til med stort mesterskap.

3. Det tredje momentet som skal nevnes, er den styrkede betydning salmens musikalske element har fått. Ved århundrets begynnelse var «salme» utvilsomt en *litterær* kategori. Melodien var et middel til å få den sunget. I dag vil vi si at salme er en enhet av *to typer kunstverk:* et dikt og en komposisjon. At melodien er vakker, høyner en salmes verdi, og det bidrar til at vi velger nettopp den blant dem som i ethvert tilfelle er aktuelle.

Oppvurderingen av det musikalske element kan avleses på flere måter. For det første fører det selvsagt til større mangfold når det gjelder melodier. Med det menes både *fler* melodier og større *stilmessig variasjon*. Men betoningen av det musikalske element har også virkning på tekstsiden. Det ser man på det metriske mangfold og den metriske frihet. Ved forrige århundreskifte ble nesten alle nye salmer publisert med opplysning om at de gikk til en eller annen kjent melodi. Man skrev til kjente melodier for å få tekstene sunget. Og ettersom det bare var i spesialutgaver av salmeboken det fantes et visst innslag av noter, var man henvist til å lære melodiene utenat med øret som medium. Dette gav selvsagt et kraftig driv i retning av få melodier og tilsvarende få versformer.

I siste fjerdedel av århundret lever vi i en kirkemusikalsk blomstringsperiode som det knapt finnes maken til i hele vår salmehistorie. Forfatterne skriver i stadig nye versformer og forventer å få melodier til tekstene. Og de får det. Tar man for seg salmeboken, vil man se at vi har fått en rikdom av melodier, som det ville være helt utenkelig å måtte greie seg uten.

For det andre kan vektlegningen av salmens musikalske element avleses på det forhold at musikerne ved slutten av århundret har hatt en ny rolle og en hittil ukjent betydning i selve

salmebokarbeidet. Tidligere kom musikerne inn i bildet først når det som ble regnet som det egentlige salmebokarbeidet var ferdig. Først da skulle det lages en koralbok, og først på det tidspunktet trengtes musikerne. Nå har musikerne sittet med hele veien som fullverdige medlemmer av salmebokkomiteen. På den måten har melodivalg kunnet telle med som en faktor ved utvelgelsen. Og det har vist seg å være meget nyttig å ha den musikalske ekspertise med i arbeidet med redigering av tekstene.

Den gode melodi har blitt et selvstendig utvalgskriterium også på den måten at en stundom har fremskaffet en tekst for å ta vare på en melodi. Dette har forekommet både når en ville hindre at en melodi skulle falle ut, og når en gjerne ville ha inn en bestemt melodi.

4. Endelig må det for det fjerde nevnes et innholdsmessig moment: Stikkordet er da *den sosialetiske vekkelse*. 1960-årene ble preget av en rekke strømninger som fløt i samme retning og gjensidig forsterket hverandre. Den optimistiske fremskrittstroen ble avløst av krisestemning, fordi fremskrittenes nattside i form av overforbruk og forurensning begynte å vise seg. Befolkningseksplosjonen ble kjent, samtidig som kartlegning viste at livsnødvendige ressurser slett ikke var ubegrensede. I teologien grodde det frem en ny erkjennelse av kirkens sosialetiske ansvar både for det samfunn den er en del av, men også for hele kloden. Selv om det i første omgang kan lyde spesielt, kan det være grunn til å peke på at dette i tid falt sammen med *visebølgen*, som ble et viktig medium for en ny erkjennelse og en ny livsfølelse. Det gav sangen en ny breddevirkning. Gitaren kan tas som en indikator på det skiftet som fant sted. På 50-tallet var det stigmatiserende å vise seg offentlig med en gitar. Det fremkalte assosiasjoner til bedehuset og Frelsesarmeen. På slutten av 60-tallet gav en gitar idolstatus.

Som alle vekkelser førte også den sosialetiske vekkelse øyeblikkelig til oppblomstring av ny sang. Visesangens temaer smittet fort over på salmesangen. Her ble det i særlig grad behov for nyskapning, fordi den nye vekkelsens motiver var nærmest fullstendig ukjent i salmehistorien inntil da. Kombinasjonen av et ukjent tema i salmelitteraturen og en fornyet interesse for sang skapte en form for «tidens fylde». På den måten ble den sosialetiske vekkelse en kraftig skapende impuls, som utvilsomt er et av de viktigste elementene i det som har vært kalt «the Hymn Explosion». Denne mektige salmebølgen, som har rullet gjennom mange land og kirker, har i høy grad gjort seg gjeldende også i Norge. Håpet er at vi kan ta den med inn i et nytt århundre, både som skapende virksomhet og ikke minst som glad og takknemlig sang til den treenige Gud.

Norske salmer fra 1900-tallet i Norsk Salmebok og Salmer 1997

1900-09:

NoS 101, 136, 145, 204, 227, 248, 256, 276, 288, 312, 343, 356, 387, 402, 421, 422, 423, 424, 425, 433, 471, 561, 592, 631, 647, 664, 665, 687, 699, 700, 701, 702, 740, 742, 749, 750, 751, 793, 830, 831, 862 Til sammen: **41**

1910-19:

NoS 20, 21, 79, 96, 110, 111, 112, 117, 129, 190, 205, 249, 277, 344, 388, 404, 405, 450, 451, 495, 496, 517, 518, 519, 562, 563, 564, 575, 576, 577, 617, 648, 671, 703, 704, 705, 706, 723, 744, 782/783, 784, 821, 838 **43**

1920-29:

NoS 69, 86, 102, 315, 345, 427, 435, 520, 540, 672, 752, 753, 794, 795, 822 **15**

1930-39:

NoS 70, 130, 497, (565) **4**

1940-49:

NoS 316, 429, 452, 453, 454, 470, 472, 473, 521, 523, 542, 674, 724, 725, 762, 832 **16**

1950-59:

NoS (23), (103), (132), 346, 474, (632), 745, 863, (864), **9**

S97 47, 85 **2**

1960-69:

NoS 25, (71), 233, 250, 257, 290, 317, 438, 565, 578, 650, 651, 652, 666, 667, 675, 684, 692, 708, 717, 719, 785, 786, **23**

S97 41, 50, 51, 69(?), 74 **5**

1970-79:

NoS 23, 24, 27, 71, 72, 80, 87, 103, 113, 118, 132, 137, 146, 196, 234, 235, 258, 259, 260, 280, 292, 293, 294, 319, 462, 476, 477, 478, 502, 568, 579, 593, 618, 620, 632, 654, 655, 656, 657, 668, 685, 686, 693, 709, 710, 711, 720, 721, 728, 729, 730, 733, 787, 788, 797, 823, 864, 865, 866, **59**

S97 3, 4, 12, 13, 16, 22, 35, 39, 63, 71, 75, 86, 91, 101, 113, 114, 115, 116, 141 **19**

1980-89:

NoS 104, 119, 360, 526, (655), 658, 659, 756, 798, **9**

S97 2, 10, 20, 25, 36, 37, 38, 77, 78, 94, 103, 105, 109, 137, 139, 144, 146 **17**

1990-99:

S97 11, 15, 30, 31, 34, 45, 46, 58, 92, 73, 93, 95, 99, 100, 102, 107, 110, 111, 112, 117, 118, 123, 131, 133, 138, 140, 274 **27**

SIGVALD TVEIT

Forskning og utviklingsarbeid innen hymnologi i Norge i dag

Hvis en definerer forskning for smalt, som doktorgradsarbeider o.l., så er det ikke mye vi har å skilte med av hymnologisk forskning i Norge. I den følgende oversikten defineres forskning følgelig temmelig vidt, og det nevnes en del navn på personer som på ulike måter har syslet med temaet.

I det følgende kommer derfor en nokså summarisk oversikt. En mer detaljert beskrivelse forfattet av den enkelte kan skaffes hos undertegnede eller hos personen selv.

Innen hver bolk her presenterers personene alfabetisk.

Noen av deltakere på konferansen i Torshavn:

Bergheim, Irene er amanuensis ved Musikkvitenskaplig institutt i Trondheim. Under tittelen "Kingo på Sunnmøre" har hun arbeidet med 80 gamle salmetoner som ble nedskrevet i begynnelsen av 1900-tallet av tradisjonsbæreren Knut Didriksen Stafset (1836 - 1916) fra Sunnmøre.

I artikkelen "Varianter eller nye melodier, – en analyse av en samling Kingo-melodier fra Sunnmøre" i Studia musicologica Norvegica 2000 omtaler hun forholdet mellom de nevnte melodiene og de tilsvarende i Kingos graduale.

Ellingsen, Svein, er en av Norges fremste nålevende salmediktere. Han er statsstipendiat og har vært medlem av salmebokkomiteen. Han har skrevet flere bøker og artikler både om egne salmer og om hymnologiske emner mer generelt. Står også bak teksten til flere større korverk og messer. Han er også billedkunstner.

Haavik, Åge, er ansatt i Kirkerådet og har vært sekretær i flere salmebokkomiteer. Har skrevet en rekke artikler om ulike hymnologiske emner. De fleste om salmer generelt, men også artikler om bestemte salmediktere. Han har en meget stor hymnologisk oversikt.

Mjøs, Nils Aksel er statsstipendiat i hymnologi. Han arbeider spesielt med nynorsk salmediktning, særlig Johannes Barstad.

Doktorander

Eiriksen, Thrøstur er organist og holder på med et doktorgradsarbeid om 1980-tallets nordiske koralbøker som musikalske samtidsdokumenter. På 1980-tallet utkom fire offisielle salme- og koralbøker i Norge, Sverige og Finland.

Det som gjør de førnevnte nordiske salme- og koralbøker spesielt interessante som undersøkelsesobjekt, er at de fremkom i nært beslektede land og kirker på omtrent samme tid. Man kan derfor regne med at mange av de samme faktorer i samtiden har vært med på å påvirke deres utforming.

Her er det først og fremst koralbøkene, deres musikalske materiale og dets utforming som er gjenstand for undersøkelse. Samtidig vil tekstene bli viet oppmerksomhet på grunn av forholdet tekst/musikk. Selve materialet består av rundt 1200 forskjellige melodier og 1900 forskjellige tekster. Her er det foretatt en komparativ, analytisk undersøkelse for å søke etter svar på de sentrale problemstillinger.

Den sentrale problemstilling i dette avhandlingsarbeid er: Hva er det som kjennetegner 1960- og 70-tallets koralrevisjon slik den fremstår i de lutherske folkekirkers salme- og koralbøker fra 1980-tallet i Norge, Sverige og Finland(NK)? Og i forlengelse av det: Hvilke faktorer i samtiden er det som har påvirket utarbeidelsesprosessen og som dermed avspeiles i det endelige resultat. Dette todelte spørsmål er på den ene siden historisk vinklet ved at innholdet i NK blir belyst i forhold til sine forgjengere, spesielt den forrige "generasjon" av koralbøker. I den forbindelse er det viktig å få fram de redaksjonsprinsipper som er lagt til grunn og hvordan de siden er blitt utøvd i praksis. Likedan hvordan den nye koralbok forholder seg til eldre materiale og redaksjonen av det. På den andre siden gjelder spørsmålet forholdet til samtiden.

Gjertsen, Ingrid er etnomusikolog (folkemusikkvitenskap), ansatt ved Griegakademiet-Institutt for musikkvitenskap, Universitetet i Bergen. Hun arbeider med et doktorgradsprosjekt om sangen i haugiansk fromhetsliv.

Hun har skrevet en rekke artikler om religiøse folketoner i norsk legmannstradisjon. Bl.a. om "Religiøs folkesang i et sydnorsk kystområde på 1800-tallet. Eksempler på forbindelser i Norden" og om "Haugebevegelsens videreføring i Østfold og sangtradisjonen der i forbindelse med Skagerak-Kattegat-prosjektet, dessuten en rekke arbeider om tradisjonsbæreren Ragnar Vigdal . Dessuten "Stafsets nedtegninger av folketoner til salmer i Kingos salmebok i *Knut D. Stafset, Minder fra Forfædrene; Slåttar og salmetonar frå Skodje og Vatne.*
Er dessuten engasjert i et Norden-Baltikum-prosjekt.

Heggem, Synnøve driver med et doktorgradsprosjekt "Salmerommet; - en Grundtvigstudie. Kjærlighetens kjønnsrelaterte sang om Gud og menneske".
Problemstilling: Å forstå og forklare hvordan Grundtvig i salmene bruker et kjønnsbestemt kjærlighetsspråk i diskursen om Gudsrelasjonen.

Hun nær-leser en av hans såkalte *kvinne-salmer* som uttrykk for kjærlighetsretorikk. Hun vil i lys av den teologiske tradisjon, forsøke å hente opp viktige elementer i den teologiske forståelse av temaet *kjærlighet,* og sammenholde det med Grundtvigs begrep som bakgrunn for nærlesningen.

Videre går hun inn på Grundtvigs språkteologi/språkteori, det mytologiske kjærlighetsspråk, kjønnsrelatert kjærlighetsspråk , forholdet mellom Guds ordmakt og kvinners ordmakt , kroppsmetaforer, og det han kaller *kjærlighetens gåte.*

Holter, Stig Wernø disputerte nylig for dr. philos-graden ved Universitetet i Bergen med avhandlingen: "Hellig sang med himmelsk lyd., Norsk kirkesang i endring og vekst gjennom 100 år (1835-1936) med særlig vekt på Koralbok for den norske kirke."

Avhandlingen er en koralhistorisk undersøkelse av Koralbok for den norske kirke fra 1926 (KNK), dens bakgrunn, tilblivelse, innhold og mottakelse. Det spesielle med KNK er at den inkorporerer store deler av sin forløper, L. M. Lindemans koralbok fra 1878. Avhandling er en studie i det 19. årh.'s koralhistorie, som i norsk sammenheng i stor grad ble preget av den såkalte salmesangstriden. Problemstillingene fra denne striden - særlig spørsmålet om en rytmisk-melodisk restaurering av 15- og 1600-tallets kirkemelodier - kom i høy grad til å sette dagsorden for utarbeidelsen av koralbok til Landstads reviderte salmebok og Nynorsk salmebok på 1920-tallet. Holter beskriver de ulike posisjoner i den kirkemusikalske debatten og belyser de aktuelle melodiforhold til de enkelte salmetekstene. Han søker å svare på hvilke valg komitéen gjorde og hvilke endringer som ble foretatt i melodiformer, rytme og harmonisering i forhold til andre koralbøker, innarbeidet praksis og originale bidrag.

Et særlig fokus rettes mot de nye melodiene som ble introdusert i KNK. Blant disse inngår norske folketoner, engelske melodier og en rekke nykomponerte melodier.
Har ellers skrevet boka "Kom, tilbe med fryd. En innføring i liturgikk og hymnologi". Oslo 1991.

Sejersted, Jørgen. Stipendiat i litteraturvitenskap ved Universitet i Bergen. Doktoravhandling knytta til norsk barokkdiktning: Samuel Olsen Bruun, P. Dass. Peder Oluffssøn Svegnings (født i Danmark, prest i Norge, død 1671).

Øystese, Vigdis Berland. Doktorgradsarbeide med førebels arbeidstittel: "Biletbruken i salmen. Ei salmerevisjonshistorie."Ho tar utgangspunkt i dei autoriserte salmebøkene som er særleg retta mot gudstenesta.

Ulike tider i kyrkjesoga har funne ulike kunstnarlege uttrykk, både tekstleg og musikalsk, og det har alltid vore ei utfordring for salmeboksredaktørane å finna plass både for tradisjonen og det nye, noko ikkje minst tilblivingssoga til Kingos salmebok er eit vitnemål om.

Utgangspunktet for arbeidet mitt er eit studium av Kingos salmebok. Kva for bilete og førestellingar dominerer i salmane? Kva samanheng går dei inn i?

Kjernematerialet mitt vil vera dei salmane frå Kingos salmebok som har fått eit vidare liv i dei norske autoriserte salmebøkene. Kva skjer med salmane gjennom revisjonane? Kva konsekvensar får teksteendringane t.d. for forståinga av salmens bilete? Ser ein til dømes på Kingos eigne pasjonssalmar, oppdagar ein at dei er biletmessig gjennomkomponerte, og at brigde i teksten kan føra til viktige endringar og forskyvingar i sjølve tekstforståinga. Innafor ein kyrkjeleg kontekst vil ein også seia at dette også har hermeneutiske og teologiske konsekvensar.

Hovedfagsoppgaver og spesialoppgaver

Akslen, Laila har skrevet om barokkdiktere, særlig Dorthe Engelbretsdatter.
Bjørnøy, Øyvind. "Salmesang og palmesus". Norske misjonærers sangtrad. i møte med madagassisk musikkultur - Hovedoppg. i musikkvitenskap
Bøhler, Inger: Egil Hovlands salmer. Hovedoppg. i musikkvitenskap
Børresen, Ba. Spesialoppg i teologi - Om moderne salmer.
Evja, Morgan: Frelesarmeens hymnologi. Hovedoppg. i musikkvitenskap
Hansen, Ivar Roger. Hovedoppgave om P. Dass's melodiehenvisninger. Også flere artikler om Dass.
Nordal, Jorid: Koralbok fra Ringebu Hovedoppg. i musikkvitenskap
Woll, Bodil Viken: Om Kingo - hovedoppgave kristendomskunnskap
Sørensen, Olve: Engelske salmetoner, om harmonikken. Hovedoppg. i musikkvitenskap
Tangvik, Randi: Numerisk analyse av koralharm - Hovedoppg. i musikkvitenskap
Vederhus, Inger: Engelbrekssdatterstudier - hovedoppg. i nordisk

Forfatterere av div relevante bok- og artikkelutgivelser

Aasgaard, Reidar. Utgitt salmesamlingen "Våre vakreste salmer".

Amundsen, Arne Bugge. Professor ved Inst. for kulturstudier, Universitetet i Oslo. Flere artikler der salmebøkenes plass i folket er berørt, bl.a. om hvordan salmeboken bruksmessig og materielt har inngått i fleretydige tolkningskontekster, om salmeboken som gaveobjekt og introduksjon til fullverdig religiøs og sosial status, om symbolsk bruk av salmeboken i avskjeds- og begravelsesritualer og om salmeboken som autoritativ tekstsamling.

Bakke, Reidar har skrevet om "Finske læstadianske sanger i Varanger".

Brunvoll, Arve er teolog og salmedikter som har skrevet flere relevante artikler.

Elseth, Egil har skrevet en rekke populære bøker om ulike salmedikter (Kingo, Brorson, Grundtvig, Landstad).

Grøm, Ragnar har skrevet en rekke relevante bøker og artikler, særlig om Luthers salmer. Han har også to bøker med titlene *Med salmeboka gjennom kyrkje/kirkeåret.*

Myhren, Dagne Groven. Litteraturviter med interesse for folkemusikk. Presentasjoner i radio. Leksikonartikler (og andre artikler) om kombinasjon hymnologi/folkemusikk.

Lønning, Per Dobbeltdoktor og biskop. Utgitt flere samlinger med egne salmer, flere bøker og artikler der salmespørsmål tas opp, særlig som en del av den helhetlige gudstjenesten.

Skeie, Eyvind, betydelig salmedikter med flere artikler om hymnologi.

Stoveland, Bjarne. Flere artikler, bøker, serier i blader og aviser om salmer og salmediktning.

Andre/Div

Bremnes, Ola. Visetrubadur. Skrevet musikk til en rekke Dass-sanger.

Harr, Karl-Erik. Billedkunstner/Illustratør. Også bok om P. Dass.

Tveit, Sigvald. Arrangør av salmer og kristelige sanger for programmer i radio, fjernsyn og fonogrammer. Div. foredrag og artikler. Arbeider med sangen i konservative protestantiske miljøer. Representerer Norge i Nordhymn (Nordisk Institutt for Hymnologi) og Norden i hovedkomiteen for den internasjonale hymnologiforskninga IAH – "Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie"/"International Fellowship for Research in Hymnology".

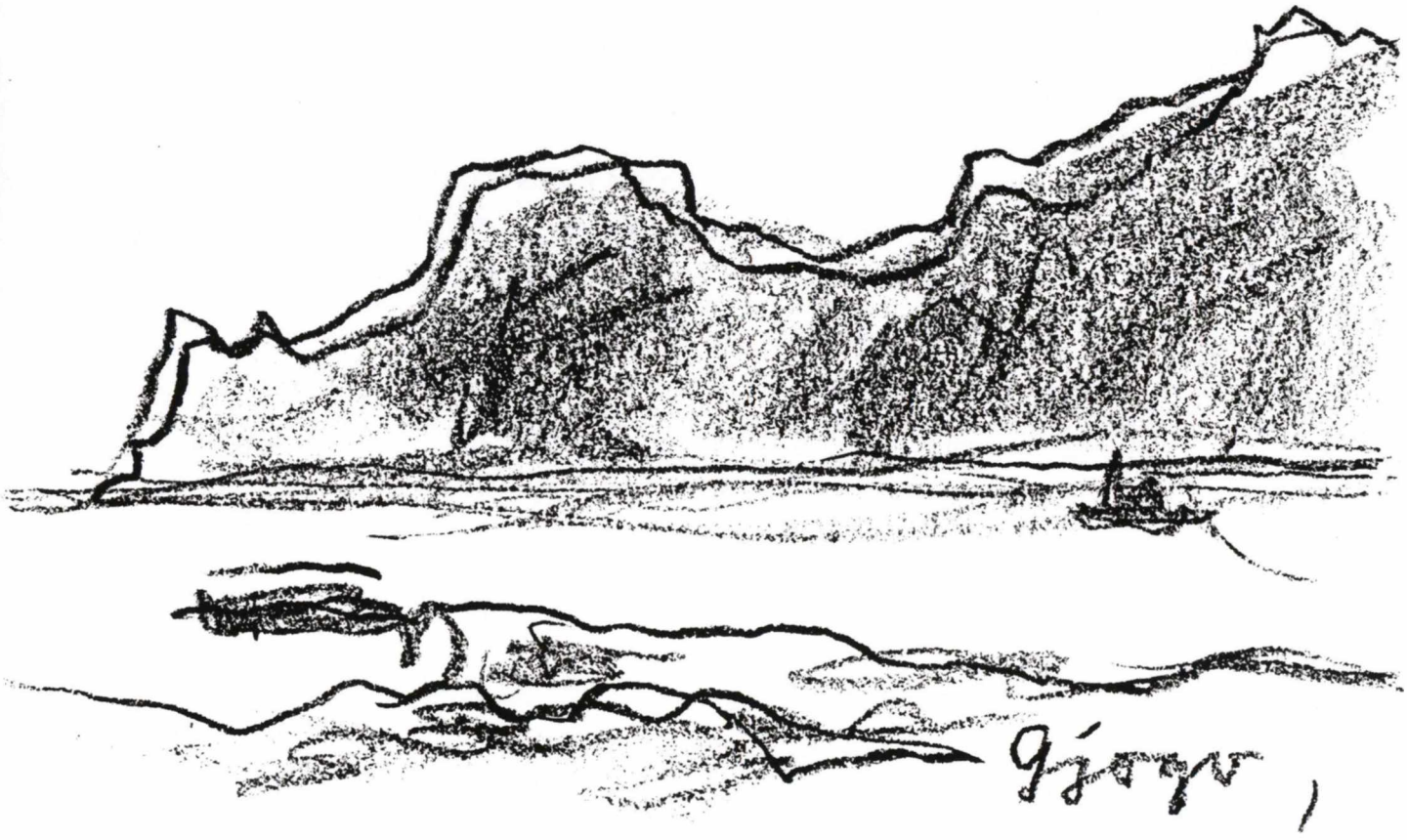

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

FOLKE BOHLIN

Presentation av hymnologisk forskning i de nordiska länderna

1. Gregorianik

Gregoriansk sång till svensk text förekommer både i Svenska kyrkan och i den katolska kyrkan i Sverige. För tidebönerna finns nya utgåvor dels av Ragnar holte (Laurentius Petri-sällskapet för svenskt gudstjänstliv), dels av Anders Ekenberg. Ekenberg har 1998 utgivit "Den gregorianska sången. Teori - historia - praxis" med tillhörande repertoarhäfte. Holte och Ekenberg medverkade också tillsammans med F Bohlin, S Bolander och L Dobszay i årgång 1995 av årsboken Svenskt gudstjänstliv kring temat "Gregorianik".

2. "Svensk koralregistrant"

Vid Instutionen för konst- och musikvetenskap vid Lunds universitet pågår ett långsiktigt projektarbete under rubriken "Svenskt koralregistrant". Här samlas kopior av alla svenska koralkällor i tryck eller handskrift. I sin första fas omfatter registranten tiden till och med Haeffners koralbok 1820. Varje melodi överförs i faksimil och renskrift på ett melodikort som indordnas i ett kartotek, disponerat efter nummerordningen i Koralpsalmboken 1697. Kopior av melodikorten finns Svenskt visarkiv i Stockholm, som också förvarar många uppteckningar av folkliga koraler.

3. Koralseminarier i Lund

Sedan mitten av 1980-talet anordnas varje termin ett öppet nordiskt koralseminarium vid Institutionen för konst- och musikvetenskap i Lund. Papers som lagts fram vid dessa seminarier kan beställes från institutionen.

4. Musikhymnologiska avhandlinger

1992 disputerade Harald Göransson i Uppsala på en avhandling kallad "Koralpsalmboken 1697. Studier i svensk koralhistoria." Göransson har senare bl.a.

utgivit en översikt över hela den svenska koralhistorien: "Koral och andlig visa i Sverige" (1997).

I Lund fremlade Bengt Olof Engström sin doktorsavhandling "Ny sång i fädernes kyrka. Församlingssåangen i Svenska kyrkan efter införandet av Den svenska psalmboken 1986" (1997). Engströms framställing bygger på ett omfattende enkätmaterial.

Vid institutionen i Lund finns ytterligare två doktorsavhandlingar under arbete. Anders Dillmar (Uppsala) skriver om koralreformen under 1800-talets första hälft med Haeffners koralbok 1820 som centrum och Toomas Siitan (Tallinn) skriver om en liknande reform i Estland-Livland med Punschels och Hagens koralböcker som centrum.

5. "Dejlig er jorden"

Lund kan betraktas som en av huvudorterna för utgivningen av en rad studier inom Nordhymn-projektet "Dejlig er jorden" som söker kartlägga psalmens nutida roll i de nordiska länderna. En stor enkätsundersökning har utförs och redovisats i Hymnologiske Meddelelser 1996 nr. 2. Anna J. Evertsson (Lund) har både skrivit en teologisk licentiatuppsats "Psalmskatten i människors hjärtan. Omtyckta psalmer i Sverige i dag" (1998), baserad på detta material, och publicerat en artikel om projektet i Halvårsskrift for praktisk teologi 1999 nr. 2. För utgivning färdigställs nu ett antal artiklar i vilka undersökningen utvärderas från dels religionssociologiska, dels allmänt teologiske och humanistiska perspektiv. Redaktörer är Jörgen Straarup resp. Folke Bohlin.

ANNA J. EVERTSSON

Psalmer, människor och livssituationer

Empirisk hymnologi ur ett funktionellt perspektiv

Inom ramen för forskarutbildning i kyrko- och samfundsvetenskap (praktisk teologi) vid Lunds universitet arbetar jag med hymnologi utifrån ett funktionellt perspektiv. 1998 försvarade jag licentiatuppsatsen *Psalmskatten i människors hjärtan – omtyckta psalmer i Sverige idag* och arbetar sedan dess med att bredda och fördjupa de genom licentiatuppsatsen uppnådda resultaten.

Syftet med undersökningarna är att belysa vilken funktion psalmer kan ha för människor idag såsom det framkommer dels genom delar av det svenska materialet från enkätundersökningen *Vilken roll spelar psalmen idag? En nordisk undersökning*, vilken genomfördes av NORDHYMN (Nordiskt Institut för Hymnologi) som ett första led i projektet *Dejlig er jorden*[1] och dels genom enkäten *Frågor om en begravning*, vilken ingår som en del i projektet *Begravningsseder – studier av sociala skillnader efter döden* som drivs av professorn i religionssociologi i Lund Göran Gustafsson.[2]

De problem som aktualiseras i samband med syftet kan formuleras i följande frågor:

- Vilka psalmer är speciellt omtyckta (enligt *Vilken roll spelar psalmen idag? En nordisk undersökning*)?
- Vilka psalmer har förekommit vid begravningsgudstjänsterna (enligt *Frågor om en begravning*)?
- Vad innehåller psalmerna teologiskt och existentiellt?
- Vilken roll kan psalmerna ha i fromhetslivet?
- Hur samspelar de med andra delar av begravningsgudstjänsten såsom textläsningar, utgångspunkter för griftetalet, diktläsningar samt övrig vokal

---

[1] En presentation av projektet finns i Anna J Evertsson " 'Dejlig er jorden'. En presentation av NORDHYMNs forskningsprojekt om psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv" i: *Halvårsskrift for praktisk teologi* 1999:2. Oslo 1999, s. 79-91. I *Hymnologiske Meddelelser* 1996:2, København 1996, presenteras resultaten av enkätundersökningen i frekvenstabeller för frågorna 1-30. Ytterligare redovisningar av projektet föreligger i manus; en volym med religionssociologiska komparativa studier och en volym där materialet belyses ur andra vetenskapliga perspektiv såsom litteraturvetenskap, musikvetenskap, kyrko- och samfundsvetenskap (praktisk teologi) och etnologi.

[2] Göran Gustafsson har hittills publicerat följande artiklar som utarbetats inom projektets ram: "Deltagandet i begravningarna. Utveckling och regionala variationer" i: *Perspektiv på Svenska kyrkans statistik 1996* (Jørgen Straarup, red.) (Tro & Tanke 1997:7. Svenska kyrkans forskningsråd). Uppsala 1997, s. 36-64; "Begravningssamtalet – en studie av kyrklig praxis under 1990-talet" i: *Begravning* (Svenskt Gudstjänstliv årgång 73, Sven-Erik Brodd, red.) (Tro & Tanke 1998:6. Svenska kyrkans forskningsråd). Uppsala 1998, s. 129-162 och "Begravningen – en skärningspunkt mellan stat, marknad och civilt samhälle" i: *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 2000:1. Volda 2000, s. 37-49.

och instrumental musik?

För att söka svar på de ovan ställda frågorna används två olika empiriska material. Det material som låg till grund för *Psalmskatten i människors hjärtan* består av c:a 700 inkomna enkätsvar (av c:a 1270 i Sverige utsända enkäter omfattande 33 frågor). När det empiriska materialet och dess innehåll fastställts blev detta föremål för både kvantitativ och kvalitativ bearbetning. Efter det att kvantitativ metod applicerats på det empiriska materialet övergick arbetet till kvalitativ innehållslig analys av psalmtexter och senare till kvalitativa analyser av psalmerna och deras roll i fromhetslivet. I fokus stod de i enkäten angivna, mest omtyckta, psalmerna, vilka ledde vidare till tryckt psalmmaterial. För att belysa och fördjupa resultaten av analyserna användes också andra delar av enkätundersökningen.

Utgångspunkt för den kvalitativa analysen var psalmen, dess text och musik. Psalmens teologiska innehåll analyserades med hjälp av begreppen *teologi*, d.v.s. läran om Gud utifrån den apostoliska trosbekännelsens tre artiklar, *människosyn*, synen på *världen* och synen på *frälsningen*.[3] Psalmens existentiella innehåll analyserades utifrån livsfrågeparen *liv-död, ansvar-skuld, ensamhet-gemenskap, lidande-medmänsklighet* och *rädsla-trygghet*.[4] Analysen av psalmens plats i fromhetslivet utgick från distinktionen mellan det offentliga och det privata fromhetslivet. Framställningen begränsades inte till enbart religiösa användningsområden, utan en del om sekulära sådana antyddes också. Gränserna är emellertid inte skarpa, vilket framkom genom analyserna. Beträffande de kyrkliga handlingarna, i synnerhet begravningsgudstjänster, blev särskilt intressanta spänningsfält, ett mellan det religiösa och det sekulära samt ytterligare ett mellan det privata och det offentliga, tydliga.

Materialet för undersökningen kring begravningspsalmer består av ett aktuellt empiriskt enkätmaterial, bestående av 2222 inkomna enkätsvar (av 3035 utsända enkäter omfattande 90 frågor), från enkätundersökningen *Frågor om en begravning* vilken ingår i projektet *Begravningsseder – en studie av sociala skillnader efter döden*. För bearbetning av materialet har analysmetoderna från den tidigare undersökningen utvecklats så att de kvalitativa analyserna drivs enligt följande modell:

---

[3] Analysbegreppen är hämtade från *Livsfrågor och livsåskådning i utveckling och undervisning. En diskussion av några begrepp och problem i studiet av Barn och livsfrågor. En rapport från BaLi-projektet.* (Rapport från Institutionen för pedagogik vid Högskolan för lärarutbildning i Stockholm 8/1977). Stockholm 1977, s. 30f.

[4] Analysbegreppen är hämtade från Sven G Hartman & Sten Pettersson *Livsfrågor och livsåskådning hos barn. Några utgångspunkter för en analys av barns livsfrågor och livsåskådning samt en presentation av några delstudier inom området.* (Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik. Rapport 7/1980). Stockholm 1980, s. 26.

Psalmen i begravningsgudstjänsten:

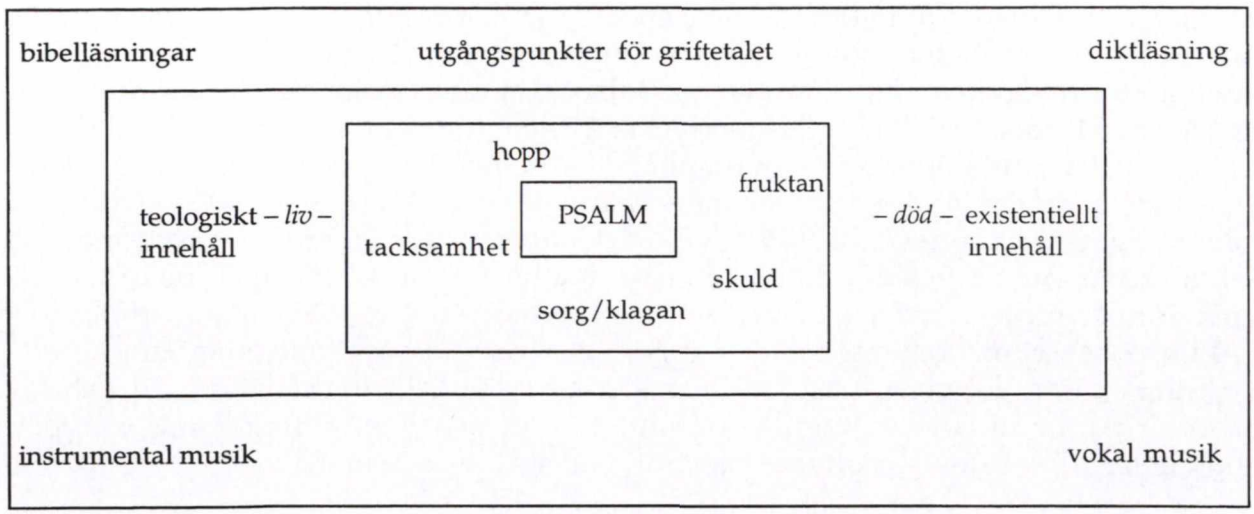

I centrum finns psalmen; utgångspunkten är att en psalm består av text och musik. Med hjälp av begreppen *hopp, fruktan, sorg/klagan, tacksamhet*[5] och *skuld*,[6] insatta i ett spänningsfält mellan *liv* och *död* drivs textanalyserna. Texterna analyseras både utifrån existentiellt innehåll och utifrån hur detta tolkas teologiskt. Efter att ha studerat hur psalmen svarar mot existentiella frågor och hur dessa kan tolkas teologiskt övergår undersökningen till att beskriva hur psalmen fungerar och samspelar med andra delar av gudstjänsten: *bibelläsningar, utgångspunkter för griftetalet, diktläsningar, instrumental* och *vokal musik*. Eftersom utgångspunkten är att en psalm består av både text och melodi är det angeläget att finna strategier för att också studera hur melodin samspelar med och understryker textens innehåll, men detta har visat sig vara svårt.[7]

Viktiga resultat i *Psalmskatten i människors hjärtan* är att de allra mest omtyckta psalmerna är psalmer som kan användas och används vid viktiga och betydelsefulla händelser i människors liv, t. ex. kyrkliga handlingar, t. ex. "Tryggare kan ingen vara", "Bred dina vida vingar", "Blott en dag" och "Härlig är jorden", under tiden från Första söndagen i Advent till Trettondedag Jul, t. ex. "Bereden väg för Herran", "Hosianna, Davids son", "Stilla natt, heliga natt" och "Gläns över sjö och strand" samt vid skolavslutningar, t. ex. "Den blomstertid nu kommer" och "I denna ljuva sommartid". Analyserna av det teologiska innehållet visar att det bland dessa mest omtyckta psalmer finns en tyngdpunkt i en första artikel-teologi, medan i t. ex. psalmer för advent och jul tyngdpunkten ligger på kristologin. Analyserna av det existentiella innehållet visar att

[5] Analysbegreppen *hopp, fruktan, sorg/klagan* och *tacksamhet* är hämtade från Gustaf Wingren *Credo. Den kristna tros- och livsåskådningen*. Lund 1974, s. 19.

[6] Skuld och skuldkänslor är mycket vanliga i samband med dödsfall och begravning, se t. ex. Lars Sverkström *Livet omkring döden*. Stockholm 1991, s 13f.

[7] Inger Selander behandlar detta svåra område i bl. a. *Folkrörelsesång*. Stockholm 1996, s. 38f.; "Relationen mellan text och musik i moderna psalmer" i: *Perspektiv på moderna psalmer*. (AF-stiftelsens skriftserie nr. 3). Stockholm 1999, s. 43-77 och "Hymnologi som interartiell praktik. En Bo Setterlind-dikt i möte med koraler" i: *Kyrka – universitet – skola. Teologi och pedagogik i funktion. Festskrift till Sven-Åke Selander*. (Religio 52) (Jan-Olof Aggedal, Carl-Gustaf Andrén & Anna J Evertsson, red.). Lund 2000, s. 99-119.

psalmerna svarar mot människors frågeställningar kring t. ex. liv och död, men det förekommer också uttryck för de andra livsfrågeparen. I nyskrivna svenska psalmer som valts av få individer ges generellt sett större utrymme åt att uttrycka och tolka existentiella frågor på ett allmänmänskligt sätt. Det teologiska innehållet i dessa kan skifta från en renodlad skapelseteologi till att omfatta alla tre trosartiklarna. De allra mest omtyckta psalmerna kan användas i viktiga, betydelsefulla och högtidliga sammanhang i människors liv både privat och offentligt, både i religiösa och sekulära sammanhang. Musikens roll som bl. a. skapare av associationer antas vara viktig. Genom att psalmerna återkommer i skilda sammanhang ges det möjligheter för människor att känna igen psalmerna och därmed uppleva att man kan dem. De psalmer man känner igen, upplever sig kunna och som finns med vid viktiga, betydelsefulla och som man upplever högtidliga tilldragelser skapas det ett positivt emotionellt förhållande till. Man fortsätter gärna att låta psalmerna följa med i fler och fler sammanhang i livet vilket leder till att dessa psalmers ställning befästs mer och mer.

Undersökningen kring begravningspsalmer visar, läge maj 2000, vissa tendenser, såsom att tre av psalmerna används oftare än andra: "Härlig är jorden", "Blott en dag" och "Bred dina vida vingar". En jämförelse mellan de mest använda psalmerna i begravningsgudstjänsterna och de mest omtyckta psalmerna enligt *Dejlig er jorden* visar att psalmerna till stor del är de samma. Undantaget är att kyrkoåret visar sig ha en svag ställning i begravningsgudstjänsterna. Det är anmärkningsvärt att faste- och påskpsalmer endast förekom i 21 begravningsgudstjänster, dels därför att enkäterna skickades ut strax efter påsk 1997 och det därför borde ha varit naturligt att använda påskpsalmer och dels därför att det finns en tematisk överensstämmelsen mellan påsken och begravningsgudstjänsten. Detta inbjuder till fördjupade analyser av hur psalmer fungerar i ett liturgiskt sammanhang idag. Materialet är stort och det ger därmed stora möjligheter att studera begravningspsalmerna ur ett funktionellt perspektiv.

SVEN-ÅKE SELANDER

Hymnologisk forskning och utvecklingsarbete i Sverige

Avhandlingar

Håkan Möller disputerade i Uppsala 1997 på en avhandling om Wallins psalmer.[1] Möller analyserar *portalpsalmen* "Upp psaltare och harpa" och "Herre signe du och råde". *Psaltarpsalmerna* visar på att Wallin kände stor frihet i förhållande till sin bearbetning av psaltarpsalmerna. Wallin har enligt Möller sin förankring i ett funktionellt perspektiv. Karakteristiskt för Wallin är också enligt Möller att han eftersträvar stor folklighet. - Under rubriken *Andaktens vademecum* riktar Möller uppmärksamheten på hur de sociala faktorerna slår igenom i psaltarparafraserna och att hustavlans mönster för rollfördelningen i samhället spelade stor roll både för urval av och innehåll i psaltarparafraserna. Under rubriken *Själens begär och bibelns bilder* analyseras Wallinpsalmerna "Var är den Vän som överallt jag söker" och "En fridens ängel ropar Kom", i vilken enligt Möller "det bortomjordiska får immanenta kvaliteter". Sist undersöker Möller Wallins berömda psalm:"Huru länge skall mitt hjärta/Sucka, söka efter friden" och styrker Liedgrens bekanta analys att Wallin under senare delen av sin produktion alltmer närmar sig evangeliska tankegångar.

Antje Jackelén disputerade i Lund 1999 på en avhandling som behandlar tiden som begrepp i psalmer från Sverige, Tyskland och Australien.[2] För Jackelen är kontexten värdefull; därför sätter hon begreppet tid i relation till andra begrepp som rymmer tidsdimensionen, som future, eternity, eschatology, theology and natural science, physics, cosmology. Jackelén finner bl. a. att om det eskatologiska perspektivet tidigare varit klart framtidsinriktat, så är det i nutiden något som också ingår i det immanenta perspektivet. Jackelén har också gett en presentation av sin forskning i Svenskt Gudstjänstliv 1999[3].

---

[1] Håkan Möller, *Den wallinska psalmen.* Bibliotheca Theologiæ Practicæ, Kyrkovetenskapliga studier 56. Uppsala 1997.

[2] Antje Jackelén, *Zeit und Ewigkeit. Die Frage der Zeit in Kirche, Naturwissenschaft und Theologie.* Lunds universitet. Teologiska institutionen 1999.

Andra hymnologiska bidrag

Det religiösa språket på gränsen mellan kristet och sekulärt har jag belyst bl. a. i en uppsats i I. A. H. Bulletin.[4] Uppsatsen bygger dels på empiriska forskningsresultat, dels på den tolkning av sekulärt som D. Bonhoeffer framlägger i boken *Motstånd och underkastelse*.

Frågor om förhållandet mellan kristet och sekulärt illustreras i *Högtidsboken*, som sammanställts för den majoritet av svenskar "som fjärmat sig från den kristna läran". Högtidsboken är disponerad som en traditionell psalmbok, och innehåller dikter, sånger, mindre tal etc. från många olika livsåskådningar och livssyner och som kan bilda underlag för dem som vill utforma en egen ritual för namngivning, begravning etc. Ett karakteristiskt drag är att Högtidsboken rymmer material för många olika typer av högtider.[5] Boken har getts ut med ekonomiskt stöd från den svenska regeringen.

Problemet kristet - sekulärt kan också illustreras av de improvisationer som nått svenska åhörare via CD. En viktig inspirationskälla till detta kan vara den kände jazzmusikern Jan Johanssons musik. Två improvisationer har gjort sig särskilt väl kända, Johan Stengårds *Psalmer i ny skrud* [6] och Anders Widmarks trio:*Psalmer*[7]

.

I Årsbok för svenskt gudstjänstliv har de båda senaste åren publicerats uppsatser som berör hymnologin. *Antje Jackeléns* uppsats har redan nämnts. *Lena Pettersson* har i en uppsats i Svenskt Gudstjänstliv 1999 presenterat och analyserat ungdomsmusiken och de mässor som växer fram i anslutning till det kristna ungdomsarbetet.[8] Hon finner i sina analyser bl. a. att skapelsetanken hittills spelat en större roll i materialet än andra-artikel-tron - ett inte okänt fenomen. Ett exempel på en sådan ungdomsmässa är Ingmar Johanssons *Mysterium - en mässa om livets insida*. Lena Pettersson menar att man under 1990-talet kommit tillbaka till ett mera teologiskt och Kristusinnefattande perspektiv.

I årsboken 2000 skriver jag en kort översikt om kyrkomusik och gudstjänstliv.[9]

---

[4] Sven-Åke Selander, "Kirchenlied und Gesangbuch in einer Zeit der Säkularisierung. Hauptreferat - 18. Studientagung der IAH" i: I.A.H. *Bulletin 24*, Rijksuniversiteit te Groningen. Instituut voor Liturgiewetenschap. Oktober 1996.

[5] *Den svenska högtidsboken.* En bok för alla. Stockholm 2000.

[6] Signatur Naxos 8-9941

[7] Kaza EMI

[8] Lena Petersson, "Sången vi sjunger - trons och tidens spegel" i: *Svenskt gudstjänstliv 74/Tro & Tanke 1999:3*, s 86-98.

[9] Sven-Åke Selander, "Kyrkomusik och gudstjänstliv" i: *Svenskt gudstjänstliv 75/Tro & Tanke 2000:2*, s 54-69.

Det finns ett visst intresse hos den yngre generationen för att arbeta med material kring psalm och sång[10]. Från Lund kan nämnas ett examensarbete om kyrkomusikernas syn på musik och teologi[11] och i Uppsala har ett liknande arbete om metodismens kyrkomusik utarbetats[12].

Historiska översikter

I Sverige saknar vi en aktuell svensk psalmhistoria. Den senaste vi har är Allan Arvastsons *Den svenska psalmen, 1963* och, av samme författare, *Svensk psalm genom tiderna,* 1975. Ett försök att komplettera detta med utvecklingen från 1937 till *Den svenska psalmboken 1986* gjorde jag i ett tilläggshäfte till Arvastsons böcker.[13] Framställningen bygger på ett principiellt försök att beskriva utvecklingen på psalmens område enligt modellen:

kultur

organisation *liturgi*

psalmen

undervisning *gemenskap*

samhälle

Avsikten är att belysa psalmens roll i ett sammansatt funktionellt perspektiv. Psalmen är beroende av kyrkorättsliga bestämmelser om hur psalmen kan användas, i Sverige främst i Svenska kyrkans handböcker. Psalmen har en viktig roll i liturgin, inte bara gudstjänstliturgin i söndagsgudstjänsten utan också i dop-, vigsel- och begravningsgudstjänst, i temamässor av olika slag etc. Psalmen är ett uttryck för gemenskap, klassiskt i församlingsgemenskapen - modernt i ungdomsvärlden, där en mycket okonventionell definition av begreppet psalm tillämpas. Psalmen är både till innehåll och funktion också beroende av vad som sker ute i samhällslivet och i kulturlivet. Detta framträder på många olika sätt i psalmmaterialet.

Andrew Wilson-Dickson, *Musik i kristen tradition. Från tempel och katedraler till kyrkor och torg. Illustrerad handbok,* Verbum Stockholm 1996 har getts ut i en svensk version.[14]

---

[10] En licentiatuppsats av Anna Jönsson Evertsson omnämns i annat sammanhang i detta nummer.

[11] Elisabet Hansson, *Musik - ett medel i människors trostolkning.* Lunds universitet, Teologiska institutionen 1999

[12] Beatrice Alm, "Sann skriftenlig erfarenhetsteologi - en undersökning av sambandet mellan metodistisk teologi och hymn". Uppsala Universitet 1995, sammanfattad i *Svenska Sändebudet Nr 16/17 1997.*

[13] Sven-Åke Selander, *Om psalmer och visor 1937-1986.* Lund 1995.

[14] Presenteras utförligare på annat ställe i detta nummer.

1997 utgav Harald Göransson *Koral och andlig visa i Sverige*, en informativ och översiktlig introduktion till den andliga sångens utveckling i Sverige ur ett musikaliskt perspektiv. De långa perspektiven sätts i centrum. Göransson har alldeles särskilda förutsättningar för att beskriva denna utveckling och han gör det med elegans och överblick. En CD-skiva med exempel från olika tiders kyrkomusik förhöjer bokens värde och användbarhet.[15]

Frågor om Olavus Petri som psalmförfattare har aktualiserats utifrån en undersökning av Johan Feuk. Denne argumenterar för att det är ytterst tveksamt om Olaus Petri verkligen författat de psalmer han tillskrivs.[16] Feuks argumentation fick stor betydelse för de författarangivelser som ingår i *Den svenska psalmboken* 1986. I en uppsats från 1994 söker jag visa hur nära psalm och handboksarbete låg varandra i Olavus Petris reformarbete. Utifrån psalmhäftet 1536 undersöker jag hur psalmhäftet kan ses i ljuset av Olavus Petris handboksarbete. Långtgående överensstämmelser kan konstateras. Vidare problematiseras begreppet författare. Undersökningen visar att Olavus Petri måste ha varit mycket nära involverad i produktionen av psalmhäftet 1536.[17]

Liknande resultat har Sven Ingebrand kommit till i en utförlig undersökning, *Swenske songer 1536,* från 1998. Han utgår främst från teologiska systematiska utgångspunkter och visar att det utifrån situationen är ofrånkomligt att Olavus Petri till mycket annat också måste ha varit psalmförfattare.[18]

Psalmen i svenskt handboksarbete

Ino Svenska kyrkan, sedan 2000 ett kristet trossamfund bland andra trossamfund i Sverige, men med uppdraget att vara folkkyrka på evangelisk luthersk och demokratisk grund pågår ett revisionsarbete av de kyrkliga böckerna som antogs 1986.

Ragnar Håkansson, musikkonsulent från rikskyrkans kansli i Uppsala informerar om vad som händer vad gäller den liturgiska utvecklingen i Sverige på följande sätt:

1. Arbetet med att ta fram en ny handbok har just avslutats. Kyrkomötet hade gett i uppdrag att handboken skulle ses över vad gäller frågan om inklusivt språk, dvs. måste Gud alltid genusbestämmas i vårt gudstjänstspråk. Vidare var uppdraget att anpassa det liturgiska språket

---

[15] Harald Göransson, *Koral och andlig visa i Sverige*. Stockholm 1997.
[16] Johan Feuk, "Var Olaus Petri psalmdiktare?" i: *Vetenskapssocietetens i Lund årsbok*. Lund 1971.
[17] Sven-Åke Selander, "Olavus Petri - psalmdiktare för den goda sakens skull?" i: *Olaus Petri - den mångsidige svenske reformatorn*. Nio föredrag om Olaus Petri utgivna av Carl F Hallencreutz och Sven-Ola Lindeberg, Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska Föreningen 49, Uppsala 1994.

efter den nya bibelöversättning som kom i Sverige vid millennieskiftet. Musikaliskt har den gregorianska traditionen lyfts fram ytterligare i det bearbetade förslaget. Forskningen kring det gregorianska arvet fortskrider i Sverige och detta har fått visst genomslag i översynsarbetet. Kyrkomötet hade också önskat att det i översynen skulle ingått en ny mässmusikserie av mera folklig karaktär. Arbetsgruppen avvisade detta, då man menade att det arbetet måste ske i den lokala kontexten, att redan mycket sådant arbete sker och att en normerande bok i detta hänseende snarast skulle verka hämmande på den kreativa processen.

Frågor om ett nytt psalmbokssupplement har alldeles nyligen rests i Sverige. Sveriges Kristna Råd kommer inom kort att ta initiativ till nya ekumeniska överläggningar för detta ändamål.[19]

Samverkan

I Lund sker ett väl utvecklat samarbete mellan litteraturvetenskap och främst Inger Selander samt kyrkovetenskap och främst Folke Bohlin. Deras insatser beskrivs på andra ställen i detta nummer. De hymnologiska seminarier som organiserats i Lund och som behandlat dels Anders Frostenson som psalmförfattare, dels Taizésången har redovisats i en särskild rapport.[20] Vi hoppas att detta fruktbara samarbete skall kunna fortsätta och utvecklas i ett nordiskt perspektiv.

---

[18] Sven Ingebrand, *Swenske songer 1536. Vår första bevarade evangeliska psalmbok.* Uppsala Studies in Faiths and Ideologies 7. Uppsala 1998.

[19] Ragnar Håkansson, e-mail 20001115.

[20] Mot en ny sång. Två nordiska hymnologiska seminarier kring psalm och sång hos Anders Frostenson och i Taizétraditionen, *Religio. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund 49.* Lund 1998.

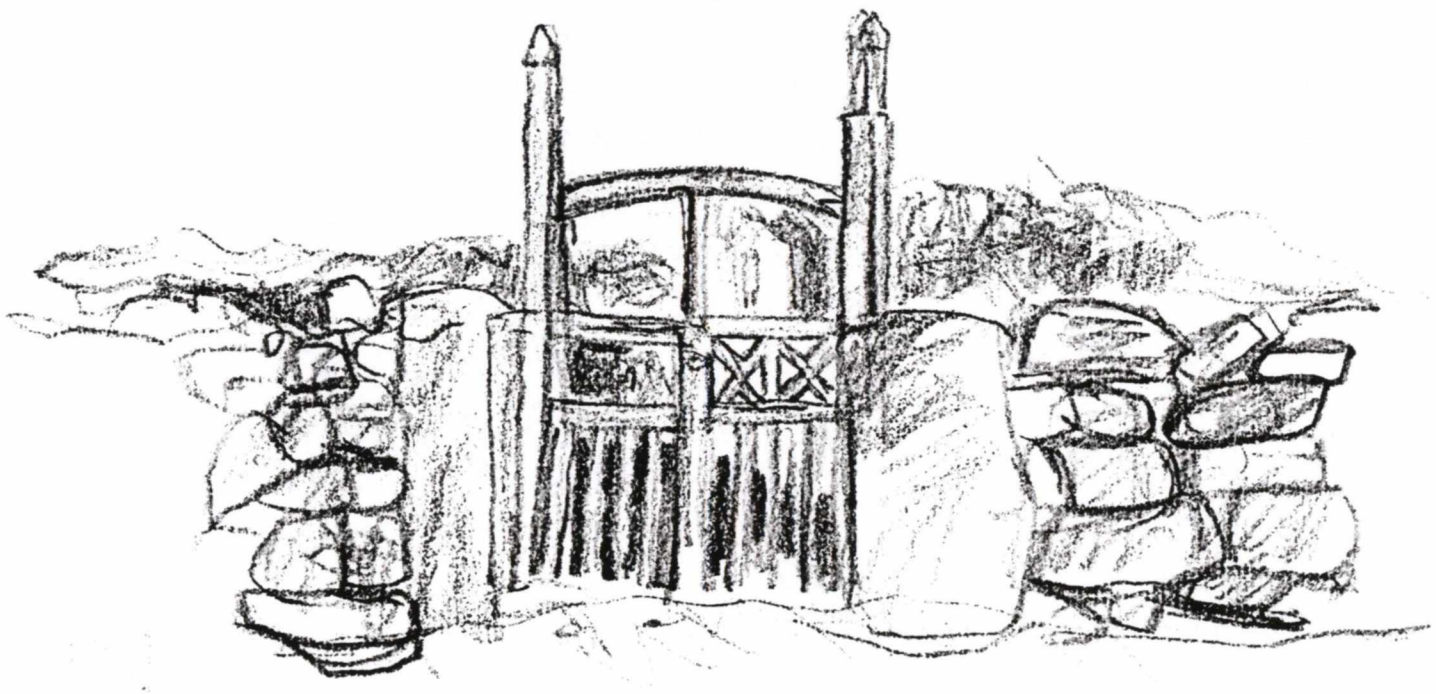

Sven Havsteen-Mikkelsen
Fra "Åndelig visesang på Færøerne" (1975)

Inte bara psalmförfattere
Anders Frostenson 95 år

Anders Frostensons insatser som psalmdiktare framgår redan av en hastig blick i den svenska psalmbokens författarregister, där han står för 144 nummer. Många fler otryckta psalmer finns i hans produktion. Men det är inte kvantiteten som är anmärkningsvärd. Hans texter har en inre halt som ibland döljer sig bakom enkla ord men som visar sig inte minst vid upprepad användning. De tål att sjungas ofta. Många av dem hör till vår psalmboks mest uppskattade inslag.

Vad som kännetecknar Anders Frostensons psalmer är inte bara det poetiska handlaget och den språkliga enkelheten utan också det nära sambandet med teologiska huvudmotiv. Man märker det t.ex. i "Som källor utan vatten" och även i den populära "Guds kärlek är som stranden". Anders är mycket teologiskt bevandrad och har låtit sig inspireras av de klassiska författarna. Han har översatt hymner och böner från latinsk och grekisk tradition. Med allt skäl blev han promoverad till teol.hedersdoktor, vilket skedde i Lund 1981.

Det är inte bara genom psalmerna i psalmboken som Anders har berikat svenska kyrkan. Han var känd som en originell och färgstark predikant, medverkade i de bekanta mötena i Ostermanns bilhallar i Stockholm, samlade många åhörare som präst i Gustav Vasa och i Drottningholms slottskyrka och i radio och tv. Han ägnede sig också åt film och producerade på 40-talet ett 30-tal kortfilmer, bl.a. diktarporträtt av Bo Bergman, Nils Ferlin, Sven Lidman.

På 60-talet kom han att spela en dominerande roll i den ström av andliga visor som blev en frisk fläkt i kyrkolivet. Han översatte Cocagnac och Sydney Carter och andra och skrev själv till lättsjungna melodier vistexter som gick hem hos ungdomarna. En del publicerade han (tilsammans med andra låtskrivare) i häftena "Mitt ibland oss" och "Sätt en ring på hans hand" och andra samlingar.

Genom sina många insatser kom Anders Frostenson att för svenska kyrkan bli en av vår generations mest betydande och mest inspirerande gestalter.

590

1 Som källor utan vatten
och moln som drivs omkring
är de som av sin frihet
blott vid sig själva binds
och överför till andra
sin egen fångenskap –
en ödslighet ur händer
som tog men aldrig gav.

2 Guds ord bär inte bojor,
men lyfter bördan av
och kallar oss att bo i
hans stora skapardag,
att råda över tingen
som Herrens tecken bär
och höra hur i tillit
de svarar: "Vi är här."

3 Vår frihet är i Kristus
som för oss alla dött.
I hans försoningsgärning
en värld är återlöst.
Den som hans röst vill följa
är inte bunden mer,
kan gå dit han oss sänder
och ge som han oss ger.

Text: A Frostenson 1964
Musik: Finsk

289

1 Guds kärlek är som stranden
och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt
hem.
Vi frihet fick att bo där, gå och
komma,
att säga "ja" till Gud och säga
"nej".
Guds kärlek är som stranden
och som gräset,
är vind och vidd och ett
oändligt hem.

2 Vi vill den frihet där vi är oss
själva,
den frihet vi kan göra något av,
som ej är tomhet men en rymd för
drömmar,
en jord där träd och blommor kan
slå rot.
Guds kärlek är...

3 Och ändå är det murar oss
emellan,
och genom gallren ser vi på
varann.
Vårt fängelse är byggt av rädslans
stenar.
Vår fångdräkt är vårt eget knutna
jag.
Guds kärlek är...

4 O döm oss, Herre, frisäg oss i
domen.
I din förlåtelse vår frihet är.
Den sträcker sig så långt din
kärlek vandrar
bland alla människor, folk och raser
här.
Guds kärlek är...

Text: A Frostenson 1968
Musik: L Å Lundberg 1968

Hans kyrkliga insatser gör att man lätt glömmer hans ungdomsdiktning. Han debuterade 1931 med diktsamlingen "Löftets båge" och återkom med en rad samlingar: "På väg" (1935). "Tisteln och källan" (1943) m.fl. I dessa dikter skrev han fri vers, delvis i 40-talets stil, ofta naturlyrik. Det var för honom en nystart då han inbjöds att skriva psalmer för kyrkans bruk. Det var så den kända "Jesus från Nasaret" tillkom.

Många som samarbetat med Anders Frostenson i psalmboksarbetet och i andra sammenhang har haft anledning att uppskatta hans personliga egenskaber, hans begåvning och samtidigt hans anspråkslöshet, hans generositet och vänskab i umgänget, hans informella och ibland lite bohemiska sätt att vara, hans initiativrikedom förenad med en stor arbetsförmåga, hans djupa förankring i den kristna tron och kyrkans liv.

På hans 95-årsdag den 23 april är det många som sänder en tacksam tanke till Anders Frostenson för hans insatser i svenskt kyrkoliv och kulturliv under en lång och verksam levnad.

Inge Löfström

Det sønderjyske Salmelegat

I juni måned 2001 uddeles tilskud fra Det sønderjyske Salmelegat, der har til formål at fremme kærligheden og kendskabet til den danske salmeskat først og fremmest ved at give tilskud til udgivelse af sognepræst Anders Mallings salmehistoriske værker, så disse kan blive billigere i handelen og derved komme flere til gode. Herudover kan der ydes tilskud til andre værker om danske salmer også uden for det sønderjyske. Der kan eventuelt ydes bidrag til salmehistoriske studier alt efter bestyrelsens bestemmelse.
Ansøgningsfristen udløber 31. maj 2001.

Det sønderjyske Salmelegat, Sekretariatet, Ribe Stift, Korsbrødregade 7, 6760 Ribe

Forfatternes adresser

Professor Eydun Andreassen
Hammershaimbsgøta 16
FR- 100 Tórshavn
Færøerne

Professor em. Folke Bohlin
Galjevångsvägen 15
SE- 224 65 Lund 6261
Sverige

Lic.teol. Anna Jönsson Evertsson
Råstensvägen 8
SE- 291 73 Önnestad
Sverige

Sognepræst Jákup Reinert Hansen
Todnes
FR- 210 Sandur
Færøerne

Professor Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21
FIN- 20100 Åbo
Finland

Cand.theol. Åge Haavik
Markalleen 33
NO- 1368 Stabekk
Norge

Cand.mag Olavur Jøkledal
Oman Hoydaler 16
FO-188 Hoyvik, Tórshavn
Færøerne

Sognepræst Jørgen Kjærgaard
Præstegårdsvej 8
DK- 7770 Vestervig
Danmark

Prost em. Inge Löfström
Allhelgona Kyrkogata 6 A
SE- 223 62 Lund
Sverige

Professor Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17
SE- 236 32 Höllviken
Sverige

Førsteamanuensis Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53 B
NO- 0378 Oslo
Norge

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf.39 62 79 27
Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760 Ribe. Tlf. 75 44 10 02
Cand.theol.Laura Lundager Jensen, Panumsvej 53, DK-2500 Valby. Tlf. 36 44 80 12
Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf. 45 88 48 65
Sognepræst, Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf. 98 31 84 70
Cand.mag. Lone Vesterdal, Nr.Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf. 75 56 51 28

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 3 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter